

अत्रैतैश्चनियमैरपि ॥ लभ्यते यत्फलं सम्पत्कृतं तदस्य श्रवणं द्रवेत् ३६ य एतच्छावयेद्दिहानपि षण्मृगं
परयणः ॥ नीर्याभिगामी धर्मात्मा पूजयेत्तं प्रयत्नवान् ३७ वस्त्रालंकरणौद्योश्च दक्षिणाभिः प्रनोषये
त् ॥ तस्मिन्संनोषिते विप्रे प्रपद्यते मनोरथाः ३८ ॥ ४॥ इति श्रीमत्स्यपुराणे प्रपादमाहात्म्ये द्वादशोऽध्यायः १२

॥ श्रीकाशीविश्वनाथपुरीमेंमहत्वाछोटकीपिअरीपरवानुकोलेश्वरसिंहकेमका
नमेंबाबूकिशुनदयालसिंहकेगनेसप्रभाकरछापाखानेमेंप्रयागमाहात्म्यकाप्रागया
जिसकोलेनाहोयसोनईसड़कपरवाबूकोलेश्वरसिंहकेदुकानपरमीलैगासोधाबा
लशास्त्रीप्रभुणेनेबहुतशुद्धतापूर्वकली. द्वाकानिवासीसम्बन् १६४३ माघकृ. १३

अथश्रीकाशीमाहात्म्यंप्रारभ्यते १५८७

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ सूत उवाच ॥ एकदा सुखमासीन् रेवायाः पुलिने भृगुः ॥ मुनयो विनयोपेताः पप्रच्छुः
 लोमशादयः ॥ १ ॥ मुनय ऊचुः ॥ भगवन्सर्वतत्त्वज्ञ तत्त्वयत्तव निश्चितं ॥ निर्वाणपरिनिर्माणकारणं मुक्ति
 कांक्षिणो ॥ २ ॥ यद्रहस्यं च वेदानां ते निःकृष्य विविच्य च ॥ ब्रूहि नः श्रद्धयोपेतात् करुणालयतत्त्वतः ॥ ३ ॥
 वयं हि मायया मुग्धानि श्वयं न लभामहे ॥ सूत ऊवाच ॥ एवं पृष्टुः स भगवान्भृगुस्तत्त्वार्थदर्शनः ॥ यदुवा
 च तदारब्ध्या मिश्रणध्वंसु समादिताः ॥ भृगुरुवाच ॥ साधुसाधु महाभागाः साधुसाधु तपोधनाः ॥ भवद्भि
 र्यददं पृष्टुस्तत्त्वं तत्त्ववित्सया ॥ तत्त्वं ज्ञातुं कथयितुं याथातथ्यं न पद्मजः ॥ भूय सा समये नापि नालं भव
 तितत्त्वतः ॥ तददं च यथा पूर्वैर्ऋतवानस्मि तत्त्वतः ॥ तथा किंचित्प्रवक्ष्यामि नमस्कृत्य स्वयं भुवे ॥ उपक्र
 मोऽयं सुमहानुत्तरस्य तपोधनाः ॥ शंभोऽस्मरणमेवैकं सहायं प्राप्य चारभे ॥ ९ ॥ अत्रेति हासं सुमहांतमद्भु
 तं मनोमलक्षालनशीलमादिमं ॥ शृणु ध्वमंतः करणादिनिश्चलं विधाग्रमेधाभिविचृद्धि साधनं ॥ १० ॥ क
 ल्यां ते सूर्यं च द्रादि विनाशे समुपस्थिते ॥ पृथिव्यादिमहाभूते तद्वेचसति सर्वतः ॥ ११ ॥ शृणु साम्ये समाप

न्नेमायथाश्रीपतेः पुनः ॥ गते बहुतिथे काले स गर्भोन्मुखतया विभोः ॥ १२ ॥ पचे लिमायां प्रकृतौ सा शयायां
तदात्मनः ॥ व्योमाभवत्ततो वायुस्ततस्तेजो जलं ततः ॥ १३ ॥ जलाद्भूराभवत्तानि क्रमेणाधिकतामियुः ॥ एवं
क्रमेण भूतानि सृष्ट्वा सर्वेश्वरः प्रभुः ॥ १४ ॥ भक्तानुग्रहमा न्मार्थलीला देहमधारयत् ॥ इंदीवरदलश्यामं
चतुर्बाहुं स्वलंकृतं ॥ १५ ॥ पद्मनेत्रं पद्मानाभं पद्मारिदुरधारिणं ॥ जलांतर्गतमुद्रासिपीतांबरसमावृतं ॥
१६ ॥ तस्य नाभ्यां सरसि जं तरुणादित्यवर्चसं ॥ शतयोजनविस्तीर्णं ततो जायत पद्मजः ॥ १७ ॥ चतुर्मुख
श्चतुर्दिसु नददर्शकं च न ॥ तदा मेनेस्वमात्मानं भूतेशं भूतभावनं ॥ १८ ॥ अहंकारगृहीतात्मा विष्णुना
भिसरोजजः ॥ एवमज्ञानसंभूतं विज्ञाय भगवान्हुरिः ॥ १९ ॥ स्वरूपं दर्शयामास कोसीति द्रुहिणं ब्रुवन्
॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहं भूतेश्वरः साक्षाद्भवतः कारणं परं ॥ २० ॥ सर्वमेतन्मया सृष्टं किं मां वेत्सि न तत्त्वतः ॥ नाश
यणोऽनुवाच ॥ अहो अविद्यामाहात्म्यमयं मन्त्राभिपद्यजः ॥ २१ ॥ ईश्वरं मां न जानाति विरिंचिर्मदमूढधीः
पद्मयोने पश्य हेतुं स्वीयं मन्त्राभिपंकजं ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा पञ्चान्निजगुरुं मां मेव शरणं ब्रज ॥ भृगुरुवाच ॥ एवं

नौविविदंतौहिपरस्परममर्षणौ॥२३॥ अहंपूर्वमहंपूर्वमितिवाग्मुद्धमीयतु॥ संरब्धावयवान्योन्योस्वा
 नुभावसमुत्थितैः॥२४॥ अस्त्रैः शस्त्रैस्तनःख्यातैः क्षतजोक्षितपुद्गलौ॥ हरिद्रुहिणयोरेवंयुध्यनोः शतवत्स
 राः॥२५॥ अतीतानानयोर्मध्येपराजीयतकश्चन॥ अपश्यतामथाभ्याश्लिङ्गंतेजोमयंपरं॥२६॥ शर
 चंद्रायुतसमंप्रभाभासुरमैश्वरं॥ वीक्ष्यतद्व्यापकंज्योतिनिःप्रभौविस्मितौचतौ॥२७॥ कर्त्तव्यंनान्वपद्येता
 मीषदागतसाध्वसौ॥ किंचिदग्रेमहाज्योतिः किंचिदग्रेस्थितंकुतः॥२८॥ तर्कयंतौविधिदृशेदृशतेतदं
 तरा॥ पुरुषं पिङ्गजटिलं दिग्वाससमलंकृतं॥२९॥ भुजगैर्नृकपालैश्चकुंदेदुविमलद्युतिं॥ तदृष्ट्वाश्रयत
 योरासीदयमेवपरःपुमान्॥ इतिबुद्धिस्ततस्ताभ्यांसस्तनोर्वेदिकैःस्तैः॥३०॥ महादेवउवाच॥ भवद्वा
 मिदमुद्भासिमल्लिङ्गदृष्टमद्भुतं॥ स्तुतंचतेनप्रीतोहंवृणीतावरमादिजौ॥३१॥ तावूचतुः॥ सदाशिवप्रस
 न्नाश्चेत्त्वमिनौनिश्चलामतिः॥ सदाभवतुभूतेशवरंनान्यंवृणीमहे॥३२॥ एकंपरात्कुरुविभोसंशयंनौ
 दृदिच्छितं॥ यद्गवांस्तेजसंलिङ्गमधिपिच्छितिनित्यशः॥३३॥ तत्किंसमाख्यंकिंरूपंकिंप्रभावंकिमाश्रयं

॥ एतत्सर्वमहेशानवक्तुमर्हस्यशेषतः ॥ ३४ ॥ महादेव उवाच ॥ यदेतत्परमं लिंगं पश्य तं पुरतः स्फुरत् ॥
॥ तद्विशेषं ब्रह्मसंज्ञं हि सच्चिदानंदं विग्रहं ॥ ३५ ॥ लयं लिंगशरीरस्य विशेषं गमयेत्परं ॥ तेन लिंगमिति
ख्यातमपचरैर्कसाधनं ॥ ३६ ॥ व्यापकत्वेपि चैतस्य निर्विकारस्य तत्त्वतः ॥ परिच्छिन्नप्रभाववर्धिनम
यानच्च विष्णुना ॥ ३७ ॥ यथा व्योमोपपरिच्छिन्नं शब्दहेतुतया समं ॥ स्वयमेव परिच्छिन्नं प्राप्नोतीदमपीदृशं
॥ ३८ ॥ प्रभावः श्रूयतामस्य नित्यानंदस्वरूपिणः ॥ अत्रत्यक्ता सवः संतः सच्चिदानंदरूपतां ॥ ३९ ॥ यथा यो
ग्यं रूभं ते हि नात्र कार्यविचारणा ॥ अत्र प्रविष्टमात्रस्य जंतो ॥ ४० ॥ विनाशमाप्नोति परं पु
ण्यं राशिश्च वर्द्धते ॥ निर्वाणपदमेवैतदधि तिष्ठामि नित्यशः ॥ ४१ ॥ म्रियमाणस्य जंतो हि वाक्यं कर्णे समु
च्चरन् ॥ विना वाक्योपदेशेन ब्रह्मात्मैक्यं न भासते ॥ ४२ ॥ ब्रह्मात्मैकत्वविज्ञानादते मुक्तिर्न जायते ॥ नियमेन
ह कथयेत्तदहं यस्य कस्यचित् ॥ ४३ ॥ स्वेस्वेकमेति ष्णानां तानुत्तमानश्च मध्यमानप्यमार्गस्था
न् नयामीह परंगतिं ॥ ४४ ॥ पंडितो वापि मूर्खो वा तस्य ज्ञो वा तथां त्यजः ॥ अस्मिं हि लिंगे त्यजन् प्राणान् धर्मक

दानीमेवबाधंतेसुत्तिपासादयोग्रहाः॥मुखंचेतेतिविम्लानंतथामेस्तिभूपते॥प्राण्यापिमहतीमृद्धिन
 त्वपासुकृतंकृतं॥६९॥नीतःकालोरथागजन्काममात्रोपसेवया॥धर्मार्थौयःपरित्यज्यकाममात्रंप्रसे
 वते॥७०॥अवानिवसुदुःखार्तःपरिभ्रमतिसंकुलं॥भृगुरुवाच॥दुत्यंगनावचःशृण्वन्सुधितःसपिपा
 सितः॥नकिंचित्प्रत्यवाचैनांस्वपराधंविचिंतयन्॥दंपतीतौवनेभीमेभ्रमंतौक्षत्तृषादितौ॥७३॥पंच
 भिर्दिवसेःप्राप्तोशलंकायनमाश्रमं॥पूजितस्तेनविधिवत्फलमूलजलादिभिः॥७४॥उवासतत्रनिःश
 कःकथितस्वार्तिसाधनः॥सुकारात्रितत्रनीत्वापूनर्वभ्रामतहूने॥७५॥तयामृगदृशासार्धेदिनानिसुव
 दून्यपि॥कुक्कर्मपरिपाकेनैवप्रापफलादिकं॥७६॥विशुष्यदूदनोराज्ञीसहितोविंध्यकानने॥तदा
 तस्याभवहुत्थिःक्रूरापापस्यराक्षसी॥७७॥भक्षणायविभावर्यस्तदासातद्यनाशनी॥अब्रवीच्चतदा
 साध्वीभूरिद्वेक्षंगतव्यथा॥७८॥विभावर्षुवाच॥राजेंद्रसुधयातेद्यपीडाप्राणविजानता॥लक्ष्यतेतेनम
 ज्ञात्रान्मोसमुत्कृत्यभक्षय॥७९॥माविलंबंकुरुविभो न मे दुःखं भविष्यति॥स्त्रीणामतःपंशोधर्मोनास्त्येवशृ

धिबीपते॥८०॥ भर्तुर्येनोपकारःस्मात्तत्कार्यमविशंकया॥ अत्रापिगाशंगांति येपुराणंविदोजनाः॥८१॥
॥ आपदर्शधनंरक्षेतद्वारान्नक्षेधनैरपि॥ आत्मानंसतंतरक्षेद्द्वैरपिधनैरपि॥८२॥ भृगुरुवाच॥ इत्येवंवा
दिनीतांनुजघानतरसाबली॥ हत्वाभक्षीतुमारेभेप्रियामोसं सपापकृत्॥८३॥ तदैवसिंहाःखेवलंतस्त
त्राजग्मुरितस्ततः॥ तान्दृष्ट्वातद्दिहायाशुप्रायात्प्राणपरीप्स्यया॥८४॥ पलायमानःसहसायोजनानंत
रंष्टिजान्॥ चतुरोपश्यदव्यग्रानीवारान्नुत्यगच्छतः॥८५॥ वेद्वेदांगसंपन्नान्ब्रह्मचारिव्रतेस्थिता
न्॥ दृष्ट्वैवखड्गमुद्यम्यन्यवधितान्सकित्विषी॥८६॥ हत्वानीवारकान्भोक्तुमुपविष्टःसकानने॥ उप
वीतानिदृष्टोतेषांसाजिनकानिच॥८७॥ दृष्ट्वाब्राह्मण्यसंपन्नान्ब्रह्महत्याभयार्दितः॥ पपातभूमौदुःखे
नकिंकृतंमतिनिंदितं॥८८॥ विशस्ताब्राह्मणाद्येतेहताभार्योपतिव्रता॥ प्राणलोभेनमहताकृतनिःकृ
तिवर्जितं॥८९॥ एकब्राह्मणविच्छेदोनरकात्प्रापयेत्परात्॥ यावत्कल्पशतंपूर्णंस्त्रीघातश्चतदर्थकं॥
॥९०॥ चत्वारोब्राह्मणाःशस्ताएकास्त्रीचपतिव्रता॥ एकाधिकंशतंपूर्वमयासहयमालये॥९१॥ निरये

बुपनिष्यंति पतिता एव नैशवा ॥ अतः परं मया किंचित् तया कार्यं विजानता ॥ ९२ ॥ यश्चैतत्पापमनु रूतं तूत्सुव ॥
 द्वसमसाद्भवेत् ॥ भृगुरुवाच ॥ भूरिशुभो विचार्यैवं भ्रमं स्तत्रैव कानने ॥ ९३ ॥ शालं कायनजं विप्रमपश्यत्वा
 भ्रमस्थितं ॥ दूरे स्थित्वा भिवाद्यैर्न कथयामास दुःखितः ॥ गृहं तत्तत्समाकर्ण्य स मुनिर्दुःखितो भवत् ॥ ९४ ॥
 गच्छेत्तः पापबुद्धे त्वं नात्र स्थेयं कथंचन ॥ इत्युत्कास मुनिस्तस्मात्स रागास्यो भवत्सुनः ॥ ९५ ॥ भूरिशुभो
 पितृमृषिं पुनः पुनरपृच्छत् ॥ स्वयंकृतस्य पापस्य निःकृतिं विलुपन् बहू ॥ ९६ ॥ तस्यैवं पृच्छतः क्रत्वा दी
 नवाक्यं दयानिधिः ॥ विमृश्योवाच राजानं शालं कायनजो मुनिः ॥ ९७ ॥ शालं कायन उवाच ॥ काशीं गच्छ
 महाराज सर्वपापापनोदिनीं ॥ तां प्राप्य सकलं पापं स्फुरिष्यसि सर्वदा ॥ ९८ ॥ प्रत्ययार्थं च राजेन्द्र नीत्सीनि
 च यमं भवान् ॥ अनिशं कंचुकान्पंच परिधत्स्व परंतप ॥ ९९ ॥ आकाशी दर्शनात्ते हि द्रष्टव्याश्चंद्रसन्नि
 भाः ॥ कंचुका हि यदौ नैल्यं जल्कः काशीं विलोकनात् ॥ १०० ॥ तदा त्वं तत्स्वकलुषं स्फुरिष्यसि तत्स्वतः ॥
 भृगुरुवाच ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य भूरिशुभो विधाय तत् ॥ १०१ ॥ जंगमकाशीं विप्रं द्रामन्ता तं मुनिपुंगवं ॥

ससप्तदिवसैः काशीमपश्यद्दृष्टमानसः ॥ २ ॥ स्फुरच्चिरभवेन विप्रवभर्तुर्मणिमयकुट्टिमचंचदंशुजा
लेः ॥ रविकुंस्निकरप्रभाभिभूतिं विरचयतारचिंतोनितांतरंभ्या ॥ ३ ॥ कलिमलकुलकालराजक्षपितनि
वासिजनांतरायजालां ॥ हरवृषभपिनत्यकिंकिणीनां कृष्णमुखरीकृतदिव्यदिव्यविभागां ॥ ४ ॥ भवभयप
रिभीतिनाशहेतुं सुरनरकिन्नरसेवितां समंतात् ॥ विविधलिंगसमर्चनतत्परैः शिवशिवेति मुहुः प्रतिजल्प
तैः ॥ ५ ॥ बदनवाद्यविधानतत्परैः सरसालककदंबकोटिवृक्षैः ॥ कुसुमनिचयभारनम्रशारवैरधिकतरं सुतरां विरा
जयंती ॥ ६ ॥ दुरितविलोपिगतपापगणो भवति स्मृणं समवलोकयतः ॥ सददर्शितां हरपुरीं परितः परिवा
रितायनिकरां प्रमथैः ॥ ७ ॥ भृगुरुवाच ॥ अहो काशी महिमानं पश्यत हि जसत्तमाः ॥ भूरिदृक्मोपियां दृष्ट्वा
शरच्चंद्रांबरो भवत् ॥ ८ ॥ विवेश काशीनिःपापः पूजयामास चेश्वरं ॥ महादेवं विधाधेन प्रतीतो नैल्यना
शानात् ॥ ९ ॥ वसंस्तत्र महां भागः काले कालसुपेयिवान् ॥ शिवोपदिष्टवाक्यसन्तरे भेदब्रह्मैकतां हि ज्ञा ॥ १० ॥
एवमन्येपि बहवो मुक्ताः काशीनिषेवणात् ॥ काश्यां परित्यजन्त्याणां न्यरित्यजति संसृतिं ॥ ११ ॥ पापकृन्धि

यतेकाश्यांयदिप्राक्सु पयगौरवात्॥ नजातुनरकंयातिकाकथाधर्मतत्परे॥ १२॥ भूमौजनैर्नरिस्त्रेबायत्रवापि
मृतोद्विजाः॥ ब्रह्मात्मकत्वमाप्नोतिकाशीशक्तिरुपाहिता॥ १३॥ काशीतिवर्णद्वितयंस्मरन्त्यजतिपुद्गलं॥
यत्रक्वापिभवेत्तस्यकैलासेवसतिःसतः॥ १४॥ अत्रैवोदाहरंतीपमितिहासपुरातनं॥ आसीत्पुराकुलरुहसेत्रे
भालुकेस्तनयःरुशः॥ १५॥ अधर्मनिरतो नित्यं पिङ्गास्याश्रमकेलिकृत्॥ कृशस्यपिङ्गनेत्रस्तुसाङ्गवेदं प्र
दिष्टवान्॥ १६॥ तथापिधर्मनप्रीतिंचकारकुलपांसनः॥ भालुकिःपिङ्गनेत्रश्चधर्मतस्मैसमूचलु॥ १७॥ वे
दंशुराणं नीतिंचश्रावयामासतुस्तदा॥ तथापि नैवधर्मात्सामतिंधर्मसमादधे॥ १८॥ ततःकालेनतारुण्यं
प्राप्तःसुंदरविग्रहः॥ मातुःसपत्नीसंनीतिंगुरुपत्नींचहेमनी॥ १९॥ उभेनीत्वास्ववशागेजगामममशु रांशु
रीं॥ ताभ्यांकीडनसदुष्टात्सामुष्णस्वर्णनिभूभुजो॥ २०॥ मदिरादिरसास्वादलंपटःसमपद्यत॥ एवंह
दशवर्षाणिगतानितस्यक्रीडतः॥ २१॥ अथतेनिपतेप्राप्तेगुरुपत्न्यौक्रमेणतु॥ सोपिदुःस्वाकुलोगच्छत्कलिंगे
प्रतिचभ्रमन्॥ २२॥ कलिंगदेशेतीव्रेणज्वरेणार्तोभवत्कृशः॥ पीडितश्चित्तया मासकिं कर्मसुं कृतं कृतं॥ २३॥

स्वकल्मषाणि सं स्मृत्य कलिं गे वीक्ष्य च स्थितिं ॥ परलोकं न सुखं दं स्वस्या द्राक्षी द्विचारं यन् ॥ २४ ॥ श्रुत का
 शी कथः पूर्वसंस्मरं किल काशी कं ॥ काशी ति ह्यक्षरं मंत्रमुच्चरन् विजहा व सून ॥ २५ ॥ यमदूता स्तदा क्रूरा
 बबं धुर्मा लुकेः सुतं ॥ अथाजग्मु शिवगणा स्त्रिभू लोऽथ तपाण यः ॥ २६ ॥ विमानमादाय परं ते रुणादित्य च
 र्वसं ॥ दिव्यं गना भिरध्यस्तं च लज्जामरपाणिभिः ॥ २७ ॥ तान् दृष्ट्वा यमदूता स्ते कृशस्यो चुकु कर्मनत् ॥ यमदूता
 उन्तुः ॥ अयं पापसमा चारो यथा बहिर्दितो हि वः ॥ अमुं ने तुं कथं प्राप्तायूं यं धर्मिजनप्रियाः ॥ शिवगणा उ
 न्तुः ॥ यद्यप्ययं दुराचारः सर्वदेवभूटाः कृशः ॥ तथाप्यं ते तु काशी ति काशी नाम समुक्तवान् ॥ तेनास्य दु
 रितं क्षीणं कैलासे स्थाप्य से युगं ॥ ततः पुनः सुपुण्यात्मा काश्यां मुक्तिमवाप्स्यति ॥ भृगुरुवाच ॥ एवमुक्त्वा
 शिवगणाः कृशं नीत्वा ययुः शिवं ॥ ३१ ॥ यमदूता स्वराजानं सर्वमुचुस्तदादितः ॥ समाकर्ण्य ततो वाक्यं दू
 तानां तानुवाच ह ॥ ३२ ॥ यम उवाच ॥ प्राणप्रयाणावसरे ये काश्यां संगतानराः ॥ ये वा काशी ति भावं ते ये वा
 विष्णुपरायणाः ॥ ३३ ॥ ये वामहो देवरता ये वा सत्तीर्थमृत्यवः ॥ तेषां नाहं प्रभुः क्वापित्याज्यामुष्मा भिरवते ॥ ३४ ॥

भृगुरुवाच॥ इत्थंतपोधनाः काश्यामाहात्म्यं श्रोक्तवाहनं॥ यच्छ्रुत्वापि विलीयंते पापानि सुमहांत्यपि॥ ३६॥
 ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे काशीमाहात्म्ये प्रथमोऽध्यायः॥ १॥ ॥ स्तूत उवाच॥ कथयित्वा कथा
 मेतां स भृगुर्भृगुनेदनाः॥ पुनः प्रोवाच माहात्म्यं वाराणस्याविशेषतः॥ १॥ भृगुरुवाच॥ शृणु ध्वं भो मुनिः
 श्रेष्ठाः पुनः काशीकथां श्रुभो॥ यांश्चुत्वासंशयं जल्दः सकलं मुक्तिं साधने॥ ३॥ काश्यां योगो न दुःप्रापः का
 श्यां मुक्तिर्न दुर्लभा॥ ततो निशं निषेवत काशीं मोक्षाप्तये जनः॥ ३॥ गणयति न कथं चिच्छंकरः काशिकाया
 मयमिह मम भक्तो ब्राह्मणः पुल्कसो वा॥ उपदिशति सदां नैवाक्यमेकात्मनिष्ठं हि जकुलनिरपेक्षोऽव्यत
 त्राधिकारः॥ ४॥ केवलं धर्मसायेक्षः कर्णेजपति तदुच्चः॥ अधर्मिष्ठस्य तत्सेत्रे पातं नानिदिशेन्नमति॥ ५॥ का
 श्यां कृतस्य पापस्य भोगो रुद्रपि शाचता॥ एकैकस्य च पापस्य समाना मयुतत्रयं॥ ६॥ तस्मात्पापं न कर्त
 व्यं मनसा भिविभोः पुरे॥ येकाश्यां धर्मभूयिष्ठानि वसंति मुनीश्वराः॥ ७॥ ते नारयंति चात्मानं शतपूर्वान्
 शतान् परान्॥ काशीं प्रति प्रस्थितानां जनानां पापकर्मणां॥ ८॥ घूर्णते सर्वपापानि सर्वधा तु गतान्यपि॥ का

श्यामुद्दिश्ययानां सर्वस्यात्समयः शुभः ॥ ९॥ मंगलं सकलं वस्तु न तत्किंचिद्विचारयेत् ॥ देवाः सर्वे भवेयुः
 र्वै प्रतिबंधकराः परं ॥ १०॥ तानुपेक्ष्यैव गंतव्या काशी मुक्तिप्रकाशिका ॥ काश्यां यो निजधर्मणमुमुक्षुस्तिष्ठ
 तितिद्विजाः ॥ ११॥ अनायासाविलंबाभ्यां स एव फलमश्नुते ॥ यैकाश्यां संशयाविष्टा मुक्तौ तेषां शरीरिणां ॥
 ॥ १२॥ प्राणप्रयाणसमये प्रमाणं परमेश्वरः ॥ तत्र स्वल्पं दूतं दत्तं जप्तं तसं हि ज्ञानमाः ॥ १३॥ भूयाद नंत फल
 रंतं तस्मै त्रस्य प्रभावतः ॥ यत्र देवनदी गंगायत्र सामणिकर्णिका ॥ १४॥ किंचिन्न तत्र विप्रं द्रा मुक्तिमाप्नोत नृभृ
 तां ॥ तद्दृष्टेन्नयेभिपद्यंति धीराः अद्भुते तां धर्ममार्गे कनिष्ठाः ॥ ॥ १५॥ लभंति ते देहं सं त्यागमात्रादात्म
 ज्ञानं निष्कलप्राप्तं हेतुं ॥ अविमुक्तं न विमुंचेत्कथंचित्सत्यं सत्यं कथया मीह विप्राः ॥ १६॥ संसारं च विरसं भावयि
 त्वा—देहांतं तत्र तिष्ठेत्प्रणीतः ॥ ब्रह्मात्मैक्यं द्यातकं तत्र वाक्यं महादेवस्तारकज्ञानहेतुं ॥ १७॥ कर्णेज
 पत्यनिशंचांतकाले कस्तां काशीं मनसा हातुमिच्छेत् ॥ १८॥ मुनय उचुः ॥ इत्थं मुक्तिप्रदायिन्यां सत्यां का
 श्यां भृगो भुवि ॥ ऋषयो मुनयश्चान्ये किमर्थं मुक्तिसाधने ॥ १९॥ किं इयंति श्रवणे ध्याने मनने वीतकल्मषाः

॥ इमं नः संशयं छिधि भगवन्मुनिपुंगव ॥ २० ॥ भृगुरुवाच ॥ श्रूयतां मुनिशार्दूलाय न ह स्था मित त्वतः ॥ संशयो ने
ह कर्तव्यो युष्माभिर्धर्मबुद्धिभिः ॥ २१ ॥ विचित्ररुचयो लोकावद्वश्रद्धाः क्वचित् क्वचित् ॥ यथेष्टं हि विचेष्टते स्त
तं त्रास्तत्र तत्र हि ॥ २२ ॥ वर्णाश्रमपरिप्राप्तधर्मो नु म्रान को विधिः ॥ नित्यो नैमिन्निकः काम्यः काम्यस्तु स्वेच्छया
भवेत् ॥ २३ ॥ अने को पायलभ्यं हि फलं भवति ब्राह्मणाः ॥ प्रवृत्तिः स्वेच्छया तत्र सर्वलोके हि दृश्यते ॥ २४ ॥ यथा क
श्चित्प्रसूनार्थी समाना सुलता सुच ॥ समानश्रमगम्या सुसमानकुसुमास्तु च ॥ २५ ॥ विद्ययाना मुकस्यां चित्त
वर्तेत न सर्वतः ॥ तथा लोका यथा कामं श्रयंते मुक्ति साधनं ॥ २६ ॥ समानवर्णं गोप्सी रंतु ल्यपात्र प्रतिष्ठितं ॥ शु
र्गपन्नैव गृह्येत किंचित्पूर्व हि गृह्यते ॥ २७ ॥ तद्वन्निर्वाणहेतूनां बाहुल्येऽपि मुमुक्षुभिः ॥ मुशक्यत्वेन यज्ञांते नि
त्यं ते स्तन्निषेव्यते ॥ २८ ॥ अन्यच्च श्रूयतां काश्या माहात्म्यं मुनिपुंगव ॥ वामदेवे न यत्प्रोक्तं वसिष्ठं प्रति सादरं ॥ २९
॥ आस्ते सरस्वती तीरे वसिष्ठस्याश्रमः परः ॥ तत्र जगाम तत्त्वज्ञो वामदेवो यदहच्छया ॥ ३० ॥ पूजितः स यथा न्यायं
वसिष्ठेन प्रयत्नतः ॥ दत्तानि फलमूला नि तस्मै धर्मविबुद्धये ॥ ३१ ॥ वामदेवो पितं सर्वप्रतिजग्राह भक्ति तः ॥ तत्रो

पविष्टोत्तैविप्रोक्तयामासनुः कथा ॥ ३२ ॥ वेदाश्रयांविचित्रार्थो धर्मोक्षोपयोगिनी ॥ तदापप्रच्छविनयाहसि
 छोमुक्ति साधनं ॥ ३३ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ वामदेवात्मतत्त्वज्ञानैकसाधनं ॥ विनासाधनसंपत्त्यायद्यस्तिव
 दतन्मम ॥ ३४ ॥ वामदेव उवाच ॥ कथं वसिष्ठे दोक्तसाधनेन विना भवेत् ॥ ब्रह्मात्मैकत्वविज्ञानं न हि दीपं वि
 ना प्रभा ॥ ३५ ॥ तथापि विद्यते ब्रह्म न्न ल्यायासेन सत्वरं ॥ तादृशज्ञानफलदं शोभेत्संमहात्मनः ॥ ३६ ॥ वाराण
 सीति विख्यातं त्रिबुल्लोकेषु राजते ॥ आदिमध्यावसानेन स्थानं विश्वेशधिष्ठितं ॥ तत्र स्थितस्य जंतोर्हि भोग
 मोक्षप्रदः शिवः ॥ उपपातकिनश्चैव महापातकिनश्च ये ॥ ३७ ॥ तेषां तस्मै त्रमाहात्म्यादध्वानिक्षयमाप्नुयुः ॥ मा
 रुतेरितकाशीस्थरेण योगेन किल्बिषं ॥ ३८ ॥ दूरीभवति विप्रर्षेनात्र कार्या विचारणा ॥ स्वधर्मनिरतस्यैव
 ह्रीनस्याप्युत्तमस्य च ॥ ३९ ॥ समाना गतिरुद्दिष्टा वाराणस्याः प्रभावतः ॥ अनंतकाननं तद्दिशं करस्यातिव
 ल्लुगं ॥ ४० ॥ न विमुंचति विप्रवात्मा अभिमुक्तं ततः स्मृतं ॥ काश्यां तिष्ठंति ये केचित्ता न्यशयंति सुरोत्तमाः ॥ चतुर्भु
 जांस्त्रिनयनांश्चंद्रोद्भासितशेखरान् ॥ दानं तत्रानंतफलं प्रदिष्टं स्वानंतदृत्तत्रजप्यादिकर्म ॥ ४१ ॥ एवं पापं तेन

यदनिर्निर्तस्यानदप्यनंतं नात्र संदिग्धमस्ति हि जंस्वधर्मनिरतं यो वर्षाश न दानतः ॥ स्थापयेच्छूद्रया युक्तस्तस्य
 पुण्यफलं शृणु ॥ यावत्स्यः सिकताः संति गंगायां मुनिसत्तम ॥ ४५ ॥ तावद्वर्षसहस्राणि कीदृदिंद्रेण संगतः ॥ पश्चा
 दत्र महाराजो जायते निर्मलकुले ॥ ४६ ॥ दीर्घायुर्वहुपुत्रश्च सुखी शंकरभक्तिमान् ॥ अंतश्च लभते काशीं ततो
 निर्वाणमाप्नुयात् ॥ ४७ ॥ अश्वत्थपितृभ्यो मंदं च सहकारमथोलतां ॥ योरोपयति यत्नेन तस्या व्येतत्फलं भवेत् ॥
 ॥ ४८ ॥ संत्यजे कानि तीर्थानि पृथिव्यां निसत्तम ॥ तथापि जंतुना काशी सेव्या सर्वप्रयत्नतः ॥ ४९ ॥ न्यायागतं धनं
 काश्यां स्वल्पमप्यग्रजेर्पितं ॥ भवेदं न तफलदं नित्यं न ह्येव वासिनि ॥ ५० ॥ एवं प्रभावा विप्रैर्विद्यते काशिकापुरे
 ॥ एहि पश्या वहे गत्वा तामुमाकांतपालितां ॥ ५१ ॥ भृगुरुवाच ॥ वसिष्ठस्तेन मुनिना वामदेवेन नोदितः ॥ भ
 क्रिजं स्वाश्रमे कृत्वा काशीमभिमुखो ययौ ॥ ५२ ॥ पथितोऽद्भुतो यो पैतौ वीतरागौ गतकुमौ ॥ वसिष्ठवामदेवौ तु ज
 ग्मतुः शंकरौ पुरीं ॥ ५३ ॥ व्रजं तौ तौ महारण्ये दृष्टवंतौ निशाचरान् ॥ करालान् सायुधान् दृष्ट्वा न्यालिवंशसमु
 द्रवान् ॥ ५४ ॥ तेषां मध्ये दृढकाख्यं मालिनः पौत्रसंभवं ॥ ददृशते महात्मानौ क्रूरसुरविमर्दनं ॥ ५५ ॥ तेन दृष्टो

चतौमार्गेकौ भवंताविति स्फुटं ॥ अन्योन्यं नाम कथयां बभूवतुरुपप्लुतौ ॥ ५६ ॥ हुंहुकस्त्वेव सिष्ठाख्यं विज्ञायो
 वाचनं प्रति ॥ हुंहुक उवाच ॥ अहेमिष्टं मया प्राप्तं चिरस्य रजनीचराः ॥ वध्यतां मे बहुष्टात्मा वसिष्ठः सह मि
 त्रकः ॥ ५७ ॥ एतत्कोत्रेण सहसामत्पिता सह बांधवः ॥ पराशरेण निहतः स त्रेगक्षसघातके ॥ ५८ ॥ भृशुरुवाच ॥ इ
 तिंश्रुत्वा वचस्तस्य सर्वे तदनुयायिनः ॥ वसिष्ठ वामदेवौ तु बंधुं समुपचक्रमुः ॥ ५९ ॥ नावन्योन्यं निरीक्षं तौ श
 क्तौ वपि निवारणे ॥ गतरोष तया नैव किमर्थं कुरुतां न दा ॥ ६० ॥ निर्विकारो निर्विशंको दृढबंधौ विरेजतुः ॥ इंद्र
 जिन्मुक्तनागास्त्रबद्धा विवरघूहहौ ॥ ६१ ॥ हुंहुकः स्वद्रुमादापहंतुमेवाकरोन्नतिं ॥ अथात्र वीट्रवामदेवौ व
 सिष्ठं प्रति सादरं ॥ ६२ ॥ वामदेव उवाच ॥ वसिष्ठ पश्य प्रतिबंधमावयोर्वा राणसी संगतये हि गच्छतौ ॥ श्रेयो हि
 निर्विघ्नमवाप्यते परं भवंति देवा अपि विघ्नकारकाः ॥ ६३ ॥ प्राणानयं नेष्यति हुंहुकारव्यो न तत्परं दुःखमिवाव
 भासते ॥ विलोचनाभ्यां यदुमेशः पुरीनवीक्षिता तत्किल दूयते मनः ॥ ६४ ॥ मनो रशो यं मतेपि च स्थितः का
 श्यां गमिष्यावदिति द्विजो न म ॥ सुधां शुभौ लेम्बरौ निरंतरं द्रष्टुं वा वहे सोऽपि न सिद्धिमीयि वान् ॥ ६५ ॥ भृशुरु

वाच॥ ब्रह्मर्षिरेवमुत्कामवामदेवोमुनीश्वराः॥ दध्योशंकरमेवांतवसिष्ठस्यधराश्रितौ॥६६॥ सनुपापसमा
 चारोहुंडुकोराक्षसेश्वरः॥ खड्गमुद्यम्यपुगपनौजग्राहजटांतरे॥ यदेवतेनतौमौरव्याहुहीनौमुनिसत्तमौ॥
 ॥६७॥ तदैवप्रादुरासीनुत्तिपुरांतकरोद्गरः॥ क्रोधोधुतकटाक्षेणकालानलविलासिना॥६८॥ भस्मावशेषान
 करोद्राक्षसान्सहदुडुकान्॥ पाशांछित्वातयोःशंभुस्तत्रैवांतरधीयत॥६९॥ अथताबुल्यितौपार्श्वभस्मराशि
 मपश्यता॥ नान्येकंचनतौवीक्ष्यशंभुमेवान्वपद्यता॥ एवंविस्मयमापन्नौतौमुनीमुनिसत्तमा॥७०॥ ययतुः
 काशिकामेवविदीर्णप्रतिबंधनौ॥ चिरकालेततःकाशींदृष्टातेतिविस्मितौ॥७१॥ लसच्चटुलचंपकप्रचयचा
 रुशारवाशिफ्रानितांतमधुलंपटध्वनिविशेषसंनादिता॥ रसालसुरसोत्कटस्फुटफलप्रताबाहतेस्वनत
 पभृत्तारवैर्मुखरितांतराभावुकैः॥७२॥ सच्चकितमृगीयूथैर्दिक्षुप्रकीर्णविलोचनैर्मुखपुटगृहीतार्थप्रोद्यद्य
 वांकुरबंधुरैः॥ विमुखविस्तरपूथाधीशप्रभावविनारिभिर्विहितजनतामोदादेवसदेवनिषेवितां॥७३॥ वि
 ल्वभूर्निहकोमलच्छदशंभुपूजनतत्परैःकुशकाशपुष्पसमृद्धिराजितकुल्लपागिसरोरुहैः॥ वेदवेदितकर्म

कांडविधाननिश्चलमानसेर्भुविभिर्हिजेरपरेष्वसेवितांभवभेदिनीं॥७४॥पक्षोत्पलकुलेद्वसिसमीरण
 हतश्रमां॥कदलीकांडसंदोहचलट्टलविराजितां॥७५॥भागीरथीसमुत्सर्पत्तरंगालिंगितामिव॥वाराण
 सींतौपश्यंतौविश्वस्यनयनोत्सवां॥७६॥अवापतुर्भुदंविप्रोदंडवच्चप्रणेमतुः॥नत्वायतांपुरीश्रीतावंतर्गे
 हस्यपूर्वतः॥७७॥त्रिशदूर्षसहस्त्राणितेपातेपरमंतपः॥तयोस्तपसातुष्टःकपर्दीतावशोब्रवीत्॥७८
 ॥विश्वनाथउवाच॥वरंवृणीतांमुनिषोऽगुवयोर्द्योमनोगतः॥तंप्रयच्छामिसंतुष्टोयद्यपिम्यात्सुदुर्लभः॥७९
 ॥७९॥तावूचतुः॥वरंचेद्विस्ससिविभोतदात्वद्भवमस्थितिं॥अचलांचमतिंदेहिनान्यस्मिन्नोवरैर्यिता॥८०॥
 विश्वनाथउवाच॥भवंतावन्नमच्चित्तौतिष्ठेतांमुनिसत्तमैः॥काशीवासिजनाद्यौघनाशकौदर्शनैश्च॥८१
 ॥भवतोदर्शनंकुर्याद्यःसविघ्नविनाशकृत्॥स्वधर्मनिरतस्तिष्ठेत्सततंमत्परायणः॥भृशुरुवाच॥इतिद
 त्वातयोःशोभुर्वरेन्नह्येक्यचिन्तयोः॥अभूदतर्हि तस्तत्रकाश्यामुक्तैकसाधने॥८३॥इत्येतद्वहःसमाख्या
 तंकाशीमाहात्म्यमुत्तमं॥वामदेवेनयत्योक्तंवसिष्ठंप्रतिसादरं॥८४॥यएतच्छुशान्नित्यंपठेह्यपिप्रयत्नतः॥

॥८५॥ संवादं मुक्तिमार्गं स्थं वामदेवसिष्ठयोः ॥ लभते सविना विघ्नं काशीवासं निरंतरं ॥ ८६ ॥ मुनय ऊचुः ॥
 भगवन् यन्निगदिनं शंभुना विश्वयोनिना ॥ स्वधर्मनिरतस्त्रिद्विदितद्वद्वत्तत् ॥ ८७ ॥ धर्मात्मा लभते मंष्टुमो
 स्संपापः पिशाचतो ॥ त्वया प्येतन्निगदितं तन्ननः संशयो महान् ॥ पापात्मा किंपिशाचत्वं प्राप्नुयात्प्रथमं परं ॥
 अथवा न्यन्नरके पतेत्पूर्वततस्तृतां ॥ एतद्विस्तारो ब्रूहि तत्त्ववित्वं मतो हि नः ॥ ८९ ॥ भृगुरुवाच ॥ स्रणं कु
 रूत भद्रं वो वदामीह यदा श्रुतं ॥ काश्यां कृतस्य पापस्य फलं पद्यत्सदा रुणं ॥ ९० ॥ वाराणस्यां मृतः पापो नो
 पैत्तियमयातनं ॥ नियंता भैरवस्तस्य कालकालः कपालभृत् ॥ अहो वत भृशं तीव्रा भीमा भैरवयातना ॥ का
 श्यां कृते न पायेन यदुखं समवाप्यते ॥ ९२ ॥ अंतकोपिनतदुःखं तादृशं चार्पितुं क्षमः ॥ अत्रा प्युदाहरंती म
 मिति हासं पुरातनं ॥ यच्छ्रुत्वेव न कस्यापि काश्यां पापो द्यमौ भवेत् ॥ आसीत्क्रमे लको नाम भूद्रः काशीपुरे
 पुरा ॥ ९४ ॥ धर्मात्मा हि जभक्तश्च दयावाननस्यूकः ॥ प्रियातिथिश्च स ततं धनवान्धर्मवत्सलः ॥ ९५ ॥ तस्य
 भार्याश्च पुत्राश्च सर्वधर्मैकवत्सलाः ॥ यथोक्ततिथि वारेण तत्तीर्थं निवेष्टणं ॥ ९६ ॥ तत्र लिङ्गार्चनं भक्त्या ॥

चक्रेतत्रक्रमे लकः॥ इत्थं निवसतस्तस्य वर्षाणि सवहून्यपि ॥ ९७ ॥ व्यतीगुर्धमे निष्ठस्य न चासीत्कलु
 षामतिः॥ कालक्रमेण तत्रैकोविप्रो वेदविचक्षणः॥ ९८ ॥ भागुरिः संमुपागच्छ निवासाय विभोः पुरो॥ स तु
 क्रमे लकगृहं जगामातिबुभुक्षितः॥ ९९ ॥ तस्य द्वारि समासी नोयाच ते स्म विनीतवत्॥ क्रमे लकस्तत्तद्द
 द्वापूर्वपापनियंत्रितः॥ १०० ॥ भर्त्सया मासमंदात्मा भागुरि ब्राह्मणोत्तमं॥ स तु निर्भर्त्स्य मानोपि पुनः पुनर
 याचत॥ १०१ ॥ क्रमे लकप्सु कोपास्मै नाड्या मासपाणिना॥ भागुरिः स्फुप्या विष्टस्ताडितैर्निर्ययौ ततः॥ १०२ ॥ तु
 लाधारं ददर्शाग्रे प्रार्थयामास तं तदा॥ तेनातिसत्कृतः कामं वभूव मुदितो हि जः॥ १०३ ॥ अथ कालेन महता व्या
 धिग्रस्तो बभूव सः॥ तत्याजास्तू न्शिवक्षेत्रे मणिकर्णिजलाश्रितः॥ १०४ ॥ तं देवविकटाभीमाभैरवस्य गणा
 स्त्रयः॥ पोशैर्बन्धुस्तेषूद्रं निन्युर्भैरवसन्निधौ॥ १०५ ॥ तं दृष्ट्वा भैरवक्रोधादुवाच प्रज्वल निव॥ भैरव उवाच॥
 अयं पापसमाचारः कुकर्मकरणोद्धतः॥ १०६ ॥ यथा क्रमं यातना स दूताः शीघ्रं निशुज्यतां॥ भृगुरुवाच॥ भै
 रवाज्ञां समाकर्णय यातना स न्ययुंजत॥ क्रमे लकस्त भूषासु ध्यातो वर्ष सहस्रकं॥ तावत्कालं ह दे प्रीते

बुभुजेदुःखमुत्कटं ॥ ८ ॥ ततो निर्जलनिर्भक्षः कृमिर्देहधरो भवत् ॥ तत्रैव सारमेयो भृङ्गलन्मांसः सुदुःखि-
 तः ॥ त्रिंशन्निशत्समाः पश्चात्तावत्कालंगतो भवत् ॥ ततः संकीर्णयोवीति शरीराणि व्यधाय तत् ॥ १० ॥ अ-
 थ शूद्रशरीरं स दध्रे तत्र क्रमे लकः ॥ ततो भैरवदूतैस्तेः स नीलो भैरवाग्रतः ॥ ११ ॥ कालभैरवदृष्ट्यैव रुद्रपेशा-
 च मासवान् ॥ त्रिंशदूर्षसहस्राणि क्षुत्तृषाभ्यां विशेषोषितः ॥ १२ ॥ ततो मुंक्षीण कलुषं शंकरस्तारक वचः ॥ आ-
 वयामास विधिवत्संपाद्याधिकृतिं परं ॥ १३ ॥ तेन मुक्तिं परानंदरूपां प्राप सुदुर्लभा ॥ इत्युक्तं सकलं विप्रायथा-
 काशीकृताहसां ॥ १४ ॥ दुस्तराया तनाद्योगा किमन्यच्छेत्तुमर्हद्य ॥ मुनय ऊचुः ॥ विचित्रमिदमारव्यातं भृङ्गे-
 म् सर्वर्षिसत्तम ॥ परं यदुक्तं देहांश्च नानादध्रे क्रमे लकः ॥ १५ ॥ तन्मोहयति चेत्तां सि अस्माकं संशयं दधत् ॥ पुरा-
 श्रुतमिहा स्यात्तिर्वा राणस्यां मृतो जनः ॥ १६ ॥ महापापोऽपि नाप्नोति पुनर्जन्म विडुं वनं ॥ अन्यथैवाधुना प्रोक्तं क्र-
 मे लककथांतरं ॥ १७ ॥ इमं नः संशयं छिंधि सर्वतात्पर्यविद्ववान् ॥ १८ ॥ भृगुरुवाच ॥ भवद्भिः संशयो नात्र वि-
 धेयो मुनिसत्तमाः ॥ रहस्यमिव वक्ष्यामि संशयच्छेदसाधनं ॥ १९ ॥ यद्यत्तापं काशिकायामवाप्तं स्थूलोत्कृष्टं

ज्ञानबोझानतोवा॥तन्नज्ञोगप्रापणायैवदेहाभयोनिजाभैरवेच्छाविधानाः॥२०॥उच्चावचायात्तैकप्रधाना
विद्यंतेतानेति काशीरुताद्यः॥यथायाम्यहिनरकेयातनादुःखभागिनः॥अयोनिजातादेहास्फुसहृद्त्रा
वधार्यतो॥२१॥तस्मात्काश्यांपातकंनैवकुर्यात्स्खूलोत्कृष्टंयातनाभोगदायि॥कुर्वन्भुंक्तेरुद्रपैशाच्यमुग्रं
सुदारुणंचापिदुःखप्रयुक्तं॥२२॥ऋषय ऊचुः॥भगवन्सत्वरंमुक्तिःकाश्यामेवनियामिनां॥दुर्लभैवावभा
सेत्तुपापंकेवानकुर्वते॥भृगुरुवाच॥२३॥सत्यमुक्तंधर्मरताःपापंप्रायोनुजायते॥तथायिकिंचित्पापंहिकाश्या
मेवकृतं द्विजा॥२४॥गंगादितीर्थस्नानैश्चलिङ्गानांचसमर्चनैः॥विनाशमाम्नोतिपुनर्यदज्ञानादुपाजितं॥
॥२५॥स्वल्यंज्ञानादपिकृतंविश्वेशस्यसमर्चनात्॥नश्यत्येवनसंदेहोभूयस्तदनुपाजनात्॥२६॥उप
पातकसंपत्तिर्महापातकसंगमः॥कालभैरवनिर्दिष्टांयातनांप्राप्नुयात्परा॥२७॥स्खूलंयोदुरितंकाश्यात्
त्वान्यन्नमृतोभवेत्॥सकल्पकोटिभिस्तस्यपापस्यांतनगच्छति॥२८॥सूक्ष्मपापविनाशायनित्ययात्रा
विधिर्भवेत्॥गंगायामाम्नुतिःप्रातर्मध्याह्नेमणिकर्णिका॥२९॥निषेवतसदापश्चाद्भिङ्गवैश्वेश्वरं व्रजेत्॥

भवानीदुदिराजंचंदुपाणिंचभैरवं॥३०॥ पूजयेन्नित्यशःकाश्यांस्सम्पापाभिभूतये॥भृगुरुवाच॥ एवं
यात्रापरस्तत्रयस्तिष्ठेद्विजसत्तमाः॥३१॥ स्वधर्मनिरतस्तस्यसत्वरंमुक्तिरीरिता॥१३२॥ ॥ इति पद्मपु
राणेपातालखंडेकाशीमाहात्म्येद्वितीयोऽध्यायः॥ २॥ ॥ मुनयज्जुः॥ अहोतिरम्यं पुरवैरिणः पुरं सुरा
पगानीरकणौघशीतलं॥ धराधराधीशस्तवधीरितस्वधर्मनिष्ठोर्जितकिल्बिषोच्चयं॥१॥ वाराणस्यास्तु
महिमाकर्णामृतरसः परः॥ श्रूयमाणः पुनरपिशुश्रूषा नः समर्चति॥२॥ भूयो वद विशेषेण काशीमाहात्म्यं
मुत्तमं॥ भृगुरुवाच॥ आकर्णयंतु मुनयो माहात्म्यं काशिकाश्रयं॥३॥ श्रद्धा नः स्थिरधियो विचिकित्सा वि
वर्जिताः॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासं पुरातनं॥४॥ आसीन्महीपतिः पूर्वमुपवीरयत्पृथक्॥ क्षात्रधर्मे
रतो नित्यं वली पुरपुरं जयः॥५॥ ह्लादशास्त्रो हि णीनाथः सोमवंशयशस्करः॥ सकदाचिद्वनयातो मृगयाकृ
ष्टमानसः॥६॥ स्वल्पैरनुवरैः सार्धमारुत्यजविनंहयं॥ शरासनोत्सृष्टशरैः शितैः शोणितभोजनैः॥

राम

१३

॥७॥ हरिणान्हरिणीसक्ता नवधीच्च सहस्त्रशः॥ वराहान्महिषान्विध्यंश्च चारगहने वने॥८॥ सोऽश्वे न

जवनानीतोवनादृत्यहूनंमहत्॥ चाराः परावृत्यगता अपश्यंतोनराधिपं॥९॥ सप्तर्षीर्वातुवनेन्यस्मिन्
ददर्शसर्गजनमं॥ प्रत्यग्रपेकजमुखंसितकैरवाद्यंहंसीभिनादमधुरंविधुरंमलेन॥ मन्त्रभ्रमद्रमराज्य
लकमनोज्ञंकामोत्सुकंनिजकलत्रमिवप्रसन्नं॥१०॥ तत्तीरकैलिनिरतांचतुलायताक्षींक्षामोदरींरति
मिवापरदेहमाप्तां॥ युक्तांसखीभिरभितोमितमध्यदेशंतारुण्यघूर्णितकटाक्षशरान्स्त्रिपतीं॥११॥ हा
एवलीललितनव्यपयोधराद्यापीयूषभानुवदनांस्त्रियैमेक्षतेति॥ दृष्ट्वा सप्तर्षीमुदितः पप्रच्छविनयेनसः
स्त्रियोहिदर्शनादेवमोहयंतिद्रुतंनरं॥१२॥ सुपर्वोवाच॥ कात्वंभवसिकल्याणिशरदिंदुनिभानने॥ सुरी
वाकिन्नरीनागीअधिष्ठात्रीवनस्यवा॥१३॥ तद्ब्रूहिचंचलापांगिश्रोतुमहर्णवयंयदि॥ स्यूवाच॥ अहंवि
शालराजस्यदुहितारिपुभेदिनः॥१४॥ अनूढास्मिमहाबाहोत्वमासुहृहमाचिरं॥ सप्तर्षीवाच॥ अवै
भित्वांवरारोहेनोढांकेनापिसुंदरी॥१५॥ तथापितवपित्रैवदत्तांगृह्णामि नान्यथा॥ नचात्मनःप्रभुःकन्या
दानेपितरिजीवति॥१६॥ तथाविशालराजोमेत्वांप्रयच्छतुधर्मतः॥ स्यूवाच॥ विशालराजो धर्मेणन

तुभ्यं मां प्रदास्यति ॥ १७ ॥ प्रतिज्ञां स्वकृतां रक्षन्स्त्रधर्मव्यवस्थितः ॥ सुपर्वा वाच ॥ काप्रतिज्ञा विशाल
 स्य किमर्थं केन वाकृता ॥ १८ ॥ वदस्व सर्वं यथा तथ्यं ततो हं त्वत्कृते यते ॥ स्त्र्युवाच ॥ अस्ति वाराणसी नाम नग
 री गिरिजापतेः ॥ १९ ॥ अपवर्गफलप्राप्ति साधनं देव दुर्लभा ॥ तत्र कुंडधरः श्रीमान् प्रभूतबलवाहनः ॥ २० ॥
 राजा वसति धर्मोत्तम तेनाहं प्रार्थिता पुरा ॥ विशालं प्रति नैवायं सकामं समवाप्तवान् ॥ २१ ॥ मुहुर्मुहुः प्रार्थयते
 स राजानमस्ति तामामददाच्च तस्मै ततो विशालं प्रतिकशि राजः पुरोहितं दुर्वचना निवक्तुं ॥ २२ ॥ प्रस्था
 पयामास पुरोहितोऽपि विशालमाश्रावयदुग्रवर्णं ॥ पुरोहित उवाच ॥ शृणु राजन् प्रस्थापि यत्त्वं कुंडधरो
 ब्रवीत् ॥ २३ ॥ प्रार्थिता हि मया कंन्या त्वदीया चंद्रिकाभिधा ॥ त्वयानदत्ता सुद्रेण तेनाहं त्वां संबोधयं ॥ २४ ॥
 निहत्य तस्मान्नेष्ट्ये चंद्रिकां तव दारिकां ॥ २५ ॥ इति श्रुत्वा मम पिता पुरोहित मया ब्रवीत् ॥ वदेशा विप्रतं पापं
 दुष्ट कुंडधरं प्रति ॥ २६ ॥ न दास्ये चंद्रिकां तुभ्यं न चेदं न्यं वरं लभे ॥ अनृढे वसुता सेवंस्था स्य ते बहुलाः समाः
 ॥ २७ ॥ यदि दास्यामि कस्मैचित्तदा त्वां सगणं रणे ॥ हत्वा काश्यां सुपागत्य दास्याम्येतन्ममैव मृषा ॥ २८ ॥

इत्याज्ञाप्यविशालस्तंप्रेषयामाससत्वरं॥अनेनहेतुनावेरंतयोरस्तिनिरंतरं॥२९॥तुल्यत्वाद्दलयोराज्ञोर्नक
 स्यापिपराजयः॥यदायदैवसंश्रामोजायतेसमहोस्तयोः॥३०॥तदातदातुल्यभावोदृश्यतेनाधिकोधमः
 ॥अतउक्तंभयाराजनपितामेनप्रदास्यति॥३१॥अनुगृह्णीष्वनारीणामाधिज्ञोसिविशेषितः॥भृगुरुवाच
 ॥एवमुक्तःसूपर्वीतुतयाचंद्रिकयावने॥३२॥नजग्राहवचस्तस्यास्तामुवाचसमांत्वयन्॥आगच्छतन्वि
 गच्छामोविशालंपितरंतव॥३३॥नंदृष्टायद्भवेद्युक्तंतत्करिष्यामियत्नतः॥इत्युत्कानुतयासार्धंविशालं
 समुपेयिवान्॥३४॥विशालोपिचतंज्ञात्वासुपर्वीणंनराधिपं॥पूजयामासविधिवत्प्रच्छागमनेर्थितं
 ॥३५॥विशालउवाच॥सुपर्वन्राजशार्दूलसनाशोभवताकृतः॥इहागमनहेतुत्वब्रूहिदेनासिसंगतः॥
 ॥३६॥सूपर्वोवाच॥चंद्रिकमतवपुत्रीयंवनेविचरतामया॥दृष्टान्तंयाचितुंप्राप्तोदहिर्मेविधिवत्सूता॥३७
 ॥विशालउवाच॥भवत्समःक्षितौनास्तिवरःकोपिनराधिप॥तुभ्यमेवप्रदेष्टेष्टंवाणस्यासुतामया
 ॥३८॥हत्वाकुंडधरंपापंसहामात्यंसबांधवं॥दास्यामिकश्यांकन्यांचप्रतिज्ञेयंममानुला॥३९॥

भवतैवसहायेनहत्वा-कुण्डधरंशठं॥भवतेचंद्रिकांदद्यामितिमेनिश्चितमतिः॥४०॥रूपवर्वाच॥चेद्वि-
 कांमेप्रयच्छाशुविशालजगतीपते॥अहंपुनःकुण्डधरंरसूदयिव्यामितत्सणात्॥४१॥विशालउवाच॥कं-
 न्यादानंकरिव्यामिकाश्यामेवनचान्यथा॥अद्यवागच्छतत्रत्वंचंद्रिकोद्वहर्नकुरु॥४२॥रूपवर्वाच॥
 वाराणस्यांकिमाधिक्यंपश्यसित्वंजनाधिप॥येनतत्रसुतादानंयत्तात्कतुंसमुद्यतः॥४३॥विशाल-
 उवाच॥सुपर्वन्काशिसामर्थ्यवक्तुंवेदानहिंस्रमाः॥धर्मस्वनुष्ठितःपुंसामनंतफलदोभवेत्॥४४॥काशी-
 वासीसुत्कृशःपुल्कसोवाश्रेष्ठोराजनमुक्तिकन्यावृतायत्॥अन्यत्रस्थःसार्वभौमःस्वधर्मीनस्याच्छ्रेष्ठो-
 र्भभावैकयोग्यः॥४५॥अविमुक्तंनमुचंतिमुनयःशास्त्रचिंतकाः॥संसारसागरोत्तुंगनरंगासंगभीतयः
 ॥४६॥अविमुक्तेतुयस्तिष्ठेदाकलेवरपातनात्॥तंविश्वेशोत्रजीवंतंमृतंचपरिरक्षति॥४७॥काशीवासंक-
 कर्तुंकामोयदिस्याद्दूरस्थोपिब्राह्मणंधर्मनिष्ठं॥तदानानावस्त्रभोज्यादिदत्त्वाश्रद्धायुक्तःसर्वदावासयी
 त॥४८॥वाराणस्यांवासयन्ब्राह्मणाग्र्यंदेवोच्छिंद्यादुष्टसंसारबंधं॥तस्मादत्रस्थापनीयाःप्रयत्नादिशराज

न्दुरमेनापिबुक्तैः॥५८॥सुपर्वन्मणिकर्णिक्यांस्त्रात्वा विश्वेश्वरस्तैः॥सकृदृष्टो न वै तेषां गर्भवासस्य संभ
 वः॥५९॥गंगोदग्वाहिनीं पुण्यां तीर्थकोटिशतैर्वृतां॥निषेवेतमद्दीपालसततं पापहारिणीं॥५९॥अव्याकृतज
 लादेवी काश्यां वसति जान्हवी॥संपादयति क्षेत्रस्य शोभां जातिप्रसूनजां॥५३॥सर्वदेवाः स गंधर्वास्तत्र विश्वे
 रं वरं प्रभुं॥उपासने तु विधिवत्सर्वकर्म समृद्धये॥५३॥काश्यां श्वेतकिना पूर्वभूषाले द्रेण शंकरः॥सहस्रं व
 त्सरान् शक्त्या तोषितः क्रतुलब्धये॥५४॥ततः कैलासमवसद्भगवान् श्वेतकिन्नुपं॥तत्रापि सतपस्रो
 वे संवत्सरशतं परं॥५५॥महादेवस्ततः प्रीतो दुर्वाससमग्रादिशत्॥श्वेतकैर्यज्ञसिद्ध्यर्थं सतद्यज्ञमका
 रयत्॥५६॥एवं रूपासु पर्वन्साकाशी वाराणशी पुरी॥सिद्धिस्त्रैतपःक्षेत्रं मुक्तिक्षेत्रं परं स्मृतं॥५७॥अ
 तो हंचेन्द्रिकां तत्र तु भ्यदास्यामि नान्यथा॥एवं ज्ञात्वा महाबाहो काश्यान्कुण्डधरं नृपं॥५८॥अहिमसत्
 सबलमस्ति चेच्चन्द्रिका र्थिता॥भृगुरुवाच॥इति श्रुत्वा न च स्तस्य विशालस्य हिजोत्तमाः॥५९॥सुपवा
 तदभीष्टं यत्पतिजज्ञे तदा दरात्॥अथ दूतान् स्वदेशं समुपवा प्रेषयद्ब्रूवन्॥६०॥सेनानयनहेतोर्हि सेना

पतिकृतत्वरान्॥ सुपर्वणः सैन्यपालं प्रियाश्वरं गदुर्मदं॥ ६१॥ ते गत्वा सर्वभूचुस्तत्सु पवंचनं परं॥ तच्छ्रुत्वा स्वामि नो वाक्यं प्रियाश्वः सत्वरं भटान्॥ ६२॥ निनाय तं सुपर्वाणं ह्यदशाक्षौ हि णी स्तदा॥ स्वसैन्यं सर्वमादाय विशाले नानुमोदितः॥ ६३॥ जगाम काशीं नरसाहं तुं कुंडधरं नृपं॥ विशालोऽपि स्वसैन्ये न महता परिवारितः॥ ६४॥ आदाय चंद्रिकां कन्यां ययौ दातुं सुपर्वणे॥ ततः कुंडधरः श्रीमान् न्यू न सैन्योऽपि रोषितः॥ ६५॥ सन्नत्य तस्थौ तत्रैव समराकाक्षया बली॥ सुपर्वाय स्वसैन्ये नरुधनगरं विभोः॥ ६६॥ भृशं कुंडधरं हंतुं कृतचित्तः प्रतापवान्॥ एवं सैन्यसमावापे जात देवाः सवासवाः॥ ६७॥ रणं निरीक्षितुं प्राप्ता अप्सरोभिश्च सर्वशः॥ स्वर्वश्यास्तत्र संप्राप्ता दृष्ट्वा देवैश्चरो ब्रवीत्॥ ६८॥ पुरोहितं गुरुं तत्र काशीं महि विवत्सया॥ दृष्ट्वा उवाच॥ ब्रह्मन्विमानानुगता बृहस्पतेः समागता अप्सरसो विशिष्टाः॥ रणोऽद्विष्टास्तान्नुभता न्विनेतुं किं भावितन्मे वदशुद्धबुद्धे॥ ६९॥ गुरु उवाच॥ आसामपांगं गतं रंगिता निअनंगं मंदीपनसाधनानि॥ मुनीशसंमोहनकारणानि रतिप्रियाण्यप्यलुसे रितानि॥ ७०॥ अस्मिन् महादेवपुरे मृतेषु योद्धे

बुशस्त्रोद्विस्तपतकेषु॥मुधाभविष्यंतिसुधांशुमौलिप्रदिष्टतत्वानुभवेषुशक्र॥७१॥एताश्चलब्धमरण
 णिपद्याःप्रदोक्षणाःकाचनचारुवर्णाः॥लसद्द्विमानानिजानिनीत्वायास्यंतिशून्यानिविशिष्टयोधै॥
 ॥७२॥शतक्रतोशंभुपुरेमृतानानिर्वाणलक्ष्मीपरिसेवितानां॥प्राप्तिःकथंस्याच्चपलाफूसरोभिःक्षपिष्णु
 भोगान्कुलमानसाभिः॥७३॥क्षेत्रेपवित्रेमृनिमागतानांब्रह्मादिकोदांतशरीरभाजां॥कर्णेजपत्पक्षरतार
 काख्यततःपरं ध्वस्तभवाभवेति॥७४॥अन्यत्रापिप्रमीतानांआदृशस्यासमेधिनो॥अत्रदीयेततेनस्याने
 षांकैलाससंभवः॥७५॥भगवन्भगवानीशोभवान्यासहि नोनिशं॥अधितिष्ठतिजंतूनांमुक्तैस्त्रिपिदं परं
 ॥७६॥अत्रसंश्राममध्येप्राणास्त्यस्यंतिशस्त्रिणः॥एतासांतेविषयगानभविष्यतिवासवः॥७७॥बहु
 नात्रकिमुक्तेनदुर्ज्ञेयाभवनोपिते॥सच्चिदानंदनिर्मायब्रह्मभवेसमागताः॥७८॥भृगुरुवाच॥इत्य
 प्रोवाचमधुरंगुरुःशतमुखंप्रति॥ततद्दंडोऽसरोयूथंशृग्याश्चममन्यत॥७९॥अशकुंडधरस्यासीत्समे
 न्येनमुपवर्षणा॥सुत्यंप्राणहृरघोरंमांसशोणितकर्दमं॥८०॥रथारथैःसमाजग्मुःपदाताश्चपदातिभिः॥हथै

हृयागं जैर्नागाः समं युद्धं वर्तत ॥ ८१ ॥ सैन्यं कुंडधरस्या सुसपद्मत्वा बलाहली ॥ जघान तं कुंडधरं सामा-
 त्यं स स्मृतं क्षणात् ॥ ८२ ॥ अथ तस्य पदे स्थाप्य विशालं जगतीपतिं ॥ चंद्रिका सुपथै मे स पूजितस्तेन भूभु-
 ज्ञा ॥ ८३ ॥ भृगुरुवाच ॥ इत्येतद्दो मयाख्यातं काशीमाहात्म्यमुत्तमं ॥ यत्श्रुत्वा पापसंघातं हंति पुण्य-
 परो नरः ॥ ८४ ॥ अन्यच्च श्रूयतां विप्रा वाराणस्या गुणा श्रयं ॥ याज्ञवल्क्ये न यत्प्रोक्तं जनकायमहात्मने
 ॥ ८५ ॥ विदेहो जनको नाम मोक्षोपायं यथा तथा ॥ याज्ञवल्क्यमुखाच्छ्रुत्वा विचिकित्सा विवर्जितः ॥ ८६ ॥
 बभूव परिपूर्णात्मा तत्त्वानुभवमाप्य च ॥ पूर्णोपि जन्म संसारं दुःपारं वीक्ष्य दुःखितः ॥ ८७ ॥ याज्ञवल्क्य-
 मुवाचे दं मोक्षवर्त्मो प्रदेशकं ॥ जनक उवाच ॥ भगवन् सर्वजंतूनां येन मोक्षो विभाव्यते ॥ ८८ ॥ तद्ब्रूहि स-
 र्वं तत्त्वज्ञाय च स्तितव गोचरे ॥ यदुसंजह्यानि श्वेन भवोच्छेदस्य कारणं ॥ ८९ ॥ दुर्लभं तद्वि सर्वेषां मुनीनां
 मपि किंपुनः ॥ अज्ञानो भोगलुब्धानां पराङ्मुक्तस्य चे तसां ॥ ९० ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ भद्रं वदसि राज-
 द्रुर्दुर्लभं साधनं हिततः ॥ मुनीनामपि सर्वेषां किंपुनर्लिस चे तसां ॥ ९१ ॥ एतत्साधनं संपत्तिं विना नास्ति भवद्

यः॥ किं सुतत्साधनं शीघ्रं प्राप्य ते कुत्र चिन्नृप ॥९२॥ अस्ति वाराणसी नाम नगरं रोसुगरीयसी ॥ तस्यां साध-
नसं पत्तिर्मोक्षश्च मरणं द्रवेत् ॥९३॥ वाराणसी स्थतीर्थानामवगाहनतः परं ॥ अंतःकरणसंशुद्धिं प्राप्नु-
याद्विजितेन्द्रियः ॥९४॥ त्रैदेहतस्मिन्क्षेत्रे ह नित्यं सन्निहितो हरः ॥ जंतूनामप्यवर्गय गिरिजाप्राणवल्लभः
॥९५॥ तस्य लिंगं तत्र भाति दिव्यं विश्वेश्वराभिधं ॥ तस्य दर्शनमात्रेण तत्त्वज्ञानविघातकं ॥९६॥ पापं क्षयमा-
वाप्नोति नास्ति कोप्यत्र संशयः ॥ रागद्वेषविनिर्मुक्ताः कामक्रोधविवर्जिताः ॥९७॥ विश्वेश्वराभिधं लिंगं पश्य-
ति ज्ञानचक्षुषा ॥ तद्विष्णोर्दृष्टिः स मप्रख्यं कोटिचंद्रार्कसन्निभं ॥९८॥ इन्द्रियातीतमूलं त्रैलोक्यव्यापकं परं
॥ मोक्षाय यन्मया प्रोक्तं निरवद्यं निरंजनं ॥ यस्य भासारविर्भाति चंद्रः पावक एव च ॥९९॥ नक्षत्राणि गृ-
हान् श्वेवन तद्भासयते रविः ॥ न पीयूषकरो नाग्निन तद्विद्रुह तारकं ॥ काश्यां विश्वेश्वराख्यं तल्लिंगं दृष्ट्वा वि-
मुच्यते ॥ ब्रह्मात्मकानि लिङ्गानि तत्र संति सहस्रशः ॥१०॥ तानि दृष्ट्वा च यि त्वाचमनः सिद्धिं समच्छति ॥ वा-
पी तत्रास्ति वै देहचिन्मयी देवदक्षिणे ॥ तदपांसे वनादेव भासते ब्रह्मकेवलं ॥ ऋषयो मुनयः सर्वे तत्रैवा-

दधिरेमनः॥३॥मोक्षं तु मुलभं मत्वा मखकर्म पराङ्मुखः॥ ततो ब्रह्मपरिज्ञाय कर्मोच्छ्रितं विचार्य च॥ द
शाश्वमेधानां जन्हेत त्रैवशिव तुष्टये॥ प्रीतो भवन्महादेवो वाजिमेधैः स्रसं स्फुटैः॥ ५॥ उवाच पद्मसं
भूतं को वरो वांछितस्तव॥ ६॥ ब्रह्मोवाच॥ भगवन् देवताः सर्वा यज्ञभागविवर्जिताः॥ ६॥ क्षीणा सत्त्वन्म
पृथिवी मभिवर्षति पूर्ववत्॥ वर्षाभावात्प्रजाः सर्वाः पीड्यंते हि बुभुक्षया॥ ७॥ इत्थं चिन्ता की प्रलयो
क्ता डेवसमुपस्थितः॥ तं विनाशं परिहर श्रीकंठ परमेश्वर॥ ८॥ न नश्ये शुदि मे लोकास्तथा नीतिर्विधायता
॥ वाराणस्यां तव ह्ये त्रैवेदाध्ययनशालिनः॥ मोक्षमेव किलेच्छंति विधिकर्म पराङ्मुखः॥ यादृवल्क्य उवा
च॥ जनकैर्वंषद्व्यभवाशं करोयाच्चितस्तदा॥ लोकानां सुपकारार्थं चिन्ता परोभवत्॥ चिन्तयित्वा ब्रवीद्दे
वः प्रजापतिमिदं वचः॥ शिव उवाच॥ ११॥ मक्षेत्रमेव वेदे तत्सेवते मुक्तिं कांक्षया॥ विध्यनिष्ठानरहिता
ज्ञानमार्गं समाश्रिताः॥ १२॥ किमत्र मम सामर्थ्यं मन्यथा करणे विधे॥ न तावत्कारुण्यं तं काश्यां रोगादि
संभवः॥ १३॥ नराग हे षलोभाश्च कार्परापभया निच॥ न पैशून् न कंकलुहोलोलुपत्वं न वै सुधा॥ १४॥ न वि

काराभवंत्यत्र न शोको विषयात्मकः ॥ मम विस्मरणेनेव न हरेर्न वृषस्य च ॥ १५ ॥ सर्वे मम प्रियकरा धनै
द्वैः प्रियैः सदा ॥ कथमेतान् कविश्वस्तान् मोहयामि विधेविधौ ॥ १६ ॥ तस्यापि किंचित्कर्तव्यं हि ताय स्व
निवासिनां ॥ आवयोर्वदतोः पूर्वमृत्युः स्त्रीवेषरूपधृक् ॥ प्रादुरासीत्तव क्रोधात्त्वया मृत्योरिति रितं ॥ ते
न त्रस्तारुरो दोच्चैरावयोः पुरतः स्थिता ॥ तस्या अश्रूणि भवता पाणिभ्यां विधृतानि व ॥ तान्येव कल्पिता
निस्युर्लोकायुः क्षपणाय वै ॥ १७ ॥ कानि चिद्व्याधिरूपेण रागद्वेषादिभागशः ॥ अत्र तान्येव जंतूनां विघ्न
रूपेण पद्यज ॥ २० ॥ तिष्ठंतु स ततं न्यूनं व्यावयंतु स्वधर्मतः ॥ अमुं विघ्नगणं राजन्यरिभूय धृतं व्रताः
॥ २१ ॥ ये स्यास्यंति मम क्षेत्रे द्रुतं ते मुक्तिमाप्नुयुः ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ एवं यदा मद्देशेन प्रजा संरक्षिणा
र्थिना ॥ २२ ॥ स्वयं भुवा चोदितं न निगमः परिकल्पितः ॥ तदैव राजन्सर्वेषां सुनीनामपि बुद्धिर्बुद्धिः ॥ रागद्वेष
भयोद्वेगप्रमादालस्यकामिताः ॥ प्रादुरासन्समात्सर्योत्तत्त्वज्ञानविरोधिनः ॥ २४ ॥ ततः केचिदुद्योहिता
वृथा भीताश्च केचन ॥ तत्पुत्रः काशिका विप्राः केचिद्ब्रह्मशास्त्रचरन् ॥ २५ ॥ अन्योन्यमात्सर्ययुताः कलिप्रो

लुक्कुबुद्धयः॥बभुवुर्बुनयःकेचित्तकेचित्कामपराभवन्॥३६॥इत्थं व्याकुलिताःसर्वेसंहत्योचुःपरस्परं॥त्यजे
मकाशिकांसर्वेविघ्नान्नःसंभवंतिहि॥३७॥यद्यपीहसुलभ्यंलन्निर्गणंमुनिसत्तमाः॥तथापिरागद्वेषा
दिर्बाधतेमानसाग्निनः॥३८॥रागादिषुप्रजातेषुपापमेवसंमधते॥अस्मिन्सेत्रेरुतंपापंस्वल्यंवापिम
हद्वैवेत्॥३९॥तस्मात्स्यत्रकर्मणिकरिव्यागोयथाविधि॥अतःकरणभुध्यर्थततस्तत्त्वंस्फुरिष्यति॥
॥३०॥विचार्यैवंगताःसर्वेमुनयःशंसितव्रताः॥वाराणसीदिहायेवमुनयःशंसितव्रताः॥३१॥त
स्माज्जनकभूपालकाश्यानि वीणसंसदि॥सुलभमिमुहुःप्रापाविघ्नव्याकुलितात्मभिः॥३२॥मुक्तिः
संसारगहनबंधनात्पृथिवीपते॥अन्यदत्रप्रवहस्यमिअविमुक्तंप्रतिप्रभो॥३३॥आदित्याद्यन्मया
ज्ञातंश्रूयतामवधानतः॥आम्नायाध्ययनायाहविवस्तेविभाकरं॥३४॥उपतिष्ठा मिसततंत्रै
लोक्याभासकरविं॥तंकदाचिदुपागच्छच्छांकधवलद्युतिः॥३५॥आरदोब्रह्मणःपुत्रोविपंचीमनु
नादयन्॥यथावत्तंसमभ्यर्च्यचंडभानुरपृच्छत॥३६॥कुतअगच्छसिमुनेकिंवाहंकरवाणिते॥इ

निष्टुष्टः संदेवर्षिरब्रवीद्विवसेश्वरं ॥ ३७ ॥ नारद उवाच ॥ अतएवाह माया तः प्रष्टुं त्वां विश्वभावन ॥ निश्चि-
 त्यवदत्तत्वेन सर्वोत्तरमिभास्कर ॥ ३८ ॥ गोमेधे संगताधिप्रामरुतस्ममद्गीपतेः ॥ गोमेधे संगताविप्राः क-
 श्यांचक्रुर्मनोरमा ॥ ३९ ॥ कथाप्रसंगात्निर्वाणसाधनानां कथाभवत् ॥ तत्र सर्वेशिवक्षेत्रं काशीतियन्नि-
 गद्यते ॥ ४० ॥ तदेवप्रशशंसहि भूयो भूयो निमुक्तये ॥ तदा मे संशयो भानो बभूव मनसि स्थितः ॥ ४१ ॥ किं क-
 श्येव पुरीमुक्त्यै विष्णुभक्तिरपि प्रभुः ॥ पुष्करादीनि नीर्जाणि किं न्यनिर्वाणहेतवः ॥ ४२ ॥ क्षेत्राणि किं कुरु-
 क्षेत्रप्रभृतीनि न मुक्तये ॥ इति मे संशयो भानो छिधि मे नु भूयो यदि ॥ ४३ ॥ सूर्य उवाच ॥ संशयो न त्वया का-
 र्मो देवैषैकापि कर्हि चित् ॥ लोकदृश्यपरिभ्रष्टः संशयात्मा विनश्यति ॥ ४४ ॥ तीर्थोत्तराणि क्षेत्राणि विष्णुभ-
 क्तिश्च नारद ॥ अंतकरणसंशुद्धिं जनयंति न संशयः ॥ ४५ ॥ वाराणस्यपि देवर्षेतादृश्येव परं नु सा ॥ प्रका-
 शयति ब्रह्मैक्यं तारकस्योपदेशतः ॥ ४६ ॥ अन्यत्रास्वत्तु तैः धर्मैः साधनानि कृतानि च ॥ अत्र काश्येव सा-
 ह्याग्यकर्त्री काशप्रकाशिनी ॥ ४७ ॥ धर्मे न्यूनाधिकं किंचित्सादुर ॥ लितत्सतां ॥ सुहृदां पापभीरूणां मनि-

त्पस्करवविहिषं॥४८॥ अनेनैवविशेषेणतांप्रशंसंतिनात्विकाः॥साक्षाद्वाराणसीसुनैवविष्णुभक्तिस्त
 थाविधा॥४९॥तथापिविष्णुभक्तिस्तद्विद्वैरेवविभाव्यते॥मनुष्येर्धनदारेषुस्नेहातिशयवर्जितैः॥५०॥
 धनंयेषांप्रियकरंकथंतेषांहृदिप्रियः॥हर्यर्थंनव्ययीकुर्यादितिभक्तिःसुदुर्लभा॥५१॥काशीतुतिर्यम्भू
 तानामपिसाधारणीमता॥परंतु रागाकुलमानसानांनृणांपरद्रोहविधानभाजां॥५२॥वाराणसीनिवृत्तये
 नसाक्षादयस्तेस्वीकृतकिल्बिषत्वं॥काश्यांकृतेनपापेनयातनामतिभीषणां॥५३॥प्राप्यपश्चाद्विसुव्यं
 तेक्षीणाकल्मषशालिनः॥विधेहरविरप्येवमुक्तवान्मारदंप्रति॥५४॥अतःसाधारणत्वेनजंतूनामपिमुक्त
 ये॥जिज्ञासितंयद्भवतातन्मयापरिकीर्तितः॥५५॥भृगुरुवाच॥एवंप्रभावासादेवीविनायासेनमुक्तिदा॥
 प्रोक्तमयामुनिःश्रेष्ठाभूयःकिंकथयामिवः॥५६॥इतिपद्मपुराणेपातालखंडेकाशीमाहास्यतृतीयोऽध्या
 यः॥३॥ऋषय ऊचुः॥भगवन्सर्वतत्त्वज्ञत्वन्मुखेदुसुधारसं॥पायपायमपिब्रह्मन्ननत्प्यामो निरंतरं॥१॥
 भूयःकथयकाश्यास्तमहिमानंमहामते॥इतिपृष्ठःपुनर्विप्रेःसभृगुर्भृगुर्नंदनः॥२॥कथया

मासभूयोपि चित्रांवा राणासी कथां॥ भृगुरुवाच॥ आकर्णयंतु मुनयः शिवराजधानीमाहात्म्यमुद्दिशत भ
वप्रियमुच्यममनं॥ यस्यावधारणवशेन परेशपुर्यो भक्तिः समुल्लसति संस्तुतिनाशहेतुः॥३॥ आसीत्पुरा
भूमिभुजांवरिष्ठः शिष्टप्रियः सुवदनाभिधउग्रतेजाः॥ काश्यां निरंतरितशंकरशंकरार्चव्यग्रोपलब्धिरति
थिप्रियपालनज्ञः॥४॥ सर्वस्वदक्षिणमुपाहरदध्वरंतंयं वैदिकं विधिविश्वजितंवदंति॥ तंद्रष्टुमेवमुनि
काननैकरवंतुर्ब्रह्मात्मजः समगमन्मुनयः कुमारः॥५॥ आलोक्य पूजनममुष्यचकार राजा हेतुतथा गमन
साधनमन्वपृच्छत्॥६॥ राजोवाच॥ ब्रह्मैकतानभवदागमनेन मे सौयज्ञः समुज्ज्वलनिजांगुतोद्यजातः॥
प्राश्याम्यनेन विधिना विहितेन नित्यंदुःप्रापमन्यपुरुषैः सुरराज्यसाम्यं॥७॥ त्वं किन्निमित्तमिह सर्वज
नां तदात्मन्प्राप्तोसि पूर्णसकलेप्सितभावजातः॥ नातः परंतवमनोरथभावमीयाद्ब्रह्मात्मभावपरिभाव
नपूर्णबुद्धेः॥८॥ भृगुरुवाच॥ एवं पृष्टः स भगवान्कुमारो विधिसंभवः॥ प्रत्यूचे तं मुबदनं स्निग्धं गंभीर
यागिरा॥९॥ स नत्कुमार उवाच॥ आगतो हं महाभाग भवदध्वरमीक्षितुं॥ विधीयमानं विधिवत्सुं प्राप्नुंश

केतुल्यतां ॥१०॥ अहो बत महा मोहमाहात्म्यं दुस्तरं नृभिः ॥ यत्वं सुवदनं ज्ञोपिकाशिस्थः स्वर्गमीप्सति
 ॥११॥ राजन् किं शक्रसाम्ये न विनश्वरतरेण च ॥ अमुं विश्वतरं कश्यपं शक्राय समर्पय ॥१२॥ अन्यथा
 ते वृथा सर्वं शपिष्यति विशोपते ॥ वाराणस्यां कृतं कर्म नीलकंठाय चार्पितं ॥१३॥ मनःशुद्धिं विधाया शुत
 त्वज्ञानाय कल्पते ॥ सुवदन ऊवाच ॥ मम पुण्यपरीपाक समाकृष्ट इव स्पर्शं ॥ भवान्समागतो ब्रह्मन् यो
 गीन्द्र ब्रूहि मे हितं ॥१४॥ स न तु कुमार उवाच ॥ सुवदन प्रिय मेव भवत्कृते परिवर्त्तमि महेशपुरे परे ॥ विहित
 कर्म विधाय समर्पय सिद्धिं धरे श्वरजापतये निशं ॥१५॥ न हितया विदितो भवता पुरा हरपुरे महिमा क
 लुषापहः ॥ शृणु वदामि हि ताय न वाग्विलं स्वयमशोन करिष्यसि कामितां ॥१६॥ मुनिर्मोनाभिधः पूर्ववत्
 वयमुना नटे ॥ कौषीतकीकुलोत्तंसः करुणो ब्रह्मवित्तमः ॥१७॥ तस्यां ते वासिना वास्तां शुद्धौ मां डव्यमुद्ग
 ल्ये ॥ स्वाध्यायाध्ययने सक्तौ गुरुशुश्रूषणे रतौ ॥१८॥ तयोर्मंडव्यसंज्ञस्तमौ नेन मुनिर्नेरितः ॥ बलिपद्म
 प्रतिययौ होत्रं कर्तुं महामतिः ॥१९॥ स गत्वा तत्र ददृशे मुनीन् विप्रानृषीन् पि ॥ समागतान्यज्ञकृते वेदवेदांगपा

रगान् ॥ २० ॥ बलिस्तं विधिवत्पूज्यन्त्यौ ब्रह्मण्यौ ॥ मांडव्यः कर्मतत्सर्वं चकार विधिवदधी ॥ २१ ॥ क-
 दाचिदथ सर्वेषु विप्रेषु ब्रह्मवित्कृत् ॥ उपविष्टेषु दैत्ये द्रेमो डव्यं प्रत्यभाषत ॥ २२ ॥ बलिरुवाच ॥ मांडव्य-
 ते गुरुः कस्मान्मौनो नान्न समाहूतोऽपि स तं यद्विजानासि तद्द ॥ २३ ॥ मांडव्य उवाच ॥ ना-
 न्यत्कारणमस्त्यत्र बले मद्गुर्वनागमे ॥ किंतु निर्वाणदां काशीं प्रस्थितः सहसु द्रुलः ॥ २४ ॥ मां च प्रस्थाप-
 यन् द्यो भवतः प्रीयते प्रभो ॥ २५ ॥ बलिरुवाच ॥ काशीं गतोऽमुनिर्भौनः किमुद्दिश्य प्रयोजनं ॥ तस्य ब्रह्मवि-
 दः प्रायो नैवास्ते कामिताफलं ॥ २६ ॥ मांडव्य उवाच ॥ दैत्ये द्रेमं शंकरक्षेत्रे गंतुं कस्य न धीर्भवेत् ॥ अपवर्गे-
 कफले देकले वरपरिस्सयात् ॥ २७ ॥ यत्कर्म तत्र कुर्वीत शुभं वा यदि वा शुभं ॥ असंख्यं तत्प्रभवति नान्य-
 कार्या विचारणा ॥ २८ ॥ भौनस्कुमुनिशार्दूलदांतिशोऽति समन्वितः ॥ तत्र स्थास्यति चादेहपतनान्नि-
 रूपद्रवः ॥ २९ ॥ अहं नत्र गमिष्यामि समासे भवतो ध्वरे ॥ गुरोश्चरणशुश्रूषा निरतः स तत्पुनः ॥ ३० ॥
 ॥ बलिरुवाच ॥ यदि मांडव्य भवता गंतव्या शंकरोपुरी ॥ पूर्णैकतौ मम मुने समायास्यामि ते सह ॥ ३१ ॥

॥ सनत्कुमाः उवाच ॥

॥ ३३ ॥ ऋते समासे स

समयेनाः काशीले

ललितश बेर्मरकतमणिमयचलदुलरम्पैः ॥ मुक्ताफलगणवज्रकमुकुलैः सुरभूरुहनि कैरैरतिरम्यैः

॥ ३५ ॥ मदजलगंधसमाहृतचिन्नैर्गणयतिकर्णविधूनतचटुलैः ॥ स्फूर्तिकर्णमधुरगलकुहरैर्मधुकर

निकैरैर्मुखरितदिशं ॥ ३६ ॥ कोकिलकलरवतरलितपत्रैः परिणतरुचिरफलोत्करनम्रैः ॥ शुकमुखखल्वगण

सेवितशारैश्चूतबनैरमणीयतरोच ॥ ३७ ॥ शरदुदुपतिनिभनृषभपिनत्थैर्मणिगणघटनसमेधितपरमैः

॥ वृषगमनानुगुणक्वणिताधैर्लघुघंटानिकैरैश्चमनोज्ञां ॥ ३८ ॥ चिंतामणिस्तं वानर्मितेन पराध्यैर

लैः ख तान्चिरेण ॥ विराजितांकल्पलताकलेन धराधराधीशसुतागृहेण ॥ ३९ ॥ भीषणभैरवग्रवह

तपायं रितसमाकुलमनुजदुरापां जासहितसुधाकरसुंदरशेखरशंकरनियमितवासां ॥ ४० ॥

बलिर्विप्रंतूर्णं सुवदनाध्वरं ॥ समापयामास तदा ऋत्विजः समतोषयत् ॥
व्यसहितो ययौ ॥ बलेनाल्पेन दैत्यैर्द्रकाशीं मोनंच वीक्षितुं ॥ ३३ ॥ महता॥ अपश्यत्सपिताघौघांसं मोडव्यो बलिस्तदा ॥ ३४ ॥ विद्रुमपल्लवस्क
मुक्ताफलगणवज्रकमुकुलैः सुरभूरुहनि कैरैरतिरम्यैः
स्फूर्तिकर्णमधुरगलकुहरैर्मधुकर
परिणतरुचिरफलोत्करनम्रैः ॥ शुकमुखखल्वगण
पतिनिभनृषभपिनत्थैर्मणिगणघटनसमेधितपरमैः
चिंतामणिस्तं वानर्मितेन पराध्यैर
भीषणभैरवग्रवह
जासहितसुधाकरसुंदरशेखरशंकरनियमितवासां ॥ ४० ॥

स्फुरन्नरकिन्नरमुनिजनसेवितदंडकरस्रतविघ्नां॥ काशीमेवंविधां दृष्ट्वा बलिर्मोडव्यएवच॥ नमस्कृत्वा
 विविशतुःसुरीं वाराणसीं परां॥ ४१॥ कृत्वा स्नानानि तीर्थेषु पूज्यं लिङ्गानि नित्यशः॥ ४२॥ मौनस्य मुख्य
 स्य कुटीमुभौ जग्मनुरादृतौ॥ मौनो बलितु विधिवदातिथ्ये न समर्चयत्॥ ४३॥ मांडव्यश्च बलिश्चैव वंद्यौ ते मु
 दा युतौ॥ मौनस्तु कुशलं पृष्ट्वा यज्ञसिद्धिं च मंजुवाक्॥ ४४॥ सधर्मान् कथयच्छौ तान् बलिं दैत्येश्वरं प्रति॥ उ
 चितं समयं ज्ञात्वा मौनं बलिरथा ब्रवीत्॥ ४५॥ बलिरुवाच॥ भगवन् सर्वतत्त्वज्ञ ब्रह्मविद्याविशारद॥ किं
 फलाकांक्षमा काशीं सेव्यते भवता मुने॥ ४६॥ तदेतत्सकलं ब्रूहि श्रोतु योग्या वयं यदि॥ ४७॥ मौन उवाच॥
 दैत्येश्वरमया काशीं सेव्यते मुक्तिकाम्यया॥ कोहि काशीं सुसंदात्मा स्वर्गार्थं विनिवेशिते॥ ४८॥ अत्र वि
 श्वेश्वरः साक्षात्तारकं मुक्तिसाधनं॥ यस्य कस्यापि कर्णो ते धर्मापेक्षो नुशंसति॥ ४९॥ सुदुर्लभमिदं क्षे
 त्रं पूर्वपापाकुलात्मनां॥ अधिष्ठितं भगवता शंकरेण निरंतरं॥ ५०॥ स्वधर्मनिष्ठस्य जनस्य संभवेत्कथं चि
 दन्यत्र मृतस्य देवता॥ काश्यां मृतस्या धमयो निजन्मनो पुनर्भवी नास्ति बले कदाचित्॥ ५१॥ अत्रैतु

चूडनगरे स्थातव्यमविशंकया ॥ न हि शंकाकुलः क्वापि प्राप्नोति पदमुत्तमं ॥ ५२ ॥ निर्वाणहेतोरन्यत्र वि-
धानेऽपि महामते ॥ मृत्युः संशयिता तेन जन्मना शोकरूपिणा ॥ ५३ ॥ तादृशस्यात्र हेत्येव शरीरत्यागमा-
त्रतः ॥ अपवर्गो भवत्येव तदन्यस्य विलंबतः ॥ ५४ ॥ ह्यनवेन्द्रशरीरेऽस्मिन् गतमायेदुराशया ॥ मज्जयंति
निजात्मानं संसारे शोकसागरे ॥ ५५ ॥ जानतोऽपि विशेषेण मूढाः पंडितमानिनः ॥ न स्वार्थेषु समीहं तेन श-
स्वार्थं न जानते ॥ ५६ ॥ अतो वलेहि तां वैवस्वात्मानो यततो नृणां ॥ सेव्यानि नाना तीर्थाणि मुक्तिक्षेत्राणि
यानि च ॥ ५७ ॥ अतो मयेयं नगरी शंकरस्य परात्मनः ॥ सेव्यतेऽदृधानेन मुक्तिमात्रपरीक्षया ॥ ५८ ॥ स न त्कु-
मार उवाच ॥ इत्थं स्रवद नोक्तेन भौनेन मुनिना बलिः ॥ चकार काशीवासाय नतिं मतिमतो वरः ॥ ५९ ॥ भौ-
नस्ततं तथा ज्ञात्वा च भाषेदानवेष्वरं ॥ भौन उवाच ॥ यत्त्वमिच्छसि विशेषक्षेत्रेऽस्या तु निरंतरं ॥ तत्समाकर्ण्य
महाक्यैकुरु स्थितिमरिंदम ॥ ६० ॥ रागद्वेषविलिप्तानां कामक्रोधाकुलात्मनां ॥ पापेष्वभिरतानां च मदमात्स-
र्यश्रमलिनां ॥ ६१ ॥ प्रायः पापसमारंभादृश्यते न्यत्र भूरिशः ॥ तथा विधानां क्षेत्रेऽस्मिन् निवासः कलुषावरुः ॥

॥६२॥ अत्रत्यपापभोगस्तदारुणोदानवेष्ट्वर ॥ एतत्कृतपापसंघात तूघोरंभुत्कानुपातनां ॥६३॥ पिशाच्यं
समवाप्नोति वर्षाणामयुतत्रयं ॥ वाराणस्यां निवसति रपवर्गफलऽदा ॥६४॥ द्वित्राणोचपवित्राणो कल्पते
सत्वरं बले ॥६५॥ सनत्कुमार उवाच ॥ वासं सुवदनात्यंतदुष्करं शंकरेपुरे ॥ मत्वाल्लिंमं प्रतिष्ठाप्य स्वदेशं शु
नराज्जनेत् ॥६६॥ अतस्त्वयामहाराज कतुनानेन शोभिना ॥ इन्द्रसाम्यं न काम्यं हि वाराणस्यां कृतेन च ॥
॥६७॥ समर्पय महाबाहो महादेवाय वेधसे ॥ ततो मनः शुद्धिमाप्य गंगं तासि परमं पदं ॥६८॥ भृगुरुवाच ॥
दुष्ट्यं सनत्कुमारेण हिजाः सुवदनो नृपः ॥ अनुशिष्टस्तथा चक्रे तत्र मोक्षं चलब्धवान् ॥६९॥ अत्रैवोदाह
रंती ममिति हासं पुरातनं ॥ वाराणसी गुणारख्या नं किल्बिषा पहरं परं ॥७०॥ दिवोदासो भवतू र्वसर्वभूषा
लभूषणः ॥ सत्यवान् धर्मतत्त्वज्ञः प्रजाधर्मेण पालयन् ॥७१॥ तस्यैव धर्मनिष्ठस्य व्यती युर्बहुलाः समाः
॥ नवभूवस्ततो विप्राः काश्यां वंशविबर्द्धनः ॥७२॥ महिषी तस्य ताराख्या सुतला भायदेवताः ॥ धारया
मासविधिवद्वाह्यणानथ्यतर्पयत् ॥७३॥ उपंशं भुपुरंशं भोगेणः शीघ्रफलप्रदः ॥ निकुंभ इति विख्यातः कु

मारःसमवीर्यवान्॥७४॥तदाऋतविहीनायेतेनिकुंभस्यसेवया॥अवापुरीक्षितान्पुत्रानचिरेणातपोध
 नाः॥७५॥ताराजगादकथितेदिवोदासंजनेश्वरं॥विज्ञायतन्त्रिकुंभस्यसामर्थ्यंपुत्रलाभता॥७६॥ता
 रोवाच॥राजंस्तवप्रीतिकरःऋतोनास्तिजनाधिप॥अतस्तदर्थंकर्तव्यंकिंचिद्येनसुतोभवेत्॥७७॥
 विनापुत्रेणभूपात्परलोकोनशोभनः॥उच्छिन्नसंतैराजनपित्तशोधःपतंतिच॥७८॥भवानेवविजा
 नातिधर्मतत्वंविशेषतः॥७९॥दिवोदासउवाच॥किंविधेयंमयाऋनिरपत्येनसंप्रति॥पुरानानाविधो
 पायास्तदर्थंसमनुष्ठिताः॥८०॥द्वैवमेवपरमन्येपौरुषंतुनिरर्थकं॥कृतोपायोपियदहंतन्विपुत्रंनलब्धवा
 न्॥८१॥तारोवाच॥राजन्सत्यं ब्रवीषित्वंपौरुषंतुनिरर्थकं॥तथापिफलंकुर्वंतिदेवाअपिनिरंतरं॥८२॥
 दैवंपुरुषकारेणप्रसादयितुमर्हसि॥आस्तेनिकुंभनामात्रदेवोगच्छूतिदूरतः॥८३॥धर्मस्त्रोपधानेन
 नानागणसमावृतः॥सतुसंतानहीनेभ्यःसंतानंसंप्रयच्छति॥८४॥तत्सूजार्थंमहाराजत्वयाज्ञप्तानुवा
 सः॥गंतुमिच्छामिविधिवत्सुरोहितपुरःसरा॥८५॥राजोवाच॥कांतेयदिनिकुंभाख्यःसंतानफलसाधकः॥

गम्यतामन्वहंतत्रराज्ययोग्यसुतेच्छया॥८६॥भृगुरुवाच॥इत्थंतेनसमादिष्टाताशतारेश्वरानना॥पु
रोहितंपुरस्कृत्यनिकुंभंप्रत्यपूजयत॥८७॥एकंसंवत्सरंयावदानर्चस्तकाम्यया॥नसिद्धलक्षणंकिं
चिदपश्यद्वाजसंदरी॥८८॥अथराजाब्रवीत्काले तारां निरजलोचनां॥संतानकामःसंभाष्यप्रसन्ने
नोतरात्मना॥८९॥दिवोदासउवाच॥तारेकमलपत्राक्षीपूजायैप्रतिवासरं॥निकुंभस्यव्रजसितत्सि
स्थःकिंतेमनोरथ॥९०॥तारोवाच॥संवत्सरस्तुसंपूर्णो निकुंभाभ्यर्चयागतः॥तथापिराजन्संसिद्धेर्न
चिन्हमपिलक्षये॥९१॥अन्येषांतुनिकुंभोसोषद्भिर्मौसेर्मनोरथं॥पूरयत्येव नियमात्तत्किंदैवंततःपरं
॥९२॥भृगुरुवाच॥इति तारावचःश्रुत्वा दिवोदासोमहीपतिः॥जानन्नपि जगत्तत्त्वंचुकोपभृशदुःखितः
॥९३॥उवाच चानुगान्कोपाद्विहृत्तारुणलोचनः॥निकुंभस्यालंयंगत्वा तूर्ण्यशकलशोद्रुतं॥९४॥अ
वल्लिसस्यपापस्यभटास्तन्माविलंब्यतां॥इत्याज्ञप्तास्तदातेनराज्ञाराजानुयायिनः॥९५॥निकुंभभ
वनंतूर्णवभंजुर्मूलतःक्षणं॥निकुंभोथभृशंक्रुद्धःस्वप्नेप्रोवाचतंतनृपं॥९६॥राजायसददुर्बुधेभाग्यही

दुमुखेन॥ निषेवितुं वांछसि भूमिपालकशंभवेत्सुसमृद्धं तवेति॥ १७॥ भृगुरुवाच॥ इति ते न द्विजेंद्रेण भरद्वा
 जेन बोधितं॥ जहौ दुःखं दिवोदासः शुक्लाकाशीमहिं नृपः॥ १८॥ अथ काश्यपुर्भा वद्वास्तद्वासकृतनिश्चयः
 ॥ अब्रवीन् भरद्वाजं विनयेन प्रसादयन्॥ १९॥ दिवोदास उवाच॥ भगवन् अनुभावो यं वाराणस्यामयाश्रु
 तः॥ तेन मे तत्र उषितुं मनः प्रोत्सहते मुने॥ २०॥ तत्त्वं वद विशेषणस्थिरस्थितिं करं विधिं॥ भरद्वाज उवाच
 ॥ राजन्नि कुंभवच्च न नान्यथा संभविष्यति॥ २१॥ समासहस्रादूर्ध्वं तु स्थातव्यं विधिवत्त्वया॥ रागद्वेषविही
 नेन शिवपूजारेतेन च॥ २२॥ यथोक्तदेवयात्रादिविधाननिरतेन च॥ दिवोदास उवाच॥ कथं शिवार्चन
 कार्यं कथं तुष्यति शंकरः॥ २३॥ कथयस्व मुनिश्चेष्टतद्दिधानुमहं यते॥ भरद्वाज उवाच॥ अभिषिंचेच्छिवं
 हृत्स्थं संप्रमेनैव वारिणं॥ २४॥ दयाचंदनचूर्णैर्न अर्चयेत्स ततं सुधीः॥ सत्सुप्रसूनैः संपूज्य काशीवासिनधूप
 येन॥ ज्ञाननि राजनं दत्त्वा आत्मानं विनिवेदयेत्॥ इत्थं संपूजितः शंभुः प्रसीदति न संशयः॥ २५॥ चिदा
 नंदं मये स्थानं ददाति च निरंतरं॥ राजोवाच॥ करिष्ये हं मुनिश्चेष्टशंकरस्य प्रपूजनं॥ २६॥ शुभं ध्याने

नभवसःस्वस्यैवहितकाम्यया ॥परंतुतालजंघैश्चहेहयैश्चविशेषतः ॥२८॥ कृतेनैवापकारेणदत्तनीव
 मंनोमम ॥तद्यात्रकुरुविप्रेन्द्रयथा मेरिपवोरिवलाः ॥२९॥ मत्पुत्रेणैवहन्यंतेकुमारैणबलीयसा ॥भरहा
 जववाच ॥अवश्यंभवतःकार्यंकरिष्यामिनृपोत्तमं ॥३०॥ संभारःक्रियतामत्रपुत्रेष्टिकरणा यद् ॥भृ
 गुरुवाच ॥एवमुक्तेसतिनृपःपुत्रेष्टिपरिसाधकं ॥३१॥ संभारंकल्पयामासयश्चोक्तंतेनधीमता ॥भरहा
 जोपिपुत्रेष्टिविदधेविधिवत्सुनः ॥३२॥ ततोभवत्तस्यपुत्रःप्रतर्दनइतिश्रुतः ॥हेहयास्तालजंघाश्चते
 नसर्वपराजिताः ॥३३॥ इत्येतद्वहो मयाख्यातंकाशीमाहात्म्यमुत्तमं ॥किंभूयश्चोतुकामाश्चवदामित
 दसंशयं ॥१३४॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेकाशीमाहात्म्येचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ ॥ ४॥ ॥
 ॥मुनय ऊचुः ॥ भगवन्सर्वमेवोक्तंकाशीमाहात्म्यमुत्तमं ॥त्वयातत्रपरेणेहतेनतृप्ताःस्मसोप्रतं ॥१॥
 अतःपरंकथयनःप्रश्नांतरमनुत्तरं ॥पश्चाद्व्यंतत्रगत्वासाधयामःस्वकंहितं ॥२॥ भृगुरुवाच ॥यत्पू
 षोहंमुनिश्रेष्ठाःकथंसेव्येति सापुरी ॥वदामितदहंतत्वंश्रूयतामवधानतः ॥३॥ विहायकाममर्थंचदंभ

मात्सर्यमेवच॥ धर्ममोक्षौ पुरस्कृत्य निषेवेत विभोः पुरीं ॥ ४॥ प्रतिग्रहपरावृत्तः शान्तिदांति समन्वितः ॥
 शंकरध्याननिरतो निषेवेत विभोः पुरीम् ॥ ५॥ अकुर्वन्कलुषं कर्म समलोष्टा श्मकां च नः ॥ पंचाक्षरपदे नि
 त्यं निषेवेत विभोः पुरीम् ॥ ६॥ गृहीचेद्धर्मनिरतो बहिरर्जितवित्तभुक् ॥ व्यवहारोपयोग्यत्रगृहीत्वा विम
 लवसु ॥ ७॥ प्रियातिथिस्तीर्थपरो निषेवेत विभोः पुरीम् ॥ स्वाध्यायाध्ययनयुक्तो गुरुशुश्रूषणे रतः ॥
 ॥ ८॥ ब्रह्मचारी धर्मरतो निषेवेत विभोः पुरीं ॥ कैः सेव्येतियत्प्रोक्तं तदहंप्रव्रवीमि वः ॥ ९॥ स्वस्वजात्यनु
 सारेण यो धर्मो यस्म्यकल्पितः ॥ तत्तत्पुण्यं रतैरेव सेव्या वाराणसी पुरी ॥ १०॥ अन्यैः संसेव्यमाना सा
 कीकृता न्नातिरिच्यते ॥ अतो धर्मपदैरेव रागद्वेषविवर्जितैः ॥ ११॥ निर्वाणमेव कांसद्विः शं करोपास्ति
 तत्परैः ॥ अयणीयामुनिश्रेष्ठास्तेषां साक्षाद्भिमुक्तिदा ॥ १२॥ द्वैपायनोऽपि देवेन शंकरेण द्विजोत्तमाः ॥ द्वे
 वा कुलतया काश्या बहिरैव पुराकृतः ॥ १३॥ मुनय ऊचुः ॥ द्वैपायनेन को द्वेषः कृतः कुत्र च तत्त्ववित् ॥ व
 दैतत्सकलं ब्रह्म न तन्ननः संशयः परः ॥ १४॥ भृगुरुवाच ॥ आस्ते सत्यवती सूनुर्वा सुदेवकलामयः ॥ १५॥

सतुशिष्यवृतः काशीजगाममुनिसत्तमः ॥ १५ ॥ सगत्वा तत्र संवर्तमपश्यत्तपसां निधिं ॥ ध्यायंतं गिरिजा
नाथं शंकरं करुणाकरं ॥ १६ ॥ तस्याश्रमसमीपे स स्थितवान् शिष्यसंवृतः ॥ अध्यापयामास च तान् शि
ष्यान् वेदार्थतत्त्ववित् ॥ १७ ॥ तंच कोलाहलं मत्वा संवर्तो ध्यानमत्यजत् ॥ त्यक्तध्यानतनोः पश्यद्वा सं
व्यारब्धान्तत्परं ॥ १८ ॥ जानन्नपि च संवर्तः पृष्ठवान्को भवानिति ॥ कुतः समागतः काश्यां कियान्का
लस्तवाभवत् ॥ १९ ॥ एवं जिज्ञासितस्तस्य व्यासो नो नरमब्रवीत् ॥ अथ जैमिनि रत्यक्षैरुवाच प्रहस
न्निव ॥ २० ॥ जैमिनिरुवाच ॥ अहो चित्रमिदं ब्रह्मन्यत्वं सत्यवतीसुतं ॥ वेदव्यासं न जानीषे वर्तमानो
जगत्रये ॥ २१ ॥ अयं नारायणः साक्षाद्विद्यानिधिर्नर्घ्यवाक् ॥ ह्येष न शिष्यसुतो नैमिषारण्यतो मुने ॥ २२
॥ अधुनैवागतः काश्यां प्रसंगान्ननु गौरवात् ॥ यन्न चायमुनिस्तिष्ठेत्तत्र तीर्थो निसर्वशः ॥ २३ ॥ धर्मव्य
वस्थानानि न स्वाध्यायप्रविभागकृतं ॥ भृशुरुवाच ॥ इति जैमिनि नाप्रोक्तं समाकर्ण्य मुनीश्वराः ॥ २४ ॥
संवर्तः प्रहसन् श्लक्ष्णं बभाषे जैमिनिं मुनिं ॥ जैमिने त्वं न वाच्यो सिञ्चुरं काशीगते न मे ॥ २५ ॥ ब्रवीतु

भगवान्ब्यासोवचो धर्मसमन्वितं॥ जानाम्यहं महाभागं कृष्ण हैपायनं मुनिं॥ २६॥ तथापि नास्य युक्तं
 हि धर्मबाधनचेष्टितं॥ अथ ब्यासो ब्रवीत्स्मिन्त्वासंवर्तं प्रतिसादरं॥ २७॥ आवयिष्यन्मिशेषेण शिष्या
 न्काशी कथां परां॥ व्यास उवाच॥ किं मयानुष्ठितं ब्रह्मन्धर्मबाधनचेष्टितं॥ २८॥ तत्त्वं कथय संवर्तधर्मे
 सु त्वदिपद्यभूः॥ संवर्त उवाच॥ हैपायनमुनिं श्रेष्ठकाशीयं शोकरीपुरी॥ २९॥ तीर्थानामुत्तमां तद्दृष्ट्वा
 णामयिचोत्तमा॥ अस्याः संदर्शनं व्यास सर्वपातकघातकं॥ ३०॥ अस्मिन्निवासो निर्वाणं साधयत्यजसा
 मुने॥ अने कजन्मसाहस्यैर्यत्तपःफलमज्यते॥ ३१॥ ततोऽप्यधिकमेवात्र त्रिरात्रोपोषणाद्भवेत्॥ अत्र
 क्षेत्रांतरे व्यास त्रियमाणस्य कर्मिणः॥ ३२॥ तारकं कथयत्येव ब्रह्मात्मैक्यप्रकाशितं॥ कोटिजन्मसु य
 त्त्वेन निर्वाणाप्रापकैः परैः॥ ३३॥ अनुष्ठितैरपि मुने निर्वाणं लभ्यते न वा॥ अत्र क्षेत्रे त्र्यजन्माणां प्राप्ता
 त्येव परंगतिं॥ ३४॥ एवं भूतं परं क्षेत्रं प्राप्य शिष्यगणैः सह॥ चक्रपुष्करिणीतोये जान्दूबीजलसंयुते॥ ३५॥
 ॥ स्तात्त्वानाभ्यर्चितः शंभुर्देवदेवः सनातनः॥ हैपायनेदं भवतो धर्मबाधनचेष्टितं॥ ३६॥ तस्माद्गच्छ य

थावस्त्वंकुरुतीर्थविधिंपरं॥ जानीषेधर्मतत्त्वज्ञततोनाहंवदामितत्॥३७॥ भृगुरुवाच॥ संवतैर्नैवमु
क्तस्तुव्यासःशिष्यगणादृतः॥ तीर्थाविगाहंविधिवच्चकारविधितत्त्ववित्॥३८॥ विश्वेश्वरंसमभ्यर्च्य
गौरीविघ्नविनायकं॥ निर्वाणमंडपेतस्थौचिद्वापीमभिवादयन्॥३९॥ रुद्रसूक्तानिसर्वाणिजजापश्रु
तिपारगः॥ एवंस्थितस्यव्यासस्यसत्त्वजिज्ञासयाप्रभुः॥४०॥ बीभत्संकुत्सितंवेषंसमास्थायमहेश्व
रः॥ अगच्छन्मुनिदृष्टेषुउपवेष्टुंचवीतभीः॥४१॥ अभिसत्यवतीसूनुंनिविद्धोपिययौमुहुः॥अथपारा
शरोव्यासोद्वेषक्रोधसमाकुलः॥४२॥ शशुमेवमनश्चक्रेततःसोंतरधीयत्॥ प्रादुरासीद्गुणधर्षशंकरोलोक
शोकरः॥४३॥ अकलंकशरत्पूर्णशशांकामृतसप्रभः॥ सोमसूर्याग्निनयनोदशबाहुशशांकभृत्॥
॥४४॥ गौरीपरीरब्धननुर्नानायुधसमुज्ज्वलः॥ तंदृष्ट्वातेसुनिगणाद्वैपायनपुरोगमाः॥४५॥ प्रणम्यवि
धिवद्वैवमस्तुवन्विधिवैस्तैः॥ अथोवाचमहादेवोव्यासंकुप्यन्निवप्रभुः॥४६॥ द्रुपायनबहिर्गर्हि
नात्रस्थेयंसनागपि॥ रागद्वेषान्निजानांनिवासायनमेपुरी॥४७॥ अवैमित्वांमहाबुद्धेमदेकशरणंमुने॥

अंभो ब्रवीमि मक्षेत्रान्नाति दूरे व्यवस्थितः ॥ ४८ ॥ मामाराधय निःकामः सततं मत्परायणः ॥ ततो रागा
 दिनिर्मुक्तो मत्पुरे स्थास्य सिद्धुवं ॥ ४९ ॥ एवमुक्तो भगवता व्यासो नैकासिभिः सह ॥ पालय न शंकर स्या
 ज्ञां बहिरेवावतिष्ठते ॥ ५० ॥ इत्येतद्दोमयाख्यातं यत्पृष्टो हं मुनीश्वराः ॥ तस्माद्वागादिहीनैः सा सेव्या
 मुख्या धिकारिभिः ॥ ५१ ॥ परिमाणं च वक्ष्यामि तन्विबोधत सत्तमाः ॥ मध्यमेश्वरमारभ्य यावद्देहहलि वि
 द्मये ॥ ५२ ॥ सूत्रं स्याप्य चतुर्दिक्षु भ्रामयेन्मंडलाकृतिः ॥ तत्र याजायतैरेखा तन्मध्ये क्षेत्रमुत्तमं ॥ ५३ ॥
 काशीति च विदुर्वेदास्तत्र मुक्तिः प्रतिष्ठिता ॥ काश्यपे तः परमं क्षेत्रं विशेषफलसाधनं ॥ ५४ ॥ वाराणसीति
 यत्ख्यातं तन्मानं निगदा मिवः ॥ दक्षिणोत्तरयोर्नद्योर्वरणासिश्च पूर्वतः ॥ ५५ ॥ जान्हवी पश्चिमे चा
 पि पाशापाणिर्विनायकः ॥ अस्या अंतःस्थितं दिव्यं विशेषफलसाधनं ॥ ५६ ॥ अविमुक्तमिति ख्यातं
 तन्मानं च ब्रवीमिवः ॥ विश्वेश्वराच्चतुर्दिक्षु धनुःशतयुगोन्मितं ॥ ५७ ॥ अविमुक्ताभिधं क्षेत्रं मुक्ति
 स्तत्र न संशयः ॥ गोकर्णेशः पश्चिमे पूर्वतश्च गंगामध्यश्चोत्तरे भारभूतः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मेशानो दक्षिणे संप्रदि

एस्तंनुप्रोक्तं भवनं विश्वभर्तुः ॥ मुनयश्च ॥ भगवन्भवता प्रोक्तं क्षेत्रं शोभोऽश्वतुर्विधं ॥ ५९ ॥ किं किं फलं
 लभेद्ब्रह्म नृत्तत्रमृतो जनः ॥ भृगुरुवाच ॥ चतुर्विधेऽपि क्षेत्रेऽस्मिन् यमीतो गर्भयातनां ॥ ६० ॥ नैवाप्नोति
 मुनिश्चेष्टविशेषो यं परस्मृतः ॥ काश्यां मृतस्तु सालो क्यं साक्षात्प्राप्नोति सत्तमाः ॥ ६१ ॥ ततः सरूपतां या-
 तिततः सान्निध्यमश्नुते ॥ ६२ ॥ ततो ब्रह्मेकतां याति न परावर्तते पुनः ॥ वाराणस्यां मृतो जंतुः साक्षात्सारू-
 प्यमश्नुते ॥ ६३ ॥ ततः सान्निध्यमायाति ततो ब्रह्मेकतामियात् ॥ अविमुक्ते विपन्नस्तु साक्षात्सन्निध्य-
 माप्नुयात् ॥ ६४ ॥ ततश्चिदा नंदमये ब्रह्मण्येव विलीयते ॥ सलोकतां सरूपत्वं सान्निध्यं चापि सत्तमाः
 ॥ ६५ ॥ कल्पं कल्पमवाप्नोति ततो ब्रह्मात्मको भवेत् ॥ मुनयश्च ॥ सर्ववेदार्थतत्त्वज्ञा त्वदुक्तं भावि तं हि
 नः ॥ ६६ ॥ अतः परमिदं ब्रूहि ज्ञानाविभो वनिश्चरं ॥ भृगुरुवाच ॥ चतुर्थो भावि तेष्वेते सर्वत्र भगवां-
 वः ॥ ६७ ॥ व्याचष्टे तारकं वाक्यं ब्रह्मेक्यप्रतिबोधिकं ॥ नथापि तत्र सामर्थ्यात्तत्र तत्र मृतस्य ह ॥ ६८ ॥
 भोगपूर्वोपवर्गासिर्जीवन्मुक्तदशैव सा ॥ अंतर्गेहविपन्नस्तु साक्षात्कैवल्यमाप्नुयात् ॥ ६९ ॥ उपायं

चात्र बह्ममियेनोपायेन लभ्यते ॥ जन्मांतरसहस्रेस्तु विहितैर्धर्मकर्मभिः ॥ ७० ॥ महादेवार्पितैः
 साहिप्राप्या वैश्वेश्वरीपुरी ॥ शंभोरनुग्रहादेव शंकराराधने स्थिता ॥ ७१ ॥ तत्सर्वे प्राप्य ते विप्राना-
 द्यैः साधनकोटिभिः ॥ रहस्यमिदं हवस्यामितच्छृणु ध्वं हि जौनमाः ॥ ७२ ॥ नैतत्सर्वं त्रसमं किंचिन्निष्ठुलो-
 केषु विद्यते ॥ अधिकं वा मुनिश्रेष्ठाः सत्यमेव ब्रवीमिवः ॥ ७३ ॥ तिष्ठेदत्र स्वधर्मे ण देहपातपरीप्सया ॥
 पातकं नैव कुर्वीत कथंचिदपि लेपकृतं ॥ ७४ ॥ प्रमादकृतलोपायप्रतिभूतं विभोगृहं ॥ कुर्यात्प्रदक्षी-
 णं नित्यं तत्कल्मषजिह्वीर्षया ॥ ७५ ॥ अयं न हि तथैकुर्याद्द्वाराणस्याप्रदक्षिणं ॥ प्रतिसंबत्सरं चापि का-
 शीमप्यभितश्चरेत् ॥ ७६ ॥ अत्र चतुर्दशलिंगानां भूतेषु जापरो भवेत् ॥ चतुर्दशानामपि च शिवभूतेषु
 को भवेत् ॥ ७७ ॥ रुद्रसूक्तं जपेन्नित्यं रुद्रमंत्रं च शीलयेत् ॥ प्राणमंत्रं रुद्ररूपं भावयेद्विजितेंद्रियः ॥
 ॥ ७८ ॥ विरक्तः कामनाहीनो हृषदंभादि वर्जितः ॥ निर्वसेत्स ततं काश्यां मेवं ब्रह्मेव पश्यति ॥ ७९ ॥
 ॥ किमत्र चित्रं विप्रेन्द्राः काश्यां मुक्तिसमागमे ॥ भागीरथीविमिश्रायां तीर्थसामर्थ्यं संसदि ॥ ८० ॥

केवलज्ञान्द्वीविप्राज्ञानाज्ञानाशवापुनः॥ अपवर्गवितरतिस्वतोयत्यक्तदेहिनः॥ ८१॥ यस्य कस्यापि वाजं
 तोर्भागीरथ्यंगतायुषः॥ नतुर्लभो ब्रह्माभावस्तत्संगक्षपितो हसः॥ ८२॥ चिदानंदमयं ब्रह्म गंगाभावमुपा
 गतम्॥ ब्रवीमि सत्यमेवैतत्मात्रवः संशयो भवेत्॥ ८३॥ इयं सोमोद्भवा पुण्या सरितो न्याश्च याभुवि॥ ताः
 सर्वा ज्ञान्द्वीतीरत्यापुता एव याविकाः॥ ८४॥ रत्नाकरोपि मुनिना शोषितः कुंभयोनिना॥ भागीरथी जलै
 र्वपूर्णकल्लोलमात्यभृत्॥ ८५॥ एवं प्रभावा निर्वाणतो यराशिवहानदी॥ भागीरथी विलसति क्षेत्रेशो
 र्विमुक्तिदे॥ ८६॥ ऐकैकमपि विप्रेन्द्रासाक्षाद्ब्रह्माप्तिमाधनं॥ नचित्रमन्नादितपंयन्निर्वाणाय कल्पते॥ ८७
 ॥ कीकटेपि प्रमीतस्य पापकर्मरतस्य च॥ यद्यस्थिरं दुर्गगायां निपते-द्वैवयोगतः॥ ८८॥ तदा सप्तीण
 पापः सन् दिव्यभोगसमन्वितः॥ षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गलोके केमहि यते॥ ८९॥ इदृशी स्वर्णदीयत्र सर्वनी
 र्शसमन्विता॥ तां काशीं को न सेवेत भीमसंसारमुक्तये॥ ९०॥ इत्येतद्दोमयाख्यातकाशीमाहात्म्यमुत्तमं॥
 यस्य श्रवणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ ९१॥ सूत उवाच॥ शौनकैव भगवता भृगुणा भृगुसूनुना॥ शोभोः क्षे

त्रस्यमहिमाप्रोक्तः सर्वहितेच्छया ॥ ९२ ॥ एतस्यश्रवणादेवपापसंघातपंजरं ॥ सद्योविलुंघमायानि तूलम
प्याविबाहितं ॥ ९३ ॥ श्रोतव्यमनस्तूयद्भिः पठनीयं प्रयत्नतः ॥ एनसां विप्रणाशाय प्रीतये पार्वती पते ॥ ९४ ॥
एतदेव परंतत्त्वमेतदेव परंतपः ॥ ॥ इति मत्वा प्रयत्नेन जपेदिदमनन्यधीः ॥ ९५ ॥ एतज्जपेन संतु
ष्टो महादेवः सनातनः ॥ दद्याद्भीषितानर्थान्नात्रकार्या विचारणा ॥ ९६ ॥ अष्टोत्तरशतं मार्दलिं गनि परि पू
ज्य च ॥ माहात्म्यं शृणु यात्काश्याः प्रत्यहं निषमान्वितः ॥ ९७ ॥ तस्य संवत्सरेणास्यात्सुत्रः शीलुगुणान्वितः
॥ दीर्घागुरति लक्ष्मीवान् शिवाराधनतत्परः ॥ ९८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे काशीमाहात्म्ये
भृगुमुनीन्द्रसंवादे पंचमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ५ ॥ वाराणसीप्रसादस्य नियोगेन प्रयत्नतः ॥ काशी संस्कृतशुद्धाया
मंकि तोयं शिलाक्षरैः ॥ १ ॥ श्रीकाशीजीमेज्ञानवापीके पूर्वफाटक परश्रीविश्वनाथजीके पास महाराज शिवला
लदुबेजीद्वनंकेमकानमेकाशी संस्कृतमुद्रायंत्रमेच्छपी जिनकोलेनाहोयउन्होंने इसछापेखानेकेकार्यसंपाद
कश्रीपुत्र्वाबूवाराणसीप्रसादयाकचौरीगलीमेभाईप्रतापसिंहजीकेदुकानमेमिलेगी ॥ सं. १९३१ मार्गकृष्ण ९

इति श्री काशी माहात्म्यं समाप्तिमगमत्

अथपंचक्रोशीमाहात्म्यंप्रारभ्यते॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ श्रीकपिलउवाच॥ एवं सिद्धः काशिकायां वसेद्यः सर्वैर्दुर्मैः संयुतः श्रोति वंद्यं॥ त
 स्माद्दुर्मैः सततं सिद्धिभूमौ संसेव्याः स्युः पापकं नाल्यमत्र॥ १॥ ऐयेधर्मानवैः संप्रदुक्ताः काश्या
 तेनात्मो ह्यसिद्धिं नयंति॥ तस्मात्सिद्धिः साधयेदात्मकार्ये सद्भिः शास्त्रैः श्रद्धया त्यागयोगैः॥ २॥ का
 श्यां कृतानां पापानां पुण्यानां वा समुद्रयः॥ भवंति सततं नूनं सुहृन्नेह्युसवीजवत्॥ ३॥ सिद्धा ऊचुः॥ दे
 वदेवारविंदा ह्यसंख्ययोगप्रवर्तेक॥ कथं मुच्येत मनुजः काश्यामेव कृते रथैः॥ ४॥ मोक्षं प्राप्नोति च क
 थं कथं वा जीवने सुखं॥ आनंदकानने ह्यस्मिन् कथमानंदभाग्भवेत्॥ ५॥ कपिल उवाच॥ इदमेव पु
 राष्टः पार्वत्या भगवान्भवः॥ पापनाशधर्मवृद्धिरविलंबेन मोचनं॥ ६॥ पार्वत्युवाच॥ दीनानां यकशर
 ण देव देवदयान्निधे॥ पाहिलोकान् वदेदज्ञानसूक्तैः पापप्रणाशनैः॥ ७॥ आगत्य शीघ्रं ये प्राप्ताः काशीं
 तीर्णाः स्थणेन ते॥ येन स्थित्वा सुकृतिनस्ते पि शीघ्रं परंगताः॥ ८॥ पापं कृत्वा मृता ये च तेषां मुक्तिः कथं
 भवेत्॥ कंषया देवदेवेश प्रायश्चित्तमशेषतः॥ ९॥ महादेव उवाच॥ शृणु पार्वति वक्ष्यामि यद्गोप्यं॥

ममसर्वतः॥ पुण्यवद्भिः पापवद्भिः कर्तव्यं काशिवासिभिः॥ १०॥ नकोपि दृष्टो मनुजो बिना पापं श
शिरभाक्॥ कुर्वन्तपि महापुण्यं पापं संस्कारतश्चरेत्॥ ११॥ देहः स्वकार्यं कुरुते इंद्रियाणि स्वक
र्मसु॥ प्रवर्तते बलादेव मनः केन निवार्यते॥ १२॥ प्रायश्चित्तानि किं तानि येः पुनः संप्रवर्तते॥ अनः
शरीरादिपुनः प्रायश्चित्तं न तत् भवेत्॥ १३॥ प्रायश्चित्तत्रयं सूक्ष्ममनुभूतं महात्मभिः॥ ब्रह्महत्या
दिपापानामन्यपापकृतांनुकिं॥ १४॥ काश्यामपि वसन् जंनु यं दियापकृदन्नहि॥ प्रायश्चित्तत्रयं
कृत्वा सद्यो मुच्येत बंधनात्॥ १५॥ देयुवाच॥ आश्चर्यमेतद्भगवन् त्वयानि गदितं विभो॥ वाराण
स्यांकृतैः पापैर्मुच्यते यन्नरः सकृत्॥ १६॥ कृपया तथैतद्ब्रूहि कलावपि हि निष्कृतिः॥ कलौ कलुष
चित्तानां कथं मर्मः कथं पदं॥ १७॥ श्रीभगवानुवाच॥ शृणु लोके हि ते देविलोका नां मुदृतिं परां॥ प्रा
यश्चित्तत्रयं वच्मि काश्येनः संदिधस्रतां॥ १८॥ वापीकूपनडागादिजीर्णोद्धरकृतां चणां॥ प्रभवेन्न
महत्पापं काश्यामपि कृतं हि यत्॥ १९॥ आपो नारादति प्राक्ता आपो वै नरसूनवः॥ अपनंतस्य ताः पू

मा २
 र्वेतेन नारायणः स्मृतः ॥ २० ॥ तेनेश्वरेण हृदिणा कृतं पापप्रणाशनं ॥ यत्र यत्र जलं काश्यामुद्धरेत्सु कृ-
 तानरः ॥ २१ ॥ तत्र तत्र मुदा युक्ताः पितरः पुपुयासते ॥ काश्यां रुद्रमयाः सर्वे जने वः श्रुतिनोदिताः ॥ २२ ॥
 पिवंति जलं यत्र तडागा दौ तृषादिताः ॥ तत्पुण्यं न मया वक्तुं शक्यं वर्षशतैरपि ॥ २३ ॥ आसीदुर्मपथो ना-
 मवणिक्कश्चित्सुधाभिर्मेकः ॥ कुलस्तंभस्य वायव्यै तेन स्वातः प्रख्यातः ॥ २४ ॥ तत्र गावो मनुष्याश्च पितृ-
 भस्तृषादिताः प्रत्यहं तस्य सुकृतं वर्धते चंद्रमा यया ॥ २५ ॥ स ह्यधर्मो मनुष्याणां दुर्लभो विषयात्मनां ॥ का-
 लेन महता तत्र दुर्भिक्षकरपीडितः ॥ २६ ॥ दरिद्रता मवायोच्चैः ब्रह्मर्ण कुरु भूततः ॥ ब्राह्मणेन धृतः क्वपि
 स्वधनार्थं कृणो वणिक् ॥ २७ ॥ मद्धनं देहि दुष्टेति परिस्त्रिप्तः पुनः पुनः ॥ ब्राह्मणेन वणिग्धर्मपथो देव्यमुपा-
 गतः ॥ २८ ॥ इदानीं न धनं किंचिदस्ति ब्राह्मणसतस ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ शतत्रय परीमाणं निष्कानां हेमदेहित-
 तः ॥ २९ ॥ नो चेत्तडागो मन्नाम्ना प्रथितव्यस्त्वया परं ॥ त्वत्कारितो बहु धनैर्गंभीरो निर्मलोदकः ॥ ३० ॥ विमुक्तो
 भवदत्त्वां श्रुतलागं लोकसन्निधौ ॥ धर्मपथ उवाच ॥ अवश्यं मोचयतु मामृणाच्छीघ्रं भवान्प्रभो ॥ ३१ ॥ क्र-

रामः

२

णयुक्ताभिर्यंतेचेत्पुत्रं नरकाणीवे॥ जनाश्रोरजनस्यापि गृहीत्वा धनमत्रनु॥ ३२॥ नरकं परिपश्यन्ते
 क्रणयुक्तानराधमाः॥ किंपुनर्ब्रह्मस्याणुमात्रं हत्वा मृतो हियः॥ ३३॥ ब्राह्मणा यद्वदिष्यंति नत्कतीस्मि न मे
 शयः॥ स तु बार्दुषिको गत्वा मे लपित्वा हि जान बहून्॥ ३४॥ आनया मास देवेशि पत्रधर्मपथो वणिक्॥
 हि ज्ञेः दृष्टौ वणिग्विप्रौ कथ्यतां ह्मनकारणं॥ ३५॥ यदर्थं वयमाहतास्तच्छ्रुत्वा पदिशामहे॥ धर्मपथ उवा
 च॥ अहं कर्णी ब्राह्मणस्य निष्कानां च शतत्रयं॥ ३५॥ गृहीतं व्यवहारागर्थं देवान्नष्टं शनैः शनैः॥ असौ विनि
 यमेनामुसुवर्णस्य तडागजं॥ ३६॥ सुकृतं प्रार्थयेत्येव न हि चार्पयेत्योच्यतां॥ यथा कथं चिन्मुक्तः स्यान्तथा
 शीघ्रं निधीयतां॥ ३७॥ ब्राह्मणा ऊचुः॥ साधूक्तं धर्मपथं ते क्रणभीत्या मदा मते॥ सुविचारितमस्माभिर्वक्तव्यं सु
 दृढं स्तनु॥ ३८॥ अस्मान्नाहय यो धृष्टो न श्रोष्यति वचो हिनः॥ शिरस्तस्य विशीर्णः स न पतिष्यति न संशयः॥
 ३९॥ ब्राह्मण उवाच॥ ब्राह्मणानां वचो ग्राह्यं मया सर्वोत्तमादिनं॥ अत्र प्रमाणं भगवान् विश्वेशः पार्वती प
 तिः॥ ४०॥ धर्मपथ उवाच॥ यद्भूमि देवैर्वक्तव्यं तन्मया ग्राह्यमेव हि॥ अत्र प्रमाणं भगवान् विश्वेशः पार्वती प

॥ मा पतिः ॥ ४१ ॥ द्विजा ऊचुः ॥ आनंयंतु मनुष्या ये समर्थ्य महतो शिलां ॥ इति श्रुत्वा सुवलिभिर्वेणि कुधर्मपथः
 ३ स्वणात् ॥ ४२ ॥ आनया मासविपुला दद्वोचुर्ब्रह्मणा स्तुतां ॥ निक्षिप्य तां नडागे त्रनिमग्नास्तु क्रूणावधि ॥
 ४३ ॥ यावन्मनुष्यैः पशुभिः पयिकैश्चापि न ज्जले ॥ पीतं न दूना पर्पाप्तमुन्मज्जतु न तस्त्विपं ॥ ४४ ॥ इत्सुत्कासा
 शिला विप्रेः पातिता तज्जले शुभे ॥ चक्रुः शिव कथां पुण्यां काशि वासि जनेर्द्वेतां ॥ ४५ ॥ सुणांतरे गौस्तृषिता
 सवत्सा समुपागता ॥ तथा पीतं जलं तृप्ता सा भवच्छृणु पार्वति ॥ ४६ ॥ सा शिला क्रुषिमुखानां प्रभावाज्जल
 मध्यतः ॥ जलो पर्यभवच्छीघ्रं पश्यतां सर्वदेहिनां ॥ यथा तुं वीफलं शुकं गच्छतीतीत तस्ततः ॥ तथा लघु
 तएजाता पश्य धर्मस्य गौरवं ॥ ४७ ॥ सर्वलोकास्तु नंद दृष्टा प्रशंसुर्क्रुषिपुंगवान् ॥ अपूर्वे दर्शिनं पुण्यसुखि
 मिः सुमहान्मभिः ॥ ४८ ॥ अहो न ददृष्ट मस्याभिः कदाचित्सुमहाद्भुतं ॥ पुण्यं सुस्मं न जानति सर्वलोकाः कथं
 वन ॥ ४९ ॥ महादेव उवाच ॥ काष्ठां किंचिज्जलं ये सुसंपादितमना मयं ॥ न तेषां पापलेशोपि काश्या मपि
 कृतं त्रिये ॥ ५० ॥ परंतु सावधानैर्हि कर्तव्यः सुजलाशयः ॥ अपराधो न भवति महापापकृतस्य यः ॥ ५१ ॥ देव्य

वाचं॥ जलाशयेकृते देवकारिते वा महात्मभिः॥ कोपराधः पतेदन्न तन्ममा च ह्यशंकर॥ ५२॥ महादेव उवा
च॥ काश्यां तिले तिले लिंगं काश्यां तीर्थे पदे पदे॥ खननं काशिभूमे स्तु दुर्घटं भाति पार्वति॥ ५३॥ जीर्णोद्धारं च
ये कुर्युस्ते निः संदेहं महाधियः॥ स्वयं कृतं यत्त्वनादित दने क फल प्रदं॥ ५४॥ न तोष्यधिक धर्मादिजनकं।
जीर्णमुद्धृतं॥ न तन्न लिंगपीडा स्यान्न तीर्थं खननं भवेत्॥ ५५॥ अतो जीर्णोद्घृतिः कार्यो निरवद्या महाफ
ला॥ जीर्णोद्धारं प्रकुर्वेति तेषां विश्वेश्वरः स्वयं॥ ५६॥ काश्यां कृतानां पापानां मूलोद्धारं करोति हि॥ यो बु
द्धिपूर्वं प्रकरोति पापं न तस्य काश्यां मरणं प्रसिध्यति॥ ५७॥ मृतोऽपि निर्वाण सुखं न वाप्नुयात् न यावत्पि शा
चत्वमवाप्नुयान्नरः॥ देखुवाच॥ पिशाचत्वस्य मर्यादां ब्रूहि पापस्य चानघ॥ यातनायाश्च यद्द्रूपं बुधवु।
द्धि कृतं च यत्॥ ५८॥ भगवानुवाच॥ भवानि भवभीतानां नृणां निस्तारकारणं॥ ५९॥ पृष्टं पृथक् प्रवक्ष्यामि
भीतानामभयप्रदं॥ ५९॥ काश्यामागत्य स ततं श्रोतव्या काशिसत्कथा॥ न विना श्रवणं पुण्यं पापं वा वे
निकश्चन॥ ६०॥ विदित्वा यतते भूयो निस्ताराय पराय च॥ सर्वलोकेषु वेदेषु विचारः श्रवणाद्भवेत्॥ ६१॥

श्रुतिस्मृतिपुराणेषु सर्वशास्त्रेषु पार्वति ॥ काशी ब्रह्मेति विख्यातं तद्ब्रह्म प्राप्यते त्रहि ॥ ६२ ॥ तस्मात्काशी
 गुणान्सर्वे तत्र त्रवदंति हि ॥ श्रुत्वा पि पापं निरता स्नानं हन्यात्कालभैरवः ॥ ६३ ॥ संततं निर्दयो भूत्वा या
 वत्पापं समाप्यते ॥ महापातकसंयुक्तास्त्रिशब्दसाहस्रक ॥ ६४ ॥ प्रत्येकं प्राप्नुवंत्येव यातनाकालभैर
 वी ॥ सुद्राणि पापानि नु संग्रहेण भवंत्यवश्यं नु महंति तानि ॥ यथा हिरण्यं कणशोपि संचितं निष्कादिह
 ङि भवते भवानि ॥ ६५ ॥ सर्वोपिलोकः कुरुते प्रवृत्तिं प्रवृत्तिं भाजं खलु पातकं स्यात् ॥ अतः किं यज्जोविन
 मा कलय्य निवृत्तिं गौक्रियते मुमुक्षुभिः ॥ ६६ ॥ वाक्यातकं मानसकापिके च प्रवृत्तिमार्गे निरतस्यावश्यं
 ॥ भवत्यसौ पद्यपि सावधानस्तथापि संस्कारवशादुपैति ॥ ६७ ॥ अतः प्रवृत्तिं परित्यज्य सेव्या वाराभ
 णसौ साधुजनैः सुखार्थिभिः ॥ न चैद्यथेष्टाचरणेन यत्फलं न द्योगकाले प्रकटी भविष्यति ॥ ६८ ॥ लौकिक
 क्यो यातनाः कैश्चित्सौ दुःशक्यान पार्वति ॥ किंपुनः कालराजेन कृता स्तोत्रातिदुःखिताः ॥ ६९ ॥ नित्यं
 कृतानां सुद्राणां पापानां नित्यकर्मणां ॥ नाशः संपाद्यते सद्भिर्गंगास्नानादिभिर्नृभिः ॥ ७० ॥ त्रिंशद्वर्षस

हस्ताणि त्रिशद्वर्षशतानि च ॥ पच्यते दुःस्वसंधौघैः कालराजेन सादरं ॥ ११ ॥ अतः श्रुत्वा तडागादजा
नीद्वारं प्रकल्पयेत् ॥ क्षेत्रे कृतानां पापानां प्रायश्चित्तं गतं मम ॥ १२ ॥ असावधाना हि नरात्मनो वै कुर्व
ति पापानि किमत्र चित्रं ॥ पठति जानति वदति नित्यदा सुपंडितास्तेऽपि विपाग्निमध्यगाः ॥ १३ ॥ भवंति दुः
स्वान्यनुभूय पश्चात्तापेन पापेन च दह्यमानाः ॥ पुनः पुनर्विषयासक्तचित्ताः शाल्यं गुरुं देवमथो न कारी
॥ १४ ॥ न्यक्त्यभूयो विषयेष्वेव बुद्धिं कुर्वति सत्यां ननु काशिकायां ॥ अचहारेऽपि नैस्त्यैकः प्रसिद्धः
सर्वजनेषु ॥ मृत्तिकापरिवर्तेन हिरण्यं प्राप्यते न हि ॥ १५ ॥ अहो काश्यां कौतुकं तु पश्य पार्वति सर्वदा ॥
गृहीत्वानरकंदेहं प्रददात्पृथुतं पुनः ॥ १६ ॥ श्रुत्वा धायामिमं पुण्यं न दुःखैरभिभूयते ॥ सुखवासश्च भ
वति काश्यां सर्वजनप्रियः ॥ १७ ॥ इति श्रीब्रह्मवैवर्ते पंचक्रोशिमहात्म्ये प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ओ देव्य
वान् ॥ देवदेव महादेव भक्तानामभयप्रदः ॥ काशीवासः सुगहनः पापनाशन लोभिनां ॥ १ ॥ विषयास
क्तमनसानसुखाय कदाचन ॥ सुखाय सर्वलोकानां प्रवृत्तिः कथिता कलौ ॥ २ ॥ विषयैः परिपुष्टानां जीव

न नान्यथा भवेत् ॥ प्रायश्चित्तान्तरं देववदस्व यदि मन्यसे ॥ ३ ॥ प्रायश्चित्तविहीनस्य पातना जायते
 ध्रुवं ॥ विभेमिदीनामनुजानदृष्ट्वा शास्त्रपराङ्मुखान् ॥ ४ ॥ तानप्युद्धरदेवेश शठानस्ते च्छापपिग्रहा
 न् ॥ महादेव उवाच ॥ साधुष्टुष्ट्वया देवि क्षेत्रपापकृतान्त्तृणां ॥ ५ ॥ निस्तारः स्याद्यथा मंस्तु प्रायश्चित्ते
 नयेन हि ॥ प्रायश्चित्तविहीनानां पातना बहुदुःखदा ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥
 जैगीषव्यो मुनिश्चेष्टस्तपस्वी मत्परायणः ॥ ७ ॥ तेनष्टष्ठोद्दमागत्य शिष्यार्थं तद्दयालुना ॥ सुत्नामा वै हि
 कैः सूक्तैः स्मार्तैः पौराणिकैः शुभैः ॥ ८ ॥ प्रसन्नं मां मुनिर्ज्ञात्वा वचनं चेदमब्रवीत् ॥ जैगीषव्युवाच ॥ किं
 विद्विज्जपु कानोहं देव देव दयानिधे ॥ ९ ॥ आत्तया प्रवदाम्यज्ञः सर्वज्ञस्तव आग्रतः ॥ मया चोक्तो वदस्व
 तित्वं मद्भक्तः प्रियः शुचिः ॥ १० ॥ अदंयं तव नास्त्यद्य निर्वोणाद्यपि याच्यतां ॥ यस्तु मां सर्वभावेन भजते को
 पि मानवः ॥ ११ ॥ न तस्या देयमस्तीह त्रैलोक्ये स चराचरे ॥ जैगीषव्युवाच ॥ अयं मम दृगचारः शिष्यः पा
 पयुतः सदा ॥ १२ ॥ काश्यां वसन् नपि मदात्कृत्या कृत्यं न वेति यत् ॥ शिष्यो नो बहुधा स्मामिर्वेदुधाताडितो ॥

पिच॥१३॥ परदारपरद्रोहरतः पद्धनापहृत॥ पिशुनः पापनिरतो वेश्यागृहनिवासकृत॥१४॥ पि
 तृमातृगुरुद्रोहीविप्रमित्रधुगेवच॥ किंबहूक्तेन देवेश पापनिर्वचनं नया॥१५॥ नशक्यते लज्जया स्य
 कर्तुर्पद्मात्मणो ह्यसौ॥ मयानिष्काशितः पाप आश्रमात्स्वातनो गतः॥१६॥ किंचित्किंचिच्चेष्टितं हि जा
 त्वाश्रुत्वापिशिस्तितः॥ न करोति यदा किंचित्किंचिच्छिस्तं तं दत्तस्त्वयं॥१७॥ तदा वागम्य बहो रोषित्यक्तः सर्वो
 ज्ञनामया॥ मत्सन्निधौ विनम्य वाग्वेश्याचारो बहिः सदा॥१८॥ इति पौरमुखच्छ्रुत्वा चेष्टितं तत्स्य दुः
 र्भतेः॥ मत्सन्निधानाद्द्रच्छत्वं नो चेच्छप्सामि दुष्कृत॥१९॥ मत्तः पठित्वा शास्त्राणि धर्मज्ञानमयानि
 च॥ करोषि नित्यं तत्कर्म येन लोकः पराङ्मुखः॥२०॥ बहुधा सर्वलोकेभ्यः श्रुत्वा दुर्विनयं तव॥ त्यक्तो
 मया ययेच्छत्वं गच्छ वानिष्ठवाधुना॥२१॥ इत्युक्तः समयाशिष्यो लज्जितः पापकृतमः॥ गतुं मतिं
 स्वीकृतवान् विहायान्यत्र काशिको॥२२॥ काशं परित्यज्य गतो विदूरं विंध्याद्रिकूटं समवाप्य चायं॥ तत्र
 अचाराशुनिशुद्धिकारणं वर्षत्रयं पत्रतृणादिभुक्त्वा पुरं॥२३॥ त्यक्त्वा द्रिकूटं च ततः प्रयातो गोदाचरो भोम

रश्मीं ततोपि॥ तत्रापि तस्मात्सुचिरंधृतव्रतोनशर्मलेभे सुकृतैकसाध्यं॥ २४॥ ततः श्रीशैलमगमद्वष्टुस्वा
मिनमव्ययं॥ स्थितमग्रेविभुंस्कंदंददृशेनतवात्मजं॥ २५॥ तत्रैववसतिंचक्रेतपःशुद्धंचकारच॥ का
श्यांकृतानांपापानांशुद्धयेधर्मवृद्धये॥ २६॥ एवंबहुतिथेकालेह्यगस्यःकुंभसंभवः॥ काशीविरहजंदुःखे
नविच्छत्समुपागनः॥ २७॥ हाकाशिकाशिहाकाशिकाशिहेकाशिकेतित्व॥ बहुधाव्याकुलोभूत्वापठन्स्कंदमु
पागतः॥ २८॥ वारंवारंश्रवणतःकाशीनामामृतस्यहि॥ मयादृष्टःकाशिवासीह्यगस्यःस्कंदएवच॥ २९॥
नानातपोभिरत्युग्रैर्नमयास्कंदईक्षतः॥ काशीनामानलेनाशुदग्धपापोहिदृष्टवान्॥ ३०॥ इतिमामुक्तवा
मूर्त्तेपुनःपृष्ठोमयात्वयं॥ पुनरुत्तेतपोःशुद्धंसंवादंकाशिसंमतं॥ ३१॥ अगस्त्यमागतंदृष्ट्वास्कंदःप्रीतम
नाभवत्॥ स्कंदउवाच॥ आगच्छगच्छमांशीघ्रंपरिष्वजमहामुने॥ ३२॥ काशिकाविरहात्त्वानुजानेव्याकु
लमानसं॥ ज्ञानिनामपिधीराणांयोगिनांसुतपस्विनां॥ ३३॥ काशीविरहजंदुःखंवाधतैविदुषांकिल॥
जडानांदेहगेहादिप्रोतिपुक्तमनोधियां॥ ३४॥ अन्यप्रदेशवत्काशीभातिनित्यंदुःखत्यनां॥ त्वकाशीवास

तुंजनानां॥ नजातिशीलं सुकृतं वापि पृष्ठाज्ञानामृतं पच्छसिशंकरश्रुतौ॥ ४४॥ पुराणशास्त्रश्रु-
 तिधर्मशास्त्रविद्विर्नृभिर्गीदितं धर्मसाध्यं॥ आशमानं साधनं नः कृपालो नो वाधर्मसांख्ययुक्तं न-
 पोवा॥ ४५॥ दीनानहंकारविकारहीनान् प्रयानिकाशीपतिरादृतात्मा॥ दीनानां शोकशरणं क्षेत्रक्षेत्रज्ञ-
 धिश्रितं॥ प्राप्य ते निरहंकारैराशाशतविवर्जितैः॥ ४६॥ अगस्त्य उवाच॥ प्रमादाद्यदि स्मृमं वा स्थूलं
 वा पातकं नृभिः॥ कृतं काश्यांतारकारे कथं तस्याश्रुनिष्कृतिः॥ ४७॥ स्कंद उवाच॥ अविमुक्तैः कृतानां
 तु पापानां कुंभसंभवः॥ न दृष्टान् श्रुता वापि साक्षाच्छिवमुत्वादिपि॥ ४८॥ निष्कृतिं स्थूलसूक्ष्माणं शिवो
 वेति न चापरः॥ जैगीषव्यमु उवाच॥ इति श्रुत्वा स्कंदमुखज्ज्ञानत्रासः स्वयंपुनः॥ ४९॥ सहसामा मयाग-
 न्यप्रार्थयामास शंकर॥ मयापि न श्रुता दृष्टाक्षेत्रपापकृतान् नृणां॥ ५०॥ निष्कृतिः शर्वसर्वेश ब्रूहि चेदस्ति
 शंकर॥ ५१॥ श्रीभगवानुवाच॥ जैगीषव्यमु नेत्वं मे भक्तः परमतापसः॥ श्रुतिस्मृतिपुराणज्ञः काशीत-
 त्वविदो वरः॥ ५२॥ तवाग्रे कथयिष्यामि काशीमाहात्म्यमुत्तमं॥ प्रायश्चित्तं नास्ति किं नित्यं क्षेत्रपापकृतं॥

तत्त्वज्ञः शंकराचनतत्परः॥ ३५॥ देवैः स्वकार्येनिरतैः कर्मरूपैर्विवासितः॥ काश्यां वसतिपः कश्चि
त्काशीं पश्यति यश्चिद्दि॥ ३६॥ काशीं स्मरतिपः कश्चित्स पूज्यो मम सर्वदा॥ इत्युक्त्वा पूजितस्तेन स्वाभि
नामुनिसतमः॥ ३७॥ दत्त्वा च मनपानादि सर्वेषु प्रच्छकुभजे॥ स्कंद उवाच॥ वदस्वागस्य शुद्धात्मन
कामं करवामते॥ ३८॥ नचास्मद्दर्शनं प्राप्य शोचिनुं त्वमिहा हंसि॥ अगस्त्य उवाच॥ जय देव महादेव
तनयानंददायक॥ ३९॥ वाराणसीं प्राप्य स्वयदिनुष्टोसि पण्डित॥ स्कंद उवाच॥ त्वं प्राप्यसि महा
बुद्धे विघ्नांते काशिकोशुभां॥ तवापि कर्म गहनकाशीं त्यक्त्वा त्रितिष्ठसि॥ ४०॥ न ज्ञायते सस्मत्तरं हि किं
चित्कर्मास्ति लोकस्य मुदुर्विभावं॥ योगादियज्ञादि तपोभिरुग्रैर्युक्तस्य ते संप्रति नास्ति काशी॥ ४१॥ न
ज्ञायते सस्मत्तरं हि पुण्यं नो चापि काश्यां तनुभूत्सदा स्ते॥ देवा दयोपि प्रभवंति तेन वस्थातुं क्षणं का
काश्यां कुगवाः॥ ४२॥ विश्वेश विश्वेश शरण्यशंभो नान्या गतिस्त्वत्पदब्जं विहाय॥ अनेकतापा
भूतानां नाना मस्माकमाकाशितदानदक्ष॥ ४३॥ त्वया कृते यं जनता पशंते ये प्रपामृतं पापयि

तं विहीनानां पातनास्ति सुदारुणा ॥ ६४ ॥ तानस्य रूपा काशोपपंचक्रोशपरे ॥ नित्या ॥ नस्याः प्रदक्षिणां
 कृत्वा नरः पापैः प्रमुच्यते ॥ ६५ ॥ मम ब्रह्म मयं लिंगं आपातात्समुत्थितं ॥ सत्यलोको परिगतमत्यन्ति
 दशगुले ॥ ६६ ॥ आजन्म संचितैः पापैः मुच्यते न तत्प्रदक्षिणात् ॥ क्षेत्रे कृतानां पापानां प्रायश्चित्तं न चेत्तर
 त ॥ ६७ ॥ प्रदक्षिणाद्व्यपं कृत्वा दशजन्म कृतादघात ॥ मुक्तो भवति पापात्मा सद्यो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ६८ ॥ अ
 भकृद्यदि कुर्याद्विमोहात्पापं न तस्य तत् ॥ क्षेत्रं प्रदक्षिणा कृत्य भवेत्पापो हि विज्वरः ॥ ६९ ॥ प्रदक्षिणत्रये
 कृत्वा पापं जन्मशतार्जितं ॥ विलयंच प्रयात्येतन्नात्र कार्यो विचारणा ॥ ७० ॥ यावज्जीवं वसेत्काश्यां प्रत्य
 वंदं मुप्रदक्षिणं ॥ कुर्यादेव निरालस्यो ह्यानंदसदनस्य हि ॥ ७१ ॥ प्रत्यवंदये प्रकुर्वेति पंचक्रोशप्रदक्षिणं
 ॥ जीवन्मुक्ता स्तुते शेषानि पापाः काशिवासिनः ॥ ७२ ॥ ॥ इति ब्रह्मवैवर्ते तृतीयभागे पंचक्रोशी माहा
 त्म्ये द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ अत्रैवोदाहरंती ममिति हासं पुरातनं ॥ ऋषिः कृष्ण
 इतनयो मंडपः संगदोषतः ॥ १ ॥ बाल एव मम क्षेत्रे पापंचरति वेदवित् ॥ पित्रा निवारितो मात्राभ्यान्ना

चूणां॥ ५३॥ अस्ति चैकं सुगोप्यं हित्व दग्रे कथयाभ्यहं॥ प्रायश्चित्तं नान्यदस्ति मुने ज्ञानं विना क्वचित्॥
५४॥ ज्ञानं च दुर्लभं नृणां विषया सकृच्चेतसां॥ तज्ज्ञानं कशिकायां हि साक्षाद्भवति देहिनां॥ ५५॥ देहाभिमा
निनां सौख्यं ऋषिणामपि दुर्लभं॥ अत्रानंदवने ज्ञानं आच्छादयति दुर्मतिः॥ ५६॥ स्वल्पेनाच्छाद्यते ज्ञानं
अंगुल्या सूर्ये वत्त्वलु॥ तस्मात्त्वमिव यो धीरस भवेत् ज्ञानभाजन॥ ५७॥ न जितैर्द्विपत्ता लोके न वैराग्यं तपो
पिन॥ विविक्तसेवासत्संगश्रवणाद्यपि दुर्लभं॥ ५८॥ अन्यान्यपि मुमुक्षूणां साधनानि महोति च॥ भवे
त्तिका निचिद्वेषेन चान्यत्रादृतात्मना॥ ५९॥ भवंति काश्यां सफलानि तानि मोक्षावसानानि सुसाधनानि
॥ सदा सदानंदवने ममालये मया सदा येन सुसाधितानि॥ ६०॥ काश्यां स्थितानां जंतूनां अविचारितक
र्मेणां॥ न सुखं न परशंति स्म स्मात्काश्यां विचार्य कृत॥ ६१॥ सुखमाप्नोति परमं परं शंतिं प्रयाति हि॥ प्रा
यश्चित्तविहीनानां न शंतिः कुत्रचिद्भवेत्॥ ६२॥ किंपुनः काशिकामध्ये पापं कृत्वा सुखो भवेत्॥ ब्रह्म
हत्यादि पापानां प्रायश्चित्तं हि काशिका॥ ६३॥ काशिकायां कृते पापे प्रायश्चित्तं न विद्यते॥ प्रायश्चित्तं

श्रोत्रियवंशजः ॥ २ ॥ असत्संगं त्यजति नो विषयासक्तमानसः ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहरतः सदा ॥
३ ॥ परापवादकुशलो वेदवादविवर्जितः ॥ यथा यथा वयस्तस्य तद्विप्रापसुदुर्मतेः ॥ ४ ॥ तथा
तथा पापरतः सत्संगविमुखः सदा ॥ अपवित्रैस्त्रिभिर्मित्रैः संवृत्तोरजवैशमनि ॥ ५ ॥ प्रविष्टो धनं
मादाय चौर्येण सविनिर्गतः ॥ वेश्याय हृतं निक्षिप्य तया सह दिवानिशं ॥ ६ ॥ रमते मंडपो विप्रः पितृ
विप्रत्ननाशकः ॥ कदाचिद्रममाणो सौत्तर्यार्तः समपद्यत ॥ ७ ॥ मन्वाद्यस्ताम्रपात्रस्यांगृहीत्वा पीतवा
नसुरां ॥ जलबुध्या पातकं न जानंतदविचारतः ॥ ८ ॥ किमेतद्विमया पीतमिति वेश्यां सपृष्टवान् ॥ न
माह सामयानीतं सुरापात्रं सुसौख्यकृतं ॥ ९ ॥ त्वदर्थं संभृतं मद्यं पुनः पिव सकृत्सकृतं ॥ इति वेश्या वचः
श्रुत्वा धिग्धिकृपापं मया कृतं ॥ १० ॥ वेश्या संगे न मदि रापीता ब्राह्मणा सनुना ॥ मंडपस्य ततो मित्रह
यमासौ सुदुःखितं ॥ ११ ॥ वेश्या सुखात्सुरापानं तस्य श्रुत्वा जगर्हनुः ॥ आदौ विप्रस्ततो स्माकं संगीषा
परतः सदा ॥ १२ ॥ सुरापानं न तो जानंत तत्स्वं किं करिष्यसि ॥ आच्छादयावः पापं ते सुवर्गे देहि नो बहु

॥१३॥ तथेत्युक्त्वा पुनर्वेश्यागारं गत्वा प्रतिश्रुप्तः ॥ सुवर्णं पाचयामास तदुपाभासतंच सा ॥ १४ ॥ न
 श्योवाच ॥ वराकममलोलायाः स्वादंज्ञात्वापि मूर्खेन त ॥ सुवर्णं पाचये किं त्वदक्षमात्रं किपन्मम ॥ १५ ॥
 चुवनेचुवने लक्षं बहुभ्यः प्राप्तमद्य वै ॥ लंमयोपेक्षितो दीनो दत्त्वा यथैयसंधनं ॥ १६ ॥ कामशास्त्रेन वा
 मूढपठितं न कदाचन ॥ यतो लोलो न जानासि मम कंदर्पमोहिनी ॥ १७ ॥ गच्छ गच्छ सुखेनाश्रुयावद्य
 स्यो न संति मे ॥ ताडयिष्यंति सर्वोस्त्वो निर्लेजं ब्राह्मणा धर्मं ॥ १८ ॥ वेश्या गृहं गतं तस्मिन् सुधि तोपि पिपा
 सितः ॥ १९ ॥ पितुः सकाशमगमन्मातुश्च प्रियकाम्यया ॥ १९ ॥ एष्टतो दारको प्राप्नोमि तत्र त्वेपरि कल्पितौ ॥ वदं
 तो देहि कनकं अस्मदंशं त्वमाश्रु वै ॥ २० ॥ राज्ञो गृहाद्यदानीतं स्तेयेनास्माभिरुतमं ॥ इति श्रुत्वा पितर
 तस्य महादुःखसमन्वितः ॥ २१ ॥ उवाच दारको भीतः कौयुवांके न कर्मणा ॥ कौभवेतौ कथं संगः कृतो न
 नदुरात्मना ॥ २२ ॥ तद्विरण्यं हि कुत्रास्ते यदर्थं वाच्यं वस्थितौ ॥ दारकायूचतुः ॥ अहं कुर्विदस्त्वत्पुत्रो मंड
 पो नापि तस्त्वयं ॥ २३ ॥ मैत्री त्रयाणां संजाता देवा द्योपत्रयात्मिका ॥ विभज्य भागाः सर्वे हि भ्राह्मणा इति विधिः ॥

कृतः॥२४॥ अनेन वेष्ट्या भवने निशि प्लुसावेमेव हि॥ मानप्रपच्छति मुने वेष्ट्या वादविवादिनी॥२५॥ अतः
 परं राजगृहं गंतव्यं वक्तुमेव हि॥ देहिदापय वास्माकं धनं शीघ्रं हि दुःखदं॥२६॥ नो चेन्न वात्मजः साधो मूलप्रे-
 तो भविष्यति॥ रसपुत्रं तयास्माश्च स्वात्मानमपि चानघ॥२७॥ कृष्णां डउवाच॥ आगच्छतम यासां देराजरा-
 जस्य स निधौ॥ पुत्रं गृहीत्वाऽगच्छामि शास्त्य यं धर्मे तो यथा॥२८॥ राजभिः कृतं दंडास्तु शुभंति मलिनानराः॥ अ-
 निर्वेशकृतः पापागच्छंति नरकं मृताः॥२९॥ दारका वूच नुः॥ पुत्रं समर्पय मुने किमर्थं त्वंगमिष्यसि॥ राजाग्रहं
 विवादार्थं न गंतव्यं कदाचन॥३०॥ कृष्णां डउवाच॥ भवत्सहनसंबंध इत्युक्त्वा नीपतां सुतः॥ नो चेदहं गमिष्यामि
 राजवेशममुनिश्चितं॥३१॥ दारका वूच नुः॥ त्वया सहनसंबंधो देहि मित्रदुहं शठं॥ अस्माभिरवगंतव्यं त्वं ज्येष्ठ
 स्निग्धलाजितः॥३२॥ कृष्णां डउवाच॥ पुत्रगच्छ हि जकृत्य त्वपाकृतं॥ प्रायश्चित्तं विपायाशुगच्छादतं न
 चान्यथा॥३३॥ आगंतव्यं त्वया वत्स नो चेद्याहियथा सुखं॥ तावन्नाहंत वपितान सुनस्त्वभमापवान॥३४॥ ईश्वर उवा-
 च॥ दौर्गोषव्यमुनिश्चेष्टनेन विप्रेण मंडपः॥ समर्पितस्तयोः पुत्रस्ते ह मुन्मुच्य दूरतः॥३५॥ धार्मिकाणां धेनेः पुत्रैश्च

कलत्रैः किं प्रयोजनं ॥ धर्मसंग्रहशीलानां यतस्ते काशिकाशिवासिनः ॥ ३६ ॥ पुत्रो भ्राता वापि यः काश्यां पापमा-
चरेत् ॥ त्याज्यस्य स पापात्मा भवेत्सं सर्ग जाद्रयं ॥ ३७ ॥ तेनोत्वा नो दूरदेशं ताडयामास तुः क्रमे ॥ स नाड्यमानो
मूर्च्छी तु प्राप मृत्युसंभ्रमुने ॥ ३८ ॥ मृतो यमिनि चोत्सृज्य यय तु स्तौ विषण्णवत् ॥ पश्चान्न तापेन संयुक्ता वसिस्ते
गमसन्निधौ ॥ ३९ ॥ त्यक्त्वा विप्रसुतं भीतौ गतौ सिद्धेश्वरालयं ॥ तत्रोषित्वानुतांशं त्रिदुःखितौ सुधितौ भृशं ॥ ४०
॥ पश्चान्न तापपरोत्तौ तु पुनरन्वेषितुं गतौ ॥ मृतो वा जीवति तु वा ज्ञात्वा देशं त्यजावहे ॥ ४१ ॥ यावद्विचारणपरा
वागता वसि संगमे ॥ तावद्विजसुतो भीतो गतमूर्च्छः प्रतस्थिवान् ॥ ४२ ॥ पंचक्रोशात्मकस्यैव शिवलिङ्गस्य
तद्दिने ॥ प्रदक्षिणं प्रकुर्वन्ति शिवमाहात्म्यवेदिनः ॥ ४३ ॥ ह्यत्र प्रदक्षिणं कृतं तन्मंगेन विनिर्गतः ॥ तस्मिन्नदिने
कर्मेशसंनिधौ पात्रिणः स्थिताः ॥ ४४ ॥ सोऽपि तत्र स्थितौ विप्रो मंडपो मंडपो भवत् ॥ रात्रौ जागरणं तेन कृतं च त्वं यथा
वाग्रतः ॥ ४५ ॥ सर्वैः प्रोक्ता हितः साधुसाध्विनि साध्विति ॥ अयं परमेशैव स्वकृष्णोऽस्य तु मंडपः ॥ ४६ ॥
पुनः शिवव्रतधरः साधुचर्यति गायति ॥ न तस्मै चेष्टितं कोऽपि तन्मध्ये वेति त्वन्य ॥ ४७ ॥ अतएवावततः सद्भिर्भ-

किं दृष्ट्वा वहिर्गतां॥ सोऽपि चारुविचित्रांगः सर्वेषां सुमनोहरः॥ ४८॥ बभूव सद्भक्तिपरः सत्संगे न द्विजो न मः॥
॥ विचार्य मनसि ह्येवं शिवभक्त्या सतां प्रियः॥ ४९॥ ततोऽस्मि दुष्टोऽपि सदा पंचपातकसंयुतः॥ साधुवादः सतां।
ह्येषो भवति प्रत्यहं मम॥ ५०॥ धनधान्यादिलब्धिश्च भोजनाच्छादनानि च॥ अनायासेन लभ्यंते क्रजुमार्गेण
नित्यदा॥ ५१॥ शिवे भक्तिः सतां नुष्टिर्देहपुष्टिर्निराकुला॥ येन मार्गेण भवति समार्गः सर्वसंमतः॥ ५२॥ एवं विचार
यन्मसोऽयं चंडिकां प्रापमंडपः॥ तत्र पूजां भीमचंड्याः कृत्वा काशिन्याः सिद्धिभिः॥ ५३॥ ब्राह्मणेर्भोजितः सम्पगा
दत्यशिवभक्तिं कृत॥ उपविष्टास्ततो रात्रौ देव्याः पुरत आदरात्॥ ५४॥ क्षेत्रमाहात्म्यं कथयन् श्रवणं च कुरुन्मुक्ताः
॥ ततो विष्णुजनाः शैवाः कीर्तयन् चक्रादृताः॥ ५५॥ तन्मध्ये मंडपः शोडो नृत्यंगानं च कारुह॥ साधुवादेन महता
पुनस्तैः साधुसत्कृतः॥ ५६॥ तस्यापि हिमनो ब्रह्मन्निवेमपि समाहितं॥ अथ ततो येदिनं समार्गं यवसमंडपः॥
५७॥ नृत्यनृगच्छन्ति गायन्स्वयं मेव शिवस्वयं॥ पदे पदे दक्षिणतः क्षेत्रस्य मम सद्भिजः॥ ५८॥ ब्रह्महत्यादि
पापानां प्रायश्चित्तं भवेद्यथा॥ महादेव महादेव वा सुदेव शिवेति च॥ ५९॥ स्मरन्त्यत्यभोऽष्टं ससर्गे रपि न हिः कृतः॥

तृतीयेदिवसे गत्वा तं देहं लिविनायकं ॥ ६० ॥ पूजयामासुरव्यग्राः काशी भक्तिविद्वद्भ्यो ॥ मंडपोलौ ल्यरहितः
 शिवनामपरायणः ॥ ६१ ॥ वत्सादन्नमपित्यत्काहरिकीर्तनतत्परः ॥ नाश्यातिनपिवत्संभोनकस्यापिवशस्थि-
 तः ॥ ६२ ॥ निर्द्वंद्वः समदृक्शान्तो बभूवागतसाध्वसः ॥ ब्राह्मणेन मया स्तेन्यं सुवर्णं स्पृष्टुं तरुः ॥ ६३ ॥ वंचित-
 श्चपितामान्यो मातांसाध्वी च वंचिता ॥ पापेनोपाजितं वित्तं वेश्यावेश्मनिनिष्ठति ॥ ६४ ॥ मनसा विप्रहृनने-
 गमनं भर्तुरेव च ॥ संपन्नं च सुरापानं साक्षाद्दृश्या गृहेण किं ॥ ६५ ॥ आहारे भैशुनं निद्रा मिथ्या वा दादयो ॥
 पिहि ॥ जाताममवराकस्य कथं पापपरिहृत्यः ॥ ६६ ॥ अनुतापैः सुसंतप्तो मंडपोमंडवर्जितः ॥ श्वेत्प्रदक्षिणं
 कुर्वन्निःपापः समपद्यत ॥ ६७ ॥ क्वचिद्दुदति संस्मृत्य संस्मृत्य स्वाधसंचयं ॥ क्वचिद्धसति श्वेत्प्रदक्षिणं कृ-
 दित्यहं ॥ ६८ ॥ काशी काशीति काशीति शिवशंकरकेशव ॥ पाहि मां पतितं दीनं गुरुदेवापराधिने ॥ ६९ ॥ रामेश्व-
 रं समागम्य स्नात्वा संतर्प्य देवताः ॥ रामेश्वरं समभ्यर्च्य सोमनाथं तथा च्छर्च्य ह ॥ ७० ॥ रामं राजीवपत्राक्षं सीता-
 लुस्मणसं युतं ॥ नभुं केनपि बत्संभो नृत्यगीतादिनतपरः ॥ ७१ ॥ प्रार्थयमानोऽपि गृह्णाति न किंचिदपि खेद-
 ॥

कृत॥ ततः प्रचलिताः सर्वे यात्रिणः शिवतत्पराः॥ ७२॥ मंडपोपि स्मरन् काशीं शिवं विष्णुं प्रनस्त्यवान्॥
वृषभध्वजमागत्य स्नात्वा वैकापिले द्रुहे॥ ७३॥ देवं संपूज्य विधिवत् स्थित्वा तत्र च पूर्ववत्॥ तत्रः प्रभाते
वरुणासंगमे स्नानमाप्य च॥ ७४॥ गताः सर्वे विश्वनायद्रष्टुं श्रीपार्वतीपतिं॥ तत्र स्थित्वा महापूजां कृत्वा
सर्वे महाजनाः॥ ७५॥ अन्नानि वा सो रत्नानि ददुःशंकरतुष्टये॥ मंडपोपि तथा कृत्वा मोक्षमंडपमध्यतः
॥ ७६॥ साष्टांगं प्रणतः प्राह तत्सदो मध्यगोऽघकृत॥ मया पापानि सर्वाणि सुमहांति बहूनि च॥ ७७॥ कृता
नितत्र वदन्ति ष्कृतिं मम सतमाः॥ यथाहं पापनिर्मुक्तो भवामीह तदुच्यतां॥ ७८॥ सदस्या ऊचुः॥ त्वं निः
पायो सिभक्तो सि शिवयोः केशवस्य च॥ पंचक्रोशात्मकं लिंगं सत्संगं दृक्षिणीकृतं॥ ७९॥ मैत्रीवाणिज्य
मृत्पाद्यैः किंपुनः श्रवणादिभिः॥ येन केनापि सुमहत्पापं तत्स्य न विद्यते॥ ८०॥ मंडप उवाच॥ पित्रा
निष्कासितः सोहं कथं यास्यामि तद्गृहं॥ प्रतीतिकरणं किंचिदस्ति चेद्भ्रमने मम॥ ८१॥ प्रेषयं नु तदा स
भ्याः शास्त्रप्रत्ययसंयुताः॥ गर्हयंति गृहस्यानो चेत्किं गमने न मे॥ ८२॥ सदस्या ऊचुः॥ आकार

यस्वपितरं अस्मद्वचनगौरवान् ॥ प्रतीतिं दर्शयामो द्यदंडनाथस्य सन्निधौ ॥ ८३ ॥ महादेव उवाच ॥
उपोयगृहद्वारं गत्वा शिवेति च ॥ महादेव महादेवे तु न्क्त्वा नृणां व्यवस्थितः ॥ ८४ ॥ कृष्णोऽप्राह दक्षि
ताको निधिर्द्वारिर्वर्तते ॥ पश्य पश्या शुभगे शिववाक्यं करप्रियः ॥ ८५ ॥ साभर्तुर्वचनाद्ब्रह्ममंडप
मात्मजं ॥ उवाच वचनं भीताभर्तुः पुत्रार्थमातुरा ॥ ८६ ॥ अकृत्वैव च निर्वेशं कंथमागमनं वद ॥ मंडप उवाच
॥ आहूयंति सदस्यास्त्वां पितरं च ममानघ ॥ ८७ ॥ निर्वेशवार्ता बहुलांतस्वब्रूयुः प्रतः ॥ जननी मंडपस्या
थ गत्वा कृष्णोऽमब्रवीत् ॥ ८८ ॥ पुत्रस्ते कृतनिर्वेशः शिवस्मरणतत्परः ॥ द्वारि तिष्ठति सहस्रो नानिधिः क
श्र्वनेतरः ॥ ८९ ॥ कृतनिर्वेशमनघं श्रुत्वा पुत्रं तु सद्भिजः ॥ उत्थायागत्य सहसा ददर्श शिवरूपिणं ॥ ९० ॥
रुद्रास्यमालिनं शीतं विभूति कृतभूषणं ॥ उवाच किं समायातः शीघ्रं पुत्रं तया घवान् ॥ ९१ ॥ न हि स्वल्पे
न पुण्येन प्राप्य श्वितं महद्भवेत् ॥ मंडप उवाच ॥ मया बहूनि पापानि कृतानि विविधानि च ॥ ९२ ॥ न ज्ञायं
ते त्वपापि त्राकिमन्यैर्दूरं संस्थितैः ॥ बलात्वा माह्वयं ते वसदस्याः शुद्धिदर्शिनः ॥ ९३ ॥ यद्वोचते कुरु

ज्ञायात्वमत्सहेनमाव्रज॥ दोतेश्रुत्वामंडपस्यवचःपत्न्यासमन्वितः॥ ९४॥ मुक्तिमंडपिकांप्रापसदस्यैः
 संस्थितांशुभां॥ तैरगृह्णतोद्विजवैरैर्धर्माधर्मोर्थदर्शकैः॥ ९५॥ उपाविष्टंनमूचुस्तेपुत्रस्तेशुद्धिमागतः॥
 कृष्णोडउवाच॥ प्रायश्चित्तेनकेनासौशुद्धिं प्राप्नोममात्मजः॥ ९६॥ प्रतीतिर्ममवाकास्पाद्यदेनननुभुज्यते
 ॥ सदस्याऊचुः॥ मुक्तिमंडपिकायास्तुस्वामीविष्णुर्नचापरः॥ ९७॥ सचेद्वदतिवेदात्मानदाशकान
 चोत्तरं॥ तत्पार्षदाभानुमुख्यावदिष्यंतिचसत्तम॥ ९८॥ तदामन्यस्वसुप्रीतःशाल्मदेवप्रसादतः॥
 इत्युक्त्वानसदस्यास्तेनृष्टुर्विष्णुमव्ययं॥ ९९॥ रविंदुंदिंदंडपाणिंभैरवंचैवपंचमं॥ पंचापिनत्रसुभ
 प्रीताःमुक्तिमंडपमध्यतः॥ १००॥ प्रादुर्भूतामहात्मानोलोकप्रत्ययकारकाः॥ विष्णुरुवाच॥ अयंशु
 द्योमहापापोमंडपःसाधुसंगतः॥ १॥ काश्याःप्रदक्षिणंकृत्वाह्यर्चयित्वाजगद्गुरुं॥ माहात्म्यश्रवणंजा
 नेक्षेत्रस्याशुभनाशनं॥ २॥ तस्मादयंगच्छतुस्वंगृहपितृसमन्वितः॥ दुंदिरुवाच॥ काशीतिनामज
 पतांशिवनामनुत्पंविघ्नादिषापनिचयविलयंप्रयाति॥ किंतत्कथाश्रवणकीर्तनवासदानैःसम्पक्

प्रदक्षिणवतामशुभस्यनाशः॥३॥ देवपाणिरुवाच॥ काश्यां पापं ये प्रकुर्वन्ति पापास्ते पादुःखं जाय-
 नेदश्यमेव॥ शंभोर्लिंगं सच्चिदाकाशरूपं पंचक्रोशं तत्परिक्रम्य शुद्धः॥४॥ भैरव उवाच॥ कोऽयं भूमेत-
 त्स्वर्गपापिनां सदाकरोमिदं देव बहुधा वक्ष्ये मेव॥ प्रदक्षिणी कृत्य समागतस्त्वयं कार्शीं विशुद्धो न विच-
 रमस्मिन्तन्॥५॥ रविरुवाच॥ सत्संगतः क्षेत्रमुदक्षिणीकृतं कार्शीकया श्रवणकीर्तनादयं॥ शुभप्रदं पा-
 पहरं सुवासदं कृतं च शुद्धो मंडपः सत्यमेव॥६॥ महादेव उवाच॥ सभासदैर्देव वैरुक्तौ कुष्मांडमंडपौ॥
 प्रदक्षिणीकृत्य तु नान्नमस्कृत्य पुनः पुनः॥७॥ निःपापौ हर्षं संपूर्णो ययतु स्तौ स्वभालयं॥ प्रदक्षिणफलं
 ब्रह्मनपंचक्रोशात्मकस्य हि॥८॥ लिंगस्य यन्मया प्रोक्तं सुगोप्यं पुरुषार्थदं॥ श्रुत्वा माहात्म्यमनुलं-
 चक्रोशात्मकस्य च॥९॥ लिंगस्य दक्षिणाकार्या त्वया शिष्येण चानघ॥ इति श्रुत्वा प्रसन्नात्मा जैगीष-
 म्भो महामुनिः॥१०॥ देवं प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्य पुनः पुनः॥ जगाम पंचक्रोशस्य यात्रार्थं शिष्यसंयुतः रामः
 ॥११॥ पंचभिर्दिवसैः कृत्वा यात्रामत्रागतो मुनिः॥ उपविष्टो विधिः सम्पकृयात्रायाः पापनाशनः॥१२॥ १३

मया पुण्यं कुरु देवापि निर्विघ्नं फलदायकः॥ मुनिरागत्य विश्वेशं भवान्यासहितं तदा॥ १३॥ पूजया भासवि-
धिं वदुपचारैः सुविस्तारैः॥ शिष्या गुरुप्रसादेन निःपापो पुण्यवानसुधीः॥ १४॥ जातः स्कंदप्रसादेन शुत्वा-
माहात्म्यमुत्तमं॥ महादेव उवाच॥ एतत्ते कथितं देवकाश्यां यत्पानकं कुरुते॥ तस्य प्रणशने शुद्धं प्राप्य श्रितं
सुदुर्लभं॥ १५॥ श्रुत्वा ध्यायन्मिमांसे पुण्यं सर्वपापप्रणशनं॥ नरः शुद्धिमवाप्नोति काशीवासं च गर्भं हत॥ १६॥
॥ इति श्री ब्रह्मवैवर्ते तृतीय विभागे पंचक्रमेण शीमाहात्म्ये तृतीयोऽध्यायः॥ ३॥ ॥ ऋषय ऊचुः॥ सुतस्तमहा-
बुद्धेर्वद विद्याविशारद॥ यथा प्रदक्षिणा कार्या मनुजैर्विधिपूर्वकं॥ १॥ स्थानं वा सस्य वदनो भक्ष्यं चाभक्ष्यं
मेव च॥ पूजां सोमिन्निस्थितानां च देवानां दानमेव च॥ २॥ यथा संपूर्णतामेति यात्रा क्षेत्रे स्य सतम॥ स्मृत-
उवाच॥ एवमेव पुराष्टमो भगवान् शिवया शिवः॥ ३॥ तन्त्रं वीमिमुनिश्चेष्टाः शृण्वन्तु विधिवन्मम॥
श्रीदेव उवाच॥ भगवन् देव देव प्रदक्षिणा विधिं वद॥ ४॥ पंचक्रोशस्य येनासौ निष्पापः पुण्यवान्
भवेत्॥ श्रीमहादेव उवाच॥ आश्विनादिषु मासेषु त्रिषु पार्वेति सतमे॥ ५॥ प्रदक्षिणा प्रकर्तव्या क्षेत्रे तस्या-

पापकांक्षिभिः॥ माघादिचतुरोमासाः प्रोक्तायात्राविधौ नृणां॥ ६॥ पूर्वस्मिन् दिवसे दुर्द्धिं पूजयित्वा हवि
ष्यभुङ्क्तु॥ प्रातरुत्तरवाहिन्यां स्नात्वा विश्वेशमर्चयेत्॥ ७॥ पुनर्योत्रार्थमपि च शिवयोः पूजनभवेत्॥ मु
क्तिमदपि कायां च सविष्यवरवर्णिनि॥ ८॥ प्रतिज्ञां महतीं कृत्वा पूजनं तत्र तत्र ह॥ काश्या प्रजातवाक्काय
मनोजनि तमुक्तये॥ ९॥ ज्ञाता ज्ञानविमुक्त्यर्थपातकं भ्योहिताय च॥ पंचक्रोशात्मकं लिंगं ज्योतिरूपं सना
नेन॥ १०॥ भवानी शंकराभ्यां च लक्ष्मी श्रीशनिराजितं॥ दुर्द्विराजादिगणपैः षट्पंचाशद्विराजितं॥ ११॥ द्वा
दशादित्यसहिनं च सिंहैः केशवैर्युतं॥ कृष्णारामत्रययुतं कूर्ममत्स्यादिभिस्तथा॥ १२॥ अवतारैरनेकै
श्वयुतं विष्णोः शिवस्य च॥ गौर्यादिशक्तिभिर्जुष्टं क्षेत्रं कुर्यात्प्रदक्षिणं॥ १३॥ बद्धं जलिः प्रार्थयेद्योतमहादे
वं महेश्वरीं॥ पंचक्रोशस्य यात्रावैकरिष्ये विधिपूर्वकं॥ १४॥ प्रीत्यर्थं तव देवेश सर्वो घौघप्रशान्तये॥
इति सकल्पमौनेन प्रणिपत्य पुनः पुनः॥ १५॥ दुर्द्विराजगणेशानमहाविघ्नो घनाशनः पंचक्रोशस्य यात्रा
र्थं देह्या ज्ञां कृपया विभो॥ १६॥ विश्वेशं त्रिः परिक्रम्य दंडवत्प्रणिप्रत्य च॥ मोदं प्रमोदं सुमुखं दुर्मेखं ग
रुमः
१४

णनायकं॥१७॥ प्रणम्य पूजयित्वा दोदंडपाणिं ततोर्चयेत्॥ कालराजं च पुरतो विश्वेशस्य जग-
द्गुरोः॥१८॥ पूजयित्वा ततो गच्छेच्चामणिकर्णीं विधानतः॥ तत्र स्नात्वा महादेवं मणिकर्णीं शमर्चये-
त्॥१९॥ विनायकं सिद्धिं संज्ञं पुनरागत्य पूजयेत्॥ मणिकर्णीं तटेच्छन्ने गङ्गा केशवमप्नुत॥२०॥ ल-
सितोर्चयेत्ततः पूज्यजरासंधेः श्वरविभुं॥ सोमनाथं ततः पूज्य दालभ्येश्वरमेव च॥२१॥ शूलटं केशवं लि-
ङ्गं वाराहं पूज्य च ब्रजेत्॥ दशाश्वमेधं लिंगं च बंदीं तत्रैव पूजयेत्॥२२॥ सर्वेश्वरं च केदारं ततो हनुम-
दीश्वरं॥ संगमेशं ततः पूज्य लोलाकं पूजयेत्ततः॥२३॥ अर्कं संज्ञं गणाध्यक्षं असेस्तीरे पुनर्ब्रजेत्॥ क्षे-
त्रप्रदक्षिणां कुर्वन् निलमात्रं न संत्यजेत्॥२४॥ दुर्गा कुंडे नरः स्नात्वा यजेद्दुर्गविनायकं॥ दुर्गां संपूज्य कि-
धिवत् वसेत्तत्र सुखाप्तये॥२५॥ ब्राह्मणान् भोजयेत्तत्र मधुपायसलङ्घुकैः॥ रात्रौ जागरणं तत्र पुराण-
श्रवणादिकं॥२६॥ कुर्याच्च कीर्तनं भक्त्या परैः पकरणादि च॥ जयदुर्गे महादुर्गे जयकाशीं निवासिनि-
॥२७॥ क्षेत्रविघ्नहरे देवि पुनर्दर्शनमस्तु ते॥ इति दुर्गा प्रार्थयित्वा विष्णुं सेनेश्वरं ततः॥२८॥ पूजयि-

त्वाकर्दमेशंपंचश्रीहितिलैर्नमेत्॥ आदौ कर्दमतीर्थेतु स्नानं कृपावलोकने॥ २९॥ सोमनाथं विरूपाक्षं
 लकं ठेतो चर्चयेत्॥ तत्र वासं विधाया गौकिं चिद्गमं द्विजा चर्चने॥ ३०॥ ब्राह्म्यादिविधिकृत्या निरुत्ता मुच्येत
 कृणन्नयात्॥ कर्दमेशमहादेवकाशीवासजनप्रिय॥ ३१॥ त्वत्पूजनमहादेवपुनर्दर्शनमस्तु ते॥ प्रातः
 स्नात्वा पूजयित्वा समर्च्य च द्विजानपि॥ ३२॥ नागनाथं च बाभ्रुं डां मोक्षेशं करुणेश्वरं॥ वीरभद्रं ततो दुर्गा
 विकटाख्यां प्रपूजयेत्॥ ३३॥ उन्मत्तभैरवं नीलंकलकूटं ततो चर्चयेत्॥ दुर्गां च विमलं नन्दा महादेवं त
 तोन्नजत्॥ ३४॥ नंदिकेशं भृंगिशिरं तत्रैव च गणप्रियं॥ विरूपाक्षं च यक्षेशं विमलेश्वरमेव च॥ ३५॥ भो
 संदंस्तानंदैश्चैवाऽमृतेशं तत्र पूजयेत्॥ गंधर्वसागरं तोत्वा भीमचंडीं ततो ब्रजेत्॥ ३६॥ तत्र स्नात्वा भीमचंडीं
 पयसा स्नापयेत्सुधीः॥ पंचोपचारैः स पूज्य ब्राह्मणान् परितोषयेत्॥ ३७॥ तत्र वासं प्रयत्नेन कुर्याच्चंडविना
 यकं॥ रविरक्ताक्षगंधर्वनरकाणो वतारकं॥ ३८॥ शिवं प्रपूज्य यत्नेन रात्रौ पूर्ववदाचरेत्॥ प्रातरुत्थाय सु
 स्नातः प्रार्थयेद्गमचंडिकां॥ ३९॥ भोमचंडीप्रचंडा निमम विघ्नानि नाशय॥ नमस्ते स्तु गमिष्यामि पुनर्दर्शनं

संस्तुते॥४०॥ततो गच्छेदेकपादं गणं न त्वाथ तंडुलान्॥तिलांश्च विकिरेतन्न धनधान्यादि संपद॥४१ततो ग
च्छेत्तन्महाभीमं भैरवं भैरवींशुभं॥भूतनाथं च सोमेशं प्रपूज्य सिंधुगेधसि॥४२॥कालनाथं कपर्दीशं कामेशं
च गणेश्वरं॥वीरभद्रं चारुमुखं गणनाथं प्रपूजयेत्॥४३॥ततो गच्छेद्देहलीशं विघ्नपूगनिवारणं॥मोद
कैः पृथुकैर्लीजैः संकुभिश्चैशुपर्वभिः॥४४॥पूजयेच्छुद्धपादेवं तं देहलिविनायकं॥तत्पार्श्वे षोडशपुन
र्विघ्ननाथान् समर्चयेत्॥४५॥उद्देगां पंपूज्य उत्कलेश्वरमेव च॥रुद्राण्यास्तु ततो भूमिं दृष्ट्वा रामेश्वरं ब्र
जेत्॥४६॥वरुणायां ततः स्नात्वा तर्पणादिविधानतः॥रामेश्वरं श्वेततिलैर्विल्वपत्रादिभिर्पूजेत्॥४७॥
सोमनाथं तु तत्रैव पूजयेद्विंद्रदिमातं॥भरतेशं लक्ष्मणेशं शत्रुघ्नेश्वरमेव च॥४८॥द्यावाभूमिश्चरंत नृप
जयेन्न दुर्बेश्वरं॥तत्र वासं प्रकल्प्याथ पूर्ववज्जागरादिकं ४९ कृत्वा स्नात्वाथ रामेशं पूजयेत्काशे वा सदे॥श्रीरा
मेश्वर रामेण पूजितस्त्वसनातन॥५०॥आज्ञां देहि महादेव पूनर्दर्शनमस्तु ते॥लिंगानि सुबहून्पादौ वरुणा
पारगान्यथ॥५१॥पूजयित्वा ततो गच्छेद्देवसंघनिषेवितं॥देवसंघेश्वरं किंचिद्दत्त्वा ततो ब्रजेत्॥

॥५२॥ पाशपाणिंगणेशं चक्षेत्रमध्ये व्यवस्थितं ॥ पूजयित्वा बहिः श्वेदं पृथ्वीश्वरमथो ब्रजेत ॥ ५३॥ एकोऽश्व
मेधः पृथुना कृतः क्षेत्राद्बहिः पुरा ॥ स्वर्गं भूमिस्तु साक्षेण मोक्षं भूमिस्तु मध्यतः ॥ ५४॥ काश्याश्रनुर्दिशं देवि
योजनस्वर्गभूमिका ॥ मृतास्तत्र हि गच्छन्ति स्वर्गं सुकृतिनां पदं ॥ ५५॥ ततस्तु यूषं हिसरः पृष्ठागच्छच्छनैः
शनैः ॥ महाक्षेत्रं कापिलं नृपत्रश्रीवृषमध्वजः ॥ ५६॥ तत्र स्नात्वा विधानेन तर्पयित्वा पितृनय ॥ श्राद्धं विधाय
सुश्रद्धः पूजयेद्दृषभध्वजं ॥ ५७॥ निवसेत्तं नृदिवं संपुराणादिप्रकल्पयेत् ॥ प्रदक्षिणी कृत्य ततो गच्छच्छ्वाला
नृसिंहकं ॥ ५८॥ एवं प्रदक्षिणी कृत्य सरः कापिलमुत्तमं ॥ वरुणां च ततस्तीर्त्वा स्नात्वा वै संगमे प्रभो ॥ ५९॥
आदिकैशवमभ्यर्च्य संगमे श्वरमेव च ॥ विनायकं सर्वसंज्ञं पूजयित्वा ततो ब्रजेत ॥ ६०॥ क्रोडीकृत्य यवान्
सुहृन् विकिरन् विष्णुमुच्चरन् ॥ प्रल्हादे श्वरमभ्यर्च्य त्रिलोचनमनः परं ॥ ६१॥ विंदुमाधवमभ्यर्च्य हृदे
पांचनदे सुभे ॥ गभस्तीशं मंगलां च गौरीं हृद्ग्रानतो ब्रजेत ॥ ६२॥ वसिष्ठवामदेवौ च पर्वते श्वरमेव च ॥ मह
श्वरं सुमभ्यर्च्य ततः सिद्धिं विनायकं ॥ ६३॥ सप्तावरणगान् दिव्यान् पूजयेद्गणनायकान् ॥ मणिकर्णोत्तमः ।

स्मात्वागच्छेद्विश्वेश्वरं यमी॥ ६४॥ नमस्कृत्य मे हे शानं प्रविशेद्देव सन्निधौ॥ पंचोपचारैः संपूज्य सुत्वा न॥
त्वा पुनः पुनः॥ ६५॥ मुक्ति मंडप मागत्य कृतार्थ स्तेन संविशेत्॥ विष्णु चंदंड पाणि चंदुडिं भैरवं मेव च॥ ६६॥ आ
दित्यं पंच गणपान् पूजयेत्पुनरेव च॥ प्रदक्षिणी कृतान् देवान् स्मरेत्तत्र क्रमात्सुधीः॥ ६७॥ जय विश्वेश विश्वा
त्मन् काशी नाथ जगद्गुरो॥ त्वत्प्रसादान्ब्रह्म देव कृतास्तत्र प्रदक्षिणा॥ ६८॥ अनेक जन्म पापानि कृतानि मम
शंकर॥ गतानि पंचक्रोशात्मलिंगं सम्प्रदक्षिणात्॥ ६९॥ त्वद्भक्तिः काशि वासश्च रहिता पापकर्मणा
सत्संग श्रवणाद्यैश्च कालो गच्छतु नः सदा॥ ७०॥ हर शंभो महादेव सर्वत्र सुखदायक॥ प्रायश्चित्तं सुनिश्चे
त्तं पापानां त्वत्प्रसादतः॥ ७१॥ पुनः पापमतिर्मोक्षुधर्म बुद्धिः सदा स्तुमे॥ इति जस्वा यथा शक्त्या दत्वा दानं हि
जन्मनां॥ ७२॥ बद्ध्वा करयुगं यात्री मंत्रमेतमुदीरयेत्॥ पंचक्रोशं स्पया त्रेयं यथा वद्या मया कृता॥ ७३॥ न्यू
नं संपूर्णतां यातु त्वत्प्रसादादुमापने॥ इति प्रार्थ्य महादेवं गच्छेद्देहं सकं स्वकं॥ ७४॥ न्यूनातिरिक्त दोषाणां परि
हारा यदि क्षिणां॥ सकल त्यागत्य च गृहं ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः॥ ७५॥ तत आगत्य च गृहं कुटुंबैः सह भो

जिनं॥ कृत्वात्मानं न तो ध्यात्वा कृत कृत्यो भवेत्ततः॥ ७६॥ एक रात्रं नु मध्ये यः प्रवेशेच्छुचिमानसः॥ वरुणा
 या स्नाने रम्ये स याति परमां गतिं॥ ७७॥ द्विरात्रिं वसति मध्ये यः कुर्याद्धर्मतत्परः॥ प्रथमं चेदिकाक्षेत्रे द्वितीयं व
 रुणा तटे॥ ७८॥ दिवसं नु वसेद्वीमान न तो विश्वेश्वरं ब्रजेत्॥ यस्तु त्रिरात्र मुषितो मध्ये भवति पार्वति॥ ७९॥
 दुर्गास्य लेभी मंचं ज्या रामे शेषा समृच्छति॥ वसतिं यस्तु कुरुते मध्ये दिन च नुष्टयं॥ ८०॥ प्रथमां वसतिं कुर्या
 त्कर्दमेश्वर सन्निधौ॥ द्वितीयां भीम चं ज्यां नरामे शं नु रतीयकं॥ ८१॥ चतुर्थी कापिले स्ये च वसतिं प्रति कल्पये
 त॥ राजवृद्ध कुमाराणां यथेष्टं वासमिष्यते॥ ८२॥ यथा कथं चिद्देवेशि पंचक्रोश प्रदक्षिणं॥ कुर्यादेव न मासा
 दिविं न येद्धर्मकोविदः॥ ८३॥ स एव शुभदः कालो यत्र अद्भोदयो भवेत्॥ अद्भुद्दिदुर्लभालोके कलौ खलु
 विशेषतः॥ ८४॥ अद्भुतवतीर्थे देवाश्च अद्भुतस्वर्गोपवर्गकौ॥ अद्भुता यत्कृतं सर्वमनंत फलदं भवेत्॥ ८५॥
 सत्ये अद्भुतगुणवती ना सत्ये सा फलप्रदा॥ काश्यां वसति यो नित्यं स्नाति भागीरथी जले॥ ८६॥ कुर्यात्सां व
 त्सरीं पात्रां पंचक्रोशस्य संदरि॥ सब्रह्मभूतो निवसन्ममानुग्रहतः सुखी॥ ८७॥ इति श्री ब्रह्मवैवर्ते पंच

क्रोशां महात्म्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ क्षेत्रप्रदक्षिणे देवनि यमाः के भवंति तान् ॥ वदस्व तारि
 ताशेषविश्वनाथकृपालय ॥ १ ॥ महादेव उवाच ॥ प्रतिग्रहं परान्नं च परदाराभिभाषणं ॥ परस्वग्रहणं स्नेहा
 दसद्धानी च वर्जयेत् ॥ २ ॥ असतां पापिनां संगं न कुर्यात्प्रयतो नरः ॥ असत्समागमात्सर्वे निष्फलं जायते नृ
 णां ॥ ३ ॥ मम द्रोहपरेः साकं न ब्रजे द्विष्णुनिन्दकैः ॥ परापवादं नो कुर्यात् परद्रोहं च वर्जयेत् ॥ ४ ॥ गुरुनिंदा
 शास्त्रनिंदां शिवधर्ममहात्मनां ॥ तीर्थलिंगं तपोनिंदां न कुर्यात्तु प्रदक्षिणो ॥ ५ ॥ अन्यदा तु कृतपापं न
 श्येत्तस्मै न प्रदक्षिणात् ॥ पापं प्रदक्षिणामध्ये कृतं केन प्रणाशयते ॥ ६ ॥ ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैश्चै
 वीत्यजातिभिः ॥ कांक्षिभिः परमं तत्त्वं कर्तव्यं क्षेत्रदक्षिणं ॥ ७ ॥ किंचिद्दानं प्रत्यहं ब्राह्मणेभ्यो दयं दानं
 शयं पंग्वंधकेषु ॥ भूमौ शय्यां तैलमांसादिदुष्टं सर्ववर्ज्यं तीर्थयात्रादिनेषु ॥ ८ ॥ स्नानद्वयं प्रकुर्वीत नित्यं प्रा
 हुंचं सुंदरि ॥ यदत्र किंचिदक्रियते कोटिगुणं भवेत् ॥ ९ ॥ ब्रह्मचारिगृहस्थो वा वा न प्रस्थो वा यमस्फुरी ॥
 क्षेत्रे वसन् बहिर्वापि कुर्यादेव प्रदक्षिणं ॥ १० ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां प्रायश्चित्तं न चापरं ॥ बहिः कृतानां

पापानां मध्ये वापि सुरेश्वरि ॥ ११ ॥ प्रापश्चिन्नांतरं पुंसो न दृष्टं न मया श्रुतं ॥ वसंति देवा बहवः स्वर्गभूमौ न
हिः सदा ॥ १२ ॥ मदाज्ञां पालयंते ववा सार्धं देम मागताः ॥ बहिस्स्थिताः प्रकुर्वन्ति दक्षिणक्षेत्रलब्धये ॥ १३ ॥
ममानुग्रहमासाद्य प्रविशंति हि काशिकां ॥ मदनुग्रहकामैश्च पंचक्रोशात्मकं प्रिये ॥ १४ ॥ लिंगं प्रदक्षिणीकृ
त्य द्रष्टव्यो हं कृपानिधिः ॥ अस्मिन् क्षेत्रे महादेवि पुण्यं पुण्यतरं तु वा ॥ १५ ॥ अनंतकोटिगुणितं भवत्येव न सं
शयः ॥ अंतर्गृहे कृतं पापकेवलं पातना वहं ॥ १६ ॥ अन्यक्षेत्रे कृतं पापं पुण्यक्षेत्रे विनश्यति ॥ पुण्यक्षेत्रे क
ृतं पापं गंगातीरे विनश्यति ॥ १७ ॥ गंगातीरे कृतं पापं चारणस्यां विनश्यति ॥ चारणस्यां कृतं पापं मंतर्गृहे भ
विनश्यति ॥ १८ ॥ अंतर्गृहे कृतं पापं वज्रलेपो भविष्यति ॥ वज्रलेपश्चिदं द्योततं चक्रोशप्रदक्षिणं ॥ १९ ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कुर्यात्क्षेत्रप्रदक्षिणं ॥ चारणसीतु संप्राप्य प्रमादाद्यो बहिर्गतः ॥ २० ॥ देवात्स पुनराग
त्य दक्षिणेन प्रसुह्यति ॥ अविमुक्तं महाक्षेत्रं सर्वदा जननीयम् ॥ २१ ॥ पुत्रस्य जननी लोके सर्वथा हि
तकारीणी ॥ हिनक्तु सर्वजंतूनां कारीणी हासुत्र सर्वदा ॥ २२ ॥ देवुवाच ॥ भगवन् सर्वभूतेश कृपापूरितं

विग्रहः॥ कृतार्थानां वदविभोक्षेत्रसंन्यासिनामापि॥ २३॥ प्रदक्षिणक्रमंक्षेत्राद्विर्वायमध्यतोपिवा॥ नि
यमस्यनभंगः स्याद्यथापापंचनश्यति॥ २४॥ देहिनां पापसंबंधः सर्वथाजायतेक्रमान्॥ तत्काशिवारस
जनश्येत्क्षेत्रसंन्यासिनां यथा॥ २५॥ श्रीभगवानुवाच॥ सम्यक्पृष्टं त्वया देवि महाहंकारनाशनं॥ प्रापश्चि
तं न्यासिनो हि क्षेत्राधौ घविनाशनं॥ २६॥ विधिसुपूर्वमेवोक्तो नियमादिपुनस्तव॥ प्रदक्षिणक्रमंतेषामव
धारयमुब्रजे॥ २७॥ स्नान्वादेवं सममर्च्य विश्वेशं त्वया सह॥ मोक्षादिपंचकंदुर्द्विदंडपाणिंच भैरवं॥ २८
॥ पूर्ववतीरगान् पूज्य दुर्गीं पूज्य च यत्नतः॥ बहिरावरणं यत्कागणेशानां च सप्तमं॥ २९॥ मध्ये प्रदक्षिणं कू
र्पोदसीं वरुणयोः कृती॥ सन्मुखिभूय विधिवत् पूज्यायेवामनस्थिताः॥ ३०॥ देवादेव्यश्च फलदाः क्षेत्रपा
लाः प्रयत्नतः॥ एकरात्रं द्विरात्रं वा च सेन्मध्ये त्रिरात्रकं॥ ३१॥ यत्र अद्भ्यसु महती वसेत्तत्र न संशयः॥ प्र
त्यहं दंडपाणे सुपूजाकार्पा प्रयत्नतः॥ ३२॥ दंडपाणेः पूजनेन सिद्धा भवति नान्यथा॥ दंडपाणे यश्च पते
क्षेत्रसंन्यासिवल्लभः॥ ३३॥ पंचक्रोशस्य पात्रेयं सिद्धा भवेत्तत्र सादतः॥ अनेन श्लोकं मंत्रेण प्रार्थना पूजनं॥

स्मृतं॥ ३४॥ प्रत्यहं कुर्वता पात्रासं पूर्णं भवति ध्रुवं॥ आगत्य विश्वनाथस्य पूजाकार्यं तु पूर्ववत्॥ ३५॥ देव्यु-
वाच॥ प्रत्यहं दंडपाणे स्तु पूजा प्रोक्ता विशेषतः॥ किमेतद्वदेवेशयात्रा मुद्दिश्य शंकर॥ ३६॥ महादेव उवा-
च॥ काशे प्राप्य बहिर्नैव गच्छेत्सर्वोत्तमना क्वचित्॥ मनुस्वात्म्यगश्रुत्य श्वेत्तसंन्यासकृतमः॥ ३७॥ दंडपा-
णिः स भवतदारभ्य वरानने॥ पुनः कालोत्तरे देवि क्रियिभिर्नो रदादिभिः॥ ३८॥ पृष्ठो हं श्वेत्तज्जनितपापना-
शनमुत्तमं॥ सदा सुदुर्लभं देवि प्रापय श्रितं तदा महत्॥ ३९॥ उपदिष्टं महालिंगं प्रदक्षिणमशेषतः॥ तच्छु-
त्वा पृष्ठवान् दंडपाणिः श्वेत्तत्र परायणः॥ ४०॥ तदा मयोपदिष्टो सौ महापाशुपतव्रतो॥ श्वेत्तत्र यात्राद्विना
येयं मयोक्ता दंडपाणये॥ ४१॥ अतो दंडपतेः पूजा कर्तव्या पूर्ति कारिणी॥ पंचक्रोशात्मकस्यैव लिंग-
स्य परमात्मनः॥ ४२॥ प्रदक्षिणामिदं कृत्वा जीवन्मुक्तो भवेन्नरः॥ देव्युवाच॥ शान्तापि श्रद्धया देव न कु-
र्वति प्रदक्षिणं॥ ४३॥ तत्केन हेतुना मर्त्या उपेक्षते महाफलं॥ महादेव उवाच॥ श्रद्धा पुण्यवतां देवी न
पांडित्यादिभिश्च सा॥ ४४॥ तस्माद्धर्मं प्रयततां सिध्येत्सर्वेन चान्यतः॥ यन्नयत्र परिरज्यते जनस्तत्र न-

त्रसुखमेधते पुनः ॥ ४५ ॥ साधनानि विदधाति तत्परो येन तत्फलमवाप्नुयान्नरः ॥ लौकिके परमवैदिके श
 वापामरः परमतत्त्ववितथा ॥ ४६ ॥ मादकः परंममोदको यथा दीयते कपटभार्यया पथा ॥ मोहितो न च वि
 चारयत्ययं जीवनं मरणमप्यहो वशी ॥ ४७ ॥ एवमेकं कालकूटं इंद्रियं सर्वनाशकृत् ॥ तदेव शोधितं यदृद्धि
 षमप्यमृतं भवेत् ॥ ४८ ॥ जगत्तृणो कृत्य सकालमृत्युं आत्मानमापो ज्यशि वेन योगैः ॥ अविघ्नमेवं स्वमल
 विस्त्रज्य शरीरं संज्ञं मलखंडभांडं ॥ ४९ ॥ मुक्तो भवेदेष न चान्यैव मर्त्यः प्रसादान्मम चैव मुक्तः ॥ कः कर्तुं मेव
 प्रभवत्यविघ्नं कलौ मनुष्यो बहुदोषपुक्तः ॥ ५० ॥ अथापि मद्भक्तिपुनो विमुक्तस्त्वद्भक्तियुक्तः सकलेश्वरभा
 वैः ॥ पूर्वीदितादप्यतिदुःशको यं विमोहनाथं रस्वितैश्च शस्त्रैः ॥ ५१ ॥ वीभत्सिते दुर्विषये कदाचिद्यो
 नानुशंगो भविता नरस्य ॥ स चेद्भविष्यत्परमात्मनीशो को नाम पुक्तो न भवेद्भवाब्धेः ॥ ५२ ॥ अविमुक्तं मम
 स्वेनं अविमुक्ते श्वरं शिवं ॥ अविमुक्तजनं शोने सेवेने ये धृतव्रताः ॥ ५३ ॥ विमुक्ताः परमानंदे पदे स्थितिमु
 पागताः ॥ अनेकजन्म सुमहत्साधनैर्ज्ञानमुत्तमं ॥ ५४ ॥ प्राप्नुवंति तदेकं न जन्मना साधु वा सिनः ॥ ॥

अष्टांगादिभिरन्यैश्चतस्रो यत्तादिभिः सदा ॥ ५५ ॥ साधिनेपासि कीसिद्धिरविमुक्ते निरर्गला ॥ अविमुक्ता
 त्वरो योगो ज्ञानं दानं जपस्तपः ॥ ५६ ॥ सेत्रतीर्थो दिनियमानसंति शुभदर्शिनो ॥ अविमुक्तं समासाद्य न
 त्यजेन्मोक्षकामुकः ॥ ५७ ॥ सेत्रन्या सदृढं कृत्वा वसेद्दुर्मपरः सदा ॥ सेत्रन्या स पराणां महमप्यनुकूलजैः
 ॥ ५८ ॥ भोगैः सहायनां यातौ दिशवः परमांगतिः ॥ यथापतिव्रतानां शोभतीरमनुगच्छति ॥ ५९ ॥ तथा सा
 हसमात्मकाशी मनुगता भवेत् ॥ गुरुद्रोहपरो यस्तु विप्रद्रोह परस्तथा ॥ ६० ॥ न तस्य काशी सिध्येत्
 बहुभिः साधनैर्युता ॥ सेत्रसन्ध्यासिना मेवंक्रमः प्रोक्तो मयानघे ॥ ६१ ॥ प्रदक्षिणायास्तु महान्महापा
 पहरः परः ॥ ६२ ॥ इति श्रीब्रह्मवैवर्ते महापुराणे तृतीयविभागोपचक्रोऽंशो महिमावर्णनं नाम पंचमो
 ध्यायः ॥ ५ ॥ समाप्तः ॥ ६ ॥ ॐ ॥ ५ ॥ ५ ॥

श्रीकाशीविश्वनाथपुरीमेंमहल्लोछोटकीपिअरीपरबाबूकोलेश्वरसिंहकेमकानमेंबाबूकिप्र
नदयालसिंहकेगनेसप्रभाकरछायाखानेमेंश्रीपंचकौशीमाहात्म्यकापागयाजिस्कोलेनाहो
यसोनईसड़कपरबाबूकोलेश्वरसिंहकेदुकानपरमिलेगा सोधावालशालीप्रभुणेनेबहुत

मुद्द ॥ सम्बत् १९४३ ॥ मार्ग शु० ४

इति श्रीपञ्चकोशी माहात्म्यं समाप्तम्

